

School of Theology at Claremont

1001 1376576

LOEW

CHARIS, DISSERTATIO INAUGURALIS

PA
430
C4
L6

The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

PA
430
C4
LG

XAPIΣ

DISSERTATIO INAVGVRLIS

QVAM AVCTORITATE ET CONSENSV AMPLISSIMI
PHILOSOPHORVM IN ACADEMIA PHILIPPINA MAR-
PVRGENSI ORDINIS AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA
HONORES RITE CAPESSENDOS

SCRIPSIT

OTTO LOEW
CAMBERGENSIS (BORVSSVS)

MARPVRGI CATTORVM
TYPIS ACADEMICIS IOH. AVG. KOCH
MCMVIII

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

Dissertatio referente Ernesto Maass P. P. O. ab amplissimo philosophorum
ordine probata die XXII. mensis Maii anni MCMVIII.

PARENTIBVS OPTIMIS

A1101

Argumentationis conspectus.

I. Opusculum nostrum a duobus orsum est locis ubi nomen *χάρις* cum verbo *χαίρειν* ita ut alterum excipiat altero coniungitur; qua re in hoc nomine laetandi notionem qualicunque ratione sentiri et sentiis locorum et vocabulis ipsis, quibus radix *χαρ* eadem insit, apparet. Deinde quam ratione haec laetandi notio vocabulo *χάρις* subiceretur aliis exemplis interpretandis et disponendis invenire conabar eo consilio, ut e vario vocabuli usu significationem primariam constituerem. Loco Hippocrateo quem attuleram nomen *χάρις* cum verbo *χαίρειν* coniunctum rem significare qua quis alium laetificat sententia apparuerat; quae interpretatio similibus locis confirmata est, quorum e sentiis quomodo *χάρις* cum laetandi notione cohaereret accuratius definire potui: *χάρις* his locis est factum quo quis laetitiam parat. Neque ea re quod multis locis *χάρις* nostro „Dank“ vertere solemus, in dubitationem induci debemus; de Graecorum in hac re cogitandi et dicendi ratione a nostra diversa longiore inquisitione disserui. — Omnibus his locis *χάρις* erat factum laetificans; sequuntur loci, ubi singulum factum esse non potest, sed condicio debet esse, ea scilicet condicio qua quis alium laetitia afficit: *χάρις* virtus sive animi sive corporis sive utriusque est; amabilitatem et venustatem, quandoquidem hae virtutes laetos reddunt homines, significat. Quae ratio intercedat inter *χάρις* et pulchritudinem quaque re *χάρις* et nostrum „Anmut“ inter se differant demonstratur: *χάρις* pulchritudinis vis laetificatrix est quae eam quasi

comitatur, secernenda ab ipsius pulchritudinis notione; non est certum pulchritudinis genus. Aliis quoque in rebus *χαρις* id est quod ad ceteram rei naturam accedens hanc rem laetificantem reddit. Quae *χαρις* insuper accedens a Platone accuratius explicatur de leg. II p. 667 B sqq.; cuius testimonium gravissimum planiore disputatione interpretatus sum. Plurimi Graecis aestimata est haec vis laetificatrix insuper accedens; ea deficiente perfectae et absolutae res esse non possunt: *χαρις* consummatrix est. — Quibus exemplis omnibus primaria vocabuli significatio apparet: *χαρις* in univ-
ersum id est quod laetitiam efficit (transitiva et activa vi), non laetitia ipsa (intransitive). Laetitiam ipsam *χαρά* significat. — Qua vocabuli *χαρις* significatione primaria inventa eos locos ubi haec notio minus aperta vel singulari quadam usurpata est ratione interpretatus sum; planius disserendum erat de accusativo *χαριν* appositionis loco usurpato.

II. Postquam priore capite notionem variumque usum vocabuli in universum constitui, altero capite in proprietates inquisivi singulorum scriptorum, quorum, cum vocabuli *χαρις* notio rei qualicunque ratione laetitiam efficientis satis universalis sit, apud alium alia huius notionis pars praevalet. Dispositio huius capitis ipsa inquisitionis natura praefinita erat: per singulos scriptores rem tractavi. — De deabus quae *Χαριres* appellantur praecipue hoc altero capite egi, non quo substantivum *χαριν* et deas *Χαριτας* secernenda esse putarem, sed quod natura harum dearum, quae apud alium scriptorem cum alia imagine aliisque moribus coniunctae sint, nimium variata est quam ut idonea videatur esse ad principalem vocabuli notionem explicandam.

Appendicis loco de lucendi notione quae radici *χαρ* inesse dicitur disserui.

In exemplis et testimoniis colligendis imprimis respexi Homerum, poetas lyricos, Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, Aristophanem, Platonem, Menandrum, Callimachum, Theocritum. Ingentem locorum copiam afferre nec potui nec volui, cum multis saepe exemplis eadem res confirmaretur. Praeter hos scriptores ex aliis quoque nonnulla desumpsi quae idonea mihi ad rem illustrandam viderentur.

I.

In Euripidis Ione regi Xutho, qui Ionem puerum, postquam eum esse filium suum cognovit, Athenas secum ducturus est, ut dignitatis regiae eum participem faciat, Io respondet (v. 646):

ἔα δ' ἔμ' αὐτοῦ ζῆν· ἴση γὰρ ἡ χάρις
μεγάλοισι χαίρειν σμικρὰ θ' ἡδέως ἔχειν.

Nomen *χάρις* verbis *χαίρειν* et *ἡδέως ἔχειν* per appositionem excipitur; laetandi igitur notio aliqua ratione in eo sentitur. Neque modo e sententia loci sed etiam e forma vocabulorum, radice *χαρ* eadem, concludendum est vocabulis *χάρις* et *χαίρειν* eandem insitam esse notionem.

Hippocrates in libello qui inscribitur *περὶ αἰσρων ὑδάτων τόπων* dicit (cap. 22, pag. 65 ed. Kühlewein): *τιμώμενοι χαίρουσιν οἱ θεοὶ καὶ θαυμαζόμενοι ὑπ' ἀνθρώπων καὶ ἀντὶ τούτων χάριτας ἀποδιδόασιν*. Isto ἀπό in ἀποδιδόασιν apparet deos aliquid reddere; antea igitur aliquid iis datum erat. Scriptor, cum dicit *χαίρουσιν οἱ θεοί*, istis *χάρισι* quae redduntur verbum eiusdem radicis non sine certo consilio opponit. Di igitur illis hominum honoribus et admirationibus aliquid quod laetificet antea acceperunt (qua de causa laetantur, *χαίρουσιν*) et pro iis „ἀντὶ τούτων“ (quae sint illa „ταῦτα“

iis quae antecedunt dicitur: *τιμώμενοι καὶ θαναζόμενοι χαί-
ρουν*) reddunt (*ἀποδιδόασιν*) res laetificantes. — Nos si
vertentes notionem gratiae inserimus relatae (Germanice
„Dank“, quod a cogitando dicimus) cavere debemus, ne hanc
notionem vocabulo Graeco putemus inesse.

Vocabulo *χάρις* laetandi notionem qualicunque ratione
inesse his locis apparet et sententia et forma coniunctis
vocalibus *χάρις* et *χαίρειν*. Loco Hippocrateo *χάριτας* esse
res laetificantes (quae hoc quidem loco casu erant res laeti-
ficantes redditae) ex loci sententia interpretati sumus. Si
recta est haec interpretatio, vocabulum *χάρις* non modo rem
laetificantem redditam sed etiam rem laetificantem primo
datam, i. e. rem gratam, significare necesse est:

Eur. Herc. 321. Amphitruo:

*μίαν δὲ νῶν δὸς χάριν, ἄναξ, ἱκνούμεθα·
κτεϊνόν με καὶ τήνδ' ἀθλίαν παίδων πάρος.*

et paulo post, v. 327, Megara dicit:

*καὶ γὰρ σ' ἱκνούμαι χάριτι προσθεῖναι χάριν,
ἡμῖν ἔν' ἀμφοῖν εἰς ὑποουγήσης διπλᾶ·
κόσμον πάρες μοι παισὶ προσθεῖναι νεκρῶν.*

Od. 5, 307: *τρεῖς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἳ τότε ὄλοντο
Τροίην ἐν εὐρείῃ χάριν Ἀτρεΐδῃσι φέροντες.*

Plat. Soph. p. 217 C: *μὴ τοίνυν, ὦ ξένη, ἡμῶν τήν γε πρῶ-
την αἰτησάντων χάριν ἀπαρνηθεὶς γένη, τοσόνδε δ' ἡμῖν φράζε.*

Eur. Ion. 914: *ὦ κακὸς ἐνάντωρ,*

*ὃς τῷ μὲν ἐμῷ νυμφεύτῃ
χάριν οὐ προλαβὼν
παῖδ' εἰς οἶκον οἰκίζεις·*

ὃ δ' ἐμὸς γενέτας καὶ σὸς . . . ἔρρει.

His locis *χάρις* est factum quo quis laetitiam parat, vel
gratia laetificans qua quis alium afficit (Germ. „Gefälligkeit“).
Pluralis quoque invenitur, si complura facta grata sunt:

Eur. Iph. Aul. 1222:

πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ·

πρώτη δὲ γόνασι σοῖσι σῶμα δοῦσ' ἐμὸν
φίλας χάριτας ἔδωκα κἀντεδεξάμην.

Eur. Orest. 244. Orestes Electrae, quae Menelaum venisse dixit, respondet:

πῶς εἶπας; ἦκει φῶς ἐμοῖς καὶ σοῖς κακοῖς
ἀνὴρ ὁμογενὴς καὶ χάριτας ἔχων πατρός;

Menelaus χάριτας habet ab Agamemnone acceptas. Qua de causa Orestes v. 453 ab eo petit, ut reddat et solvat (cf. ἐκτίνειν) has χάριτας πατρῶας:

ἀλλ' ἀντιλάζου καὶ πόνων ἐν τῷ μέρει
χάριτας πατρῶας ἐκτίνων ἐς οὓς σε δεῖ.

Non dicit: „da nobis χάριτας pro iis quae a patre nostro tibi datae sunt“, sed „refer nobis eas χάριτας quas pater tibi dedit.“

Hecuba postquam Ulixem admonuit se eum, cum Troiam venisset speculator, servavisse (qua re ei χάριν dederat Hecuba) his verbis pergit:

Eur. Hec. 276: ἀνθάπτομαί σου τῶνδε τῶν αὐτῶν ἐγὼ
χάριν τ' ἀπαιτῶ τὴν τόθ', ἱκετεύω τέ σε,
μή ...

i. e. „reposco gratificationem tunc factam“. Nos dicere solemus: „gratificationem remunerantem (vel gratiam) posco pro illa gratificatione tunc facta“.

χάρις igitur apud aliquem deponitur (cf. κατατίθεσθαι), ut postea sicut pecunia credita repeti possit. Atque ipsum hoc verbum κατατίθεσθαι hac in re usurpatur:

Plat. Cratyl. p. 391 B: ὀρθοτάτη μὲν τῆς σκέψεως, ὧ³ ἐταῖρε, μετὰ τῶν ἐπισταμένων, χρήματα ἐκείνοις τελοῦντα καὶ χάριτας κατατιθέμενον.

Is qui depositum illud factum gratum nondum reddidit, debet illud, „ὀφείλει τὴν χάριν“:

Soph. Ant. 331: καὶ νῦν γὰρ ἐκτὸς ἐλπίδος γνώμης τ' ἐμῆς σωθεῖς ὀφείλω τοῖς θεοῖς πολλὴν χάριν.

Aesch. Prom. 985. Mercurio dicenti „*ἔρεϊν ἔοικας οὐδὲν ὧν
χρηΐζει πατήρ*“ Prometheus respondet:

καὶ μὴν ὀφείλων γ' ἄν τίνοιμ' αὐτῷ χάριν.

Pro χάριτι alia χάρις redditur:

Soph. Aiac. 522: *ἀνδρί τοι χρεὼν*

μνήμην¹⁾ προσεῖναι, τερπνὸν εἶ τί που πάθῃ.

χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' αἰεί.

cf. Eur. Hel. 1234: *χάρις γάρ ἀντὶ χάριτος ἐλθέτω.*

Soph. Oed. Col. 1147:

ὁ γὰρ ξένος σε καὶ πόλισμα καὶ φίλους ἐπαξιοῖ

δικαίαν χάριν παρασχεῖν παθών.

Eur. Herc. 1336: *ἀγὼ χάριν σοι τῆς ἐμῆς σωτηρίας*

τήνδ' ἀντιδώσω.

Theseus cum Hercule loquitur; ea χάρις, cui χάριν ἀντιδώσει, erat illa σωτηρία, ex inferis scilicet.

Germanice redditum illud gratum vel aliud pro eo redditum „Dank“ appellamus, Graeci alia cogitandi et dicendi ratione beneficium datum et redditum eodem nomine rei qua quis laetitiam parat (χάρις) significant. Eam quae intercedit inter eas res notionem et differentiam alio modo notant, ut verbis (*διδόναι* et *ἀντιδιδόναι*, *ἀποδιδόναι*), praepositione *ἀντί*, appositis vocabulis quibus reminiscendi notio exprimatur (*μνήμη*, *μνήμα*, *μνήμων*. cf. adn. 1); in ipso vocabulo χάρις remunerationis notio non inest.

Cum eo vocabuli χάρις usu, de quo pag. 4 sq. disseruimus, verbi *χαρίζεσθαι* usus conferendus est. *χαρίζεσθαι τινι* est „alicui aliquid facere quod χάρις est“, ²⁾ i. e. „facere quod laetificat“ vel „laetitia aliquem afficere“. Idem igitur valet atque *χάριν φέρειν*, *χάριν δίδοναι* similiaque:

1) *μνήμη*, non χάρις nostro respondet vocabulo „Dank“, cf. *μνησκειν* „gedenken“; χάρις nihil nisi laetificans factum est. cf. Theogn. 105 (p. 10), Pind. J. 7, 14 (p. 11), Heraclid. 334 (p. 13).

2) cf. *φάτις* — *φαύζειν*.

Plat. Tim. p. 20 B: ὑμῶν δεομένων τὰ περὶ τῆς πολιτείας διελθεῖν προθύμως ἐχαρίζομην.

Vocabula χάρις et χαρίζεσθαι coniuncta saepius inveniuntur in ea parte Phaedri Platonis, ubi oratio illa Lysiana recitatur; velut Phaedr. p. 233 E: ἀλλ' ἴσως προσήκει οὐ τοῖς σφόδρα δεομένοις χαρίζεσθαι, ἀλλὰ τοῖς μάλιστα ἀποδοῦναι χάριν δυναμένοις.

Cum, ut supra demonstravimus, ipso vocabulo χάρις non appareat, utrum sit gratificatio data an gratia reddita, multis locis, praesertim in fragmentis, ubi totius sententiae contextus parum apertus sit, de gratificatione agatur an de reddita gratia dubium esse potest:

Eur. fragm. 608: ἐν τοῖσι μὲν δεινοῖσιν ὥς φίλοι φίλων.
ὅταν δὲ πράξωσ' εὖ, διωθοῦνται χάριν
αὐτοὶ δὲ αὐτοὺς εὐτυχεῖν ἡγούμενοι.

Utrum dicit poeta tales homines gratum sibi factum an dicit eos reddendum gratum negligere?

cf. Soph. fr. 834: ἀμνήμονος γὰρ ἀνδρὸς ὅλλυται χάρις.
et Eur. fr. 736: σπάνιον ἄρ' ἦν θανοῦσιν ἀσφαλεῖς φίλοι,
... ἡ δ' ἐν ὀφθαλμοῖς χάρις
ἀπόλωλ', ὅταν τις ἐκ δόμων ἀνῆρ θάνῃ.

Saepe enim utrumque inest in hoc vocabulo, et gratum datum et reddita gratia:

Eur. Herc. 134. Chorus de Herculis pueris loquitur:
ἴδετε, πατρὸς ὡς
γοργῶπες αἶδε προσφερεῖς
ὁμμάτων ἀνγαί,
τὸ δὲ κακοτυχὲς οὐ λέλοιπεν ἐκ τέκνων
οὐδ' ἀποιχεται χάρις.

cf. Wilamowitzium in commentario (p. 36): „Die Kinder sind echte Herakleskinder; sie haben die feurigen Augen des Vaters, das schwere Leben und die χάρις. Diese ist immer (potius: „oft“, cf. p. 4 opusculi nostri) etwas Reciprokes, so-

wohl die freundliche Gesinnung oder Tat, wie die Gesinnung oder Tat, welche diese erwidert. Also lebt in den Söhnen die *χάρις* des Herakles, weil sie wie er zu Wohltätern der Menschheit berufen sind, und weil sie wie er auf den Dank der Menschen Anspruch haben.“

Menand. fr. 595 Kock:

ἀεὶ δ' ὁ σωθεὶς ἐστὶν ἀχάριστον φύσει.

ἄμ' ἠλέηται καὶ τέθνηκεν ἡ χάρις,

ἦν δεόμενος τότ' ἀθάνατον ἔξειν ἔφη.

Gratificatio facta statim moritur, i. e. non iam valet ideoque non redditur. *χάρις* et gratificationem factam et gratiam referendam significat.

Soph. Trach. 618, ubi Deianira Licham his verbis dimittit:

ἀλλ' ἔρπε, καὶ φύλασσε πρῶτα μὲν νόμον

τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν πομπὸς ὧν περισσὰ δρᾶν·

ἔπειθ' ὅπως ἂν ἡ χάρις κείνου τέ σοι

κἀμοῦ ξυνελθούσ' ἐξ ἀπλῆς διπλῇ φανῇ.

Sententia est: „id specta, quomodo ea ratione agas, ut utrique, Herculi et mihi, gratificeris et uterque tibi gratiam reddat.“

Eur. Heraclid. 379. Chorus Eurystheum absentem appellat:

ἀλλ' οὐ πολέμων ἐραστάς

μή μοι δορὶ συνταράξῃς

τὰν εὖ χαρίτων ἔχουσιν

πόλιν, ἀλλ' ἀνάσχου.

„urbem quae non ignorat, ubi gratificari debeat et ubi gratiam exspectare possit.“

Eur. Heraclid. 548. Macaria sua sponte, non sorte electa sacrificari vult:

οὐκ ἂν θάνοιμι τῇ τύχῃ λαχοῦσ' ἐγώ.

χάρις γὰρ οὐ πρόσεστι.

„si sorte destinata sacrificor, cognatis meis gratum ipsa non facio sacrifice meae (nam cogor sacrificari), et simul talem sacrifice sortem coactam gratia eorum non comitatur.“

Remunerationis notio („Dank“) vocabulo χάρις insita non est, ut supra vidimus; sed fortasse, cum saepius χάρις pro gratia reddita diceretur, postea paulatim in ipsum vocabulum irrepsit. Qua tamen in quaestione tractanda ii eximendi sunt loci ubi nostra tantum cogitandi et vertendi ratione remunerationis notio immiscetur. Talis est locutio χάριν οἶδα, quod plerumque „gratiam habeo“ (Germ. „ich weiss Dank“) vertimus, cum proprie sit „scio gratum mihi factum esse“ (Germ. „ich bin mir der mir erwiesenen erfreuenden Gefälligkeit bewusst“):

Plat. Phaedr. p. 233 D: *ἔτι δὲ εἰ χρη τοῖς δεομένοις μάλιστα χαρίζεσθαι, προσήκει καὶ τῶν ἄλλων μὴ τοὺς βελτίστους ἀλλὰ τοὺς ἀπορωτάτους εἶ ποιεῖν· μεγίστων γὰρ ἀπαλλαγέντες κακῶν πλείστην χάριν αὐτοῖς εἶσονται.* „maximum sibi gratum ab iis factum esse (scil. illo εἶ ποιεῖν et χαρίζεσθαι) scient“.

Similiter χάριν ἔχω „gratum acceptum teneo“ (sc. memoria):

Menand. Σαμ. 269¹⁾: *χάριν δὲ πολλὴν πᾶσι τοῖς θεοῖς ἔχω οὐδὲν εὐρηκῶς ἀληθὲς ὧν τότ' ὄμην πραγμάτων.*

Huc referendae sunt locutiones χάριν ὀφείλω et χάριν τίνω, quarum supra (p. 5 sq.) commemoravi exempla.

Talibus in locutionibus non de gratia remunerationis loco reddita, sed de gratificatione ipsa agitur.

Neque hoc loco in ipsum vocabulum χάρις irrepsit remunerationis notio, quam ei non inesse origine vocabuli apparet:

Il. 23, 647: *τοῦτο δ' ἐγὼ πρόφρων δέχομαι, χαίρει δέ μοι ἴτορ, ὥς κεν αἰεὶ μέμνησαι ἐννέος . . .*

σοὶ δὲ θεοὶ τῶνδ' ἀντὶ χάριν μενοεικέα δοῖεν,

i. e. „hac tua gratificatione laetor et di pro (ἀντὶ) ea tibi quoque aliquid quod laetificet donent“. Hoc uno loco χάρις apud Homerum res grata est pro alia re grata reddita; sed

1) van Leeuwen, Menandri fragmenta nuper reperta.

haec reddendi (vel remunerationis) notio in ipso vocabulo *χάρις* non sentitur, sed isto ἀντὶ τῶνδε δοῖεν exprimitur.

Reliquis locis Homericis ubi ipsi vocabulo *χάρις* remunerationis notio videtur inesse omnino non agitur de gratia reddenda, sed de ipsa gratificatione (vel re grata):

Π. 9, 316¹⁾: οὐτ' ἐμέ γ' Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα πεισέμεν οἶω
οὐτ' ἄλλους Δαναούς, ἐπεὶ οὐκ ἄρα τις χάρις ἦεν
μάρνασθαι δηλοῖσιν ἐπ' ἀνδράσι νωλεμέες αἰεὶ

intelligendus est: „quod continuo cum hostibus pugnāvimus, res grata (laetificans) Agamemnoni non erat“; quod cum ironia dicitur, nam res grata erat, sed nunc non videtur fuisse irato.

cf. Π. 17, 147: οὐ γάρ τις Ἀνκίων γε μαχησόμενος Δαναοῖσιν
εἶσι περὶ πόλιος, ἐπεὶ οὐκ etc.

Od. 4, 695¹⁾: ἀλλ' ὁ μὲν ὑμέτερος θυμὸς καὶ αἰεκέα ἔργα
φαίνεται, οὐδέ τις ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων.

Od. 22, 319: αὐτὰρ ἐγὰ μετὰ τοῖσι θνητοκόος οὐδὲν ἐοργῶς
κίεσμαι, ὥς οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων.

„beneficiorum vis laetificatrix (*χάρις*) postea nulla est“, i. e. memoria non tenetur.

Apud lyricos quoque poetas longe plurimis locis haec remunerationis notio vocabulo ipsi non subicitur, sed alia exprimitur ratione:

Theogn. 1264: ὦ παῖ, ὃς εὖ ἔρδοντι κακὴν ἀπέδωκας ἀμοιβήν,
οὐδέ τις ἀντ' ἀγαθῶν ἔστι χάρις παρὰ σοί.

Theogn. 105: δειλοὺς εὖ ἔρδοντι ματαιοτάτῃ χάρις ἐστίν·
ἶσον καὶ σπείρειν πόντον ἄλός πολιῆς. . . .

οἱ δ' ἀγαθοὶ τὸ μέγιστον ἐπανρρίσκουσι παθόντες,
μνημα²⁾ δ' ἔχουσ' ἀγαθῶν καὶ χάριν ἐξοπίσω.

Anacr. 104: πρὶν μὲν Καλλιτέλης μ' ἰδρύσατο· τόνδε δ' ἐκείνου
ἔχγονοι ἔστασαν, τοῖς χάριν ἀντιδίδου.

1) cf. Doederlein, Homerisches Glossarium, vol. I pag. 256.

2) cf. pag. 6 adn. 1.

Vel omnino non intelligenda est gratia reddenda sed ipsa gratificatio:

Pind. I. 7, 14. Nonnullis Thebarum laudibus enumeratis commemorat poeta Agidas Thebanos olim Doricam coloniam ὄρθῳ ἐπὶ σφυρῳ statuisset, cum Amyclas, Achivorum firmissimam sedem, cepissent (haec erat eorum χάρις); pergit

ἀλλὰ παλαιὰ γὰρ

εὖδαι χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί.

χάρις est factum laetificans; reminiscendi notio inest in ἀμνάμονες¹⁾.

Anacr. 110: πρόφρων, Ἀργυρότοξε, δίδου χάριν Αἰσχύλου νιῶ
Ναυκράτει, εὐχολὰς τάσδ' ὑποδεξάμενος.

Theogn. 956: δειλοὺς εἴ ἔρδοντι δύω κακὰ· σὼν τε γὰρ αἰτοῦ
χηρώσῃ πτεάνων, καὶ χάρις οὐδεμία.

cf. II. 9, 316 et II. 17, 147 (p. 10).

Archil. fr. 63: οὐ τις αἰδοῖος μετ' ἀστῶν κἀναρβιθμῖος θανάν
γίγνεται· χάριν δὲ μᾶλλον τοῦ ζοοῦ διώκομεν.

Apud ceteros poetas in hac quaestione eadem qua apud poetas lyricos ratione agam, ut primum nonnulla afferam exempla ubi vocabulo χάρις gratia quidem reddita significetur, sed haec reddendi notio aliqua ratione exprimitur, deinde nonnullos locos ubi ita intelligendum esse prima possit videri specie, re vera omnino non agatur de gratia reddenda sed de ipsa gratificatione.

I. Reddendi notio aliqua ratione exprimitur eiusmodi locis:

Soph. Oed. Col. 1489. Oedipus (scil. ἐθέλω):

ἀνθ' ὧν ἔπασχον εὖ, τελεσφόρον χάριν

δοῦναι σφιν, ἣν περ τυγχάνων ὑπεσχόμην.

i. e. „aliquid quod laetitiam paret ei dare volo pro beneficiis quibus ipse affectus sum.“

Eur. Alc. 660. Admetus cum Pherete loquitur:

οὐ μὴν ἐρεῖς γέ μ' ὥς ἀτιμάζων τὸ σὸν

1) cf. pag. 6 adn. 1.

γῆρας θανεῖν προῦδωκά σ', ὅστις αἰδόφρων
πρός σ' ἢ μάλιστα, καὶ ντὶ τῶνδε μοι χάριν
τοιάνδε καὶ σὺ χῆ τεκοῦς' ἡλλαξάτην.

Ar. Thesm. 1231: τῷ Θεσμοφόρῳ δ' ἡμῖν ἀγαθὴν
τούτων χάριν ἀνταποδοῖτον.

Ar. Eccl. 1045/1048: νῆ τὸν Δία τὸν σωτήρα, κεχαρίσαι γέ μοι,
ὃ γλυκύντατον, τὴν γραῦν ἀπαλλάξασά μου.
ὥστ' ἀντὶ τούτων τῶν ἀγαθῶν εἰς ἐσπέραν
μεγάλην ἀποδώσω καὶ παχεῖάν σοι χάριν.

Plat. Phaedr. p. 231 B: οἱ μὲν ἐρῶντες . . . ὃν εἶχον πόνον
προσιθύντες ἡγούνται πάλαι τὴν ἀξίαν ἀποδεδωκέναι χάριν
τοῖς ἐρωμένοις.

Theocr. ep. 20:

ἔξει τὰν χάριν ἅ γυνὰ (Clita nutrix) ἀντὶ τήνων,
ὧν τὸν κῶρον ἔθρεψε.

„accipiet gratificationem (i. e. laetitia afficietur) mulier pro
iis . . .“

II. Omnino non agitur de gratia reddenda, sed de grati-
ficatione ipsa eiusmodi locis:

Soph. Ai. 1267: γεῦ· τοῦ θανόντος ὡς ταχεῖά τις βροτοῖς
χάρις διαρρεῖ καὶ προδοῦς' ἀλλοίσκεται.

Soph. Phil. 557: ἀλλ' ἡ χάρις μὲν τῆς προμηθείας, ξένη,
εἰ μὴ κακὸς πέφυκα, προσφιλὴς μενεῖ.

Neoptolemus cum simulato illo mercatore loquitur, qui Grae-
corum consilia narraturus est. Dicit: ea res, quod hac tua
cura nobis gratificaris, iucunda nobis servabitur. ἡ χάρις
τῆς προμηθείας non est grata remuneratio curae, ut scholiasta
intellexit: ἔσται σοι χάρις τῆς προμηθείας ὕστερον. Nam
illud προσφιλὲς tum nullo modo quadraret.

cf. Menand. Ἐπιτρῆπ. 325.¹⁾ Onesimus servus, qui Habro-
tonon psaltriam magno beneficio affecit:

ἀλλ' οὐ χάρις τις, Ἀβρότονον, τούτων ἐμοί;

„nonne mihi aliquid quod laetificet ex his rebus evenit?“

1) van Leeuwen, Menandri fragmenta nuper reperta.

Praemium aliquod beneficii ab Habrotono se accepturum esse sperat; de remuneratione igitur cogitat, neque tamen dicit remunerationem, sed omnino *χάριν* „aliquid quod laetificat“. Soph. Oed. Col. 1483. Chorus Iovem fulgurantem invocat:

*ἐναισέτον δὲ σοῦ τύχοιμι, μηδ' ἄλαστον ἄνδρ' ἰδὼν
ἀκερδῇ χάριν μετάσχοιμι πως.*

„neve gratum quod Oedipo feci, cum eum apud me recepi, postea habeam inutile“, i. e. ne ista gratificatio postea mihi damno sit.

Eur. Heraclid. 334: *σοί τ' εὖ λέλεκται, καὶ τὰ τῶνδ' ἀνὴρ, γέρον,
τοιαῦτ' ἔσσεσθαι μνημονεύσεται χάρις.*¹⁾

Demophon, rex Atticae, qui hoc loco loquitur, Heraclidas apud se receperat (haec erat illa *χάρις*); quam ob rem Iolaus Heraclidas admonuerat, ut semper Athenienses ut salvatores et amicos suos venerarentur. Quae verba Demophon respicit, cum dicit: *σοί τ' εὖ λέλεκται* etc. Ista *χάρις* igitur non Heraclidarum gratia est, sed Demophontis gratificatio.

cf. Eur. Heraclid. 438, ubi illud *οὔτοι σοί γ' ἀπόλλνται χάρις* idem fere valet atque *μνημονεύσεται χάρις*.

Eur. Suppl. 374: *καλὸν δ' ἄγαλμα πόλεσιν εὐσεβῆς πόνοσ
χάριν τ' ἔχει τὰν ἐς ἀελ.*

„in omne tempus habet aliquid quod laetitia afficiat, quod gratum sit“.

Plat. de leg. IX p. 877 A. Loquitur Plato de numine quod quominus homo trucidaretur impediverat atque ut tantum vulneraretur effecerat; itaque numen ipsum cum homini trucidaturo obstitisset ostendit se ut ille supplicio afficeretur non cupere; cui numini non est repugnandum (*ἐναντιοῦσθαι*) sed gratificandum (*χάριν διδόναι*), proprie: id ei faciendum est quod laetitiam ei parat: *τούτῳ δὲ χάριν τῷ δαίμονι διδόντα καὶ μὴ ἐναντιούμενον τὸν μὲν θάνατον ἀφελεῖν τοῦ τρώσαντος . . .* De gratia igitur reddenda nihil inest in hac sententia.

1) cf. pag. 6 adn. 1.

Theocr. 5, 37: μέγα δ' ἄχθομαι, εἰ τὸ με τολμῆς
 ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν, ὃν ποχ' ἐόντα
 παῖδ' ἔτ' ἐγὼν ἐδίδασκον. Ἴδ' ἂ χάρις ἐς τί ποχ' ἔρπει.
 non „gratia tua“, sed „gratificatio mea“ (i. e. „ea res qua
 tibi laetitiam paravi“).

Omnibus his locis gratae remunerationis notio, etsi
 vocabulo χάρις inesse prima specie videri potest, re vera vel
 alia ratione exprimitur (cf. genus I) vel omnino non adest,
 sed de ipsa gratificatione agitur (cf. genus II). —

Sed aliter res se habet his locis:

Theogn. 1096: σκέπτεο δὴ νῦν ἄλλον, ἐμοὶ γε μὲν οὔτις ἀνάγκη
 τοῦτ' ἔρδειν· τῶν μοι πρόσθε χάριν τίθεσο.

Poeta dicit: „quaere alium amicum qui tibi obsequatur; me
 nihil necesse est tibi dicto audientem esse: priorum bene-
 ficiorum mihi gratiam fer“; non dicit ἀντὶ τῶν πρόσθε, sed
 χάρις τῶν πρόσθε e toto sententiae contextu intelligenda est
 „grata remuneratio factorum meorum“.

Aesch. Agam. 354: χάρις γὰρ οὐκ ἄτιμος εἴργασται πόνων.
 χάρις πόνων non est ea χάρις quae laboribus inest sed
 laborum grata remuneratio, Troia capta; haec autem notio
 remunerationis non aliis exprimitur vocabulis (non dicit:
 χάρις ἀντὶ τῶν πόνων), sed e vocabulo χάρις ipso intelli-
 genda est.

Plat. de leg. XI. p. 931 A: τοὺς μὲν γὰρ τῶν θεῶν ὀρῶντες
 σαφῶς τιμῶμεν, τῶν δ' εἰκόνας ἀγάλματα ἰδρυσάμενοι, οὓς
 ἡμῖν ἀγάλλουσι, καίπερ ἀψύχους ὄντας, ἐκεῖνους ἡγούμεθα
 τοὺς ἐμψύχους θεοὺς πολλὴν διὰ ταῦτ' εὖνοιαν καὶ χάριν
 ἔχειν. Hoc loco originem locutionis χάριν ἔχειν (= rem
 laetificantem vel gratam memoria tenere, cf. p. 9) non iam
 sentiri apparet ex illo διὰ ταῦτα; nam ipsa illa ταῦτα (quod
 homines imagines quoque deorum venerantur) essent haec
 χάρις, absurde igitur dictum esset διὰ ταῦτα χάριν ἔχειν,
 cum recte esset dictum ταύτην τὴν χάριν ἔχειν. Vel ea re
 quod cum vocabulo εὖνοια coniungitur χάρις utrumque voca-
 bulum ad deorum referendum esse animos, non ad hominum

actiones certum est. *χάρις* igitur deorum gratus animus est, quo sunt propter hominum facta (*διὰ ταῦτα*) remunerationis loco. Illud *χάριν ἔχειν* hoc loco eodem fere modo usurpatur atque Latinum „gratiam habere“.

Iis locis ubi accusativus *χάριν* appositionis loco apponitur¹⁾ hoc vocabulum notionem remunerationis gratae saepius accepit: Eur. Herc. 226:

ἦν (Graeciam) *χερῆν νεοσσοῖς τοῖσδε πῦρ λόγχας ὄπλα*
φέρουσαν ἐλθεῖν, ποντίων καθααρμάτων
χέρσου τ' ἀμοιβάς, ὧν ἐμόχθησεν χάριν.

„gratum quod remuneratio sit laborum eius (Herculis)“, cf. *ἀμοιβάς καθααρμάτων.*

Soph. Aiac. 93. Ajax Minervam appellat:

ὥς εὖ *παρέστις· καὶ σε παγχρύσοις ἐγὼ*
στέψω λαφύροις τῆσδε τῆς ἄγρας χάριν.

Ar. Ach. 1051. Paranympheus:

ἔπεμψε τίς σοι νυμφίος ταντὶ κρέα
ἐκ τῶν γάμων . . .
ἐκέλευε δ' ἐγγεῖν σε τῶν κρεῶν χάριν . . .
ἐς τὸν ἀλάβαστον κύαθον εἰρήνης ἔνα.

non „ut carnes laetificentur“ („zur Freude des Fleisches“) sed „ut sponsus pro carnibus remunerationis loco laetificetur“ („als erfreuende Vergeltung für das Fleisch“).

Plat. de re publ. III p. 394 A: . . . *ὑπομιμνήσκων καὶ*
ἀπαιτῶν, εἴ τι πώποτε ἦ ἐν ναῶν οἰκοδομήσεσιν ἢ ἐν ἱερῶν
θυσίαις κεχαρισμένον δωρήσαιοτο· ὧν δὲ χάριν κατηύχετο
τεῖσαι τοὺς Ἀχαιοὺς τὰ ἅ δάκρυα τοῖς ἐκείνων βέλεσιν. Chryses Apollinem precatur, ut pro iis rebus quas gratas acceperit gratiam referat a Graecis expetens poenas. Quae referendi notio nulla ratione exprimitur, sed, cum toto sententiae contextu sit aperta, ex ipso vocabulo *χάρις* intelligenda est.

Complures sunt loci ubi eadem fortasse ratione in ipsum vocabulum *χάρις* remunerationis notio, quam ei non inesse

1) cf. huius capitis finem.

origine apparet vocabuli, irrepsit; sed certis argumentis non potest diiudicari, num scriptores ipsi his locis hanc notionem senserint. Id tamen his exemplis demonstratum videtur esse: Cum in ipso vocabulo *χάρις* remunerationis notio non insit, tamen inveniuntur loci, etsi non multi, ubi pro reddendo grato (vel grata remuneratione) *χάρις* intelligenda est, quamquam nulla ratione haec notio exprimitur remunerationis; itaque concludendum est hanc notionem interdum in ipsum vocabulum *χάρις* irrepsisse, iis scilicet locis ubi toto sententiae contextu res aperta sit. Quod ea re effectum videtur esse quod pro reddito facto quo quis laetitiam parat *χάρις* multis usurpata est locis, ubi tamen haec reddendi notio aliqua ratione significata erat.

Observatione dignum mihi videtur esse primum huius usus exemplum, quod quidem certum sit, apud Theognin (v. 1096 p. 14) inveniri. Huic poetae, qui amicis et pueris amatis multa det praecepta et consilia quibus in vita cotidiana utantur, saepissime de gratificationibus illis cotidianis quibus amicus amicum vel civis civem adiuvat et delectat loquendum erat; crebro fortasse illo usu *χάρις* apud eum hanc notionem gratiae reddendae e se peperit.

Omnia haec, illud *χάριν δίδοναι* et *ἀποδίδοναι*, *χαρίζεσθαι*, *χάριν εἰδέναι* vel *ἔχειν*, etiam divinis in rebus usurpantur. Complura iam passim attuli exempla: Hippocr. *περὶ αἰσθῶν* etc. cap. 22 (p. 3), Ion. 914 (p. 4), Antig. 331 (p. 5), de leg. IX p. 877 A (p. 13), de leg. XI p. 931 A (p. 14), de re publ. III p. 394 A (p. 15).

Vel Plato, etsi nonnunquam philosophiae commotus rationibus deos laetitiae et doloris participes esse negat¹⁾, tamen tota mente atque animo illi populi sui de deorum

1) ut Phileb. p. 33 B. Ad ea quae Protarchus dixit: οὐκ οὐν εἰκός γε οὔτε χαίρειν θεοὺς οὔτε τὸ ἐναντίον Socrates: πάντι μὲν οὖν οὐκ εἰκός· ἄσχημον γοῦν αὐτῶν ἕτερον γινόμενόν ἐστιν.

natura sententiae ita inhaeret, ut saepe in libris eius philosophiam reprimat illa sententia quae homini Graeco natura insita est. cf. exempla Platonica supra allata.

Homines deos laetitia afficiunt (χαρίζονται θεοῖς):

Plat. Euthyphr. p. 14 B: τόδε μέντοι σοι ἀπλῶς λέγω, ὅτι ἐὰν μὲν κεχαρισμένα τις ἐπίσταιται τοῖς θεοῖς λέγειν τε καὶ πράττειν . . . ταῦτ' ἔστι τὰ ὅσια . . . τὰ δ' ἐναντία τῶν κεχαρισμένων ἀσεβῆ.

Plat. Euthyphr. p. 15 A: ΣΩ: ἀλλὰ τί δή ποτ' ἂν εἴῃ ταῦτα, ὦ Εὐθύφρων, τὰ παρ' ἡμῶν δῶρα τοῖς θεοῖς; — ΕΥ: τί δ' οἶμι ἄλλο ἢ τιμὴν τε καὶ γέρα καὶ ὅπερ ἄρτι ἔλεγον χάρις;

Ar. Av. 855: Chorus: ὁμορροθῶ, συνθελῶ . . .

. . . ἅμα δὲ προσέτι χάριτος ἔνεκα

προβάτιόν τι θύειν.

A dis haec χάρις redditur:

Callim. h. I, 37: οὐδ' ἄλγην ἀπέτεισε θεῇ χάριν, ἀλλὰ τὸ χεῦμα κεῖνο Νέδην ὀνόμηνε.

Neda nympa Rheae parienti obstetrix adfuit, haec fuit χάρις eius, quam Rhea ei reddit (ἀποτίνει).

Vel di ultro χάριν dant:

Eur. Hel. 1449. Menelaus deos implorans: μίαν δ' ἐμοὶ χάριν δόντες τὸ λοιπὸν εὐτυχῇ με θήσετε.

Callim. ep. 5. Venus-Arsinoë imploratur:

Κλεινὸν ἀλλὰ θυγατρὶ δίδου χάριν . . .

Aesch. Eum. 939. Chorus Eumenidum multa Atheniensibus emolumenta pollicetur:

δενδροπήμων δὲ μὴ πνέοι βλάβα,

— τὰν ἐμὰν χάριν λέγω — . . .

Omnibus quos adhuc attuli locis χάρις erat factum quo quis alium afficit laetitia, sive prior gratum facit sive reddit gratum factum. Itaque χάρις quia ab altero detur, ab altero accipitur necesse est transitivam vim habet. Quod non obliviscendum est iis locis quos tractaturi sumus:

Soph. Aiac. 808: *ἔγνωκα γὰρ δὴ φωτὸς ἡπατημένη
καὶ τῆς παλαιᾶς χάριτος ἐκβεβλημένη.*

Tecmessa Aiakis παλαιᾶς χάριτος ἐκβεβλημένη est; antea igitur ἐν χάριτι¹⁾ erat apud eum. Hoc loco χάρις certum factum esse non potest, sed condicio debet esse, ea scilicet condicio in qua Ajax laetitia eam afficere (χαρίζεσθαι αὐτῇ) solebat. Quae singulae χάριτες comprehenduntur vocabulo χάρις, quod est ea animi condicio qua quis alium laetitia afficere solet.

Praecipue deorum χάρις huc referenda est:

Pind. P. 3, 95: *Διὸς δὲ χάριν*

*ἐκ προτέρων μεταμειψάμενοι καμάτων ἔστασαν ὀρθὰν
καρδίαν.*

Aesch. Ag. 581: *τοιαῦτα* (sc. Troiam captam esse) *χρὴ κλύ-
οντας εὐλογεῖν πόλιν*

*καὶ τοὺς στρατηγούς· καὶ χάρις τιμῆσεται
Διὸς τόδ' ἐκπράξασα.*

Aesch. Ag. 182: *καὶ παρ' ἄκοντας ἦλθε σωφρονεῖν.*

*δαιμόνων δέ που χάρις βιαίως
σέλμα σεμνὸν ἡμένων.*

„caelestium vero fortasse gratia est“, sc. quod καὶ παρ' ἄκοντας ἔρχεται σωφρονεῖν, cum a dis, qui si velint vi (βιαίως) possint agere, tamen amice atque benevole moneantur homines, ut caveant.

His locis χάρις a dis benigne data prope accedit ad id quod nos „Huld“ „Gnade“ appellamus; sed si ita vertimus, obliviscendum non est in vocabulo χάρις homines respici quos deorum benignitas laetitia afficit, non deorum benignitatem ipsam.

Ar. Lysistr. 545. Chorus mulierum quae arcem occupaverunt:

*ἐθέλω δ' ἐπὶ πᾶν ἵεναι
μετὰ τῶνδ' ἀρετῆς ἔνεχ', αἷς
ἐνὶ φύσις, ἐνὶ χάρις,*

1) cf. Plat. Phaed. p. 115 B.

ἐνι θράσος, ἐνι δὲ σοφόν, ἐνι δὲ φιλόπολις
ἀρετὴ θρόνιμος.

Hoc loco χάρις inter nonnullas virtutes enumeratur. Sed cum ceterae quae h. l. enumerantur virtutes intransitivam habeant vim neque in alios pertineant, notioni χάρις, ut exemplis atque origine vocabuli cognovimus, transitiva vis inest. Singularis quidem actio non est, sed ipsis talium mulierum quales chorus describit moribus haec χάρις inesse debet, i. e. mores earum tales debent esse, ut alios homines laetitia afficiant. Recte verti non potest; prope accedit ad id quod amabilem animum vocamus, cui tamen notioni transitiva vis non inest; amabilis animus dignus est qui ametur (passive), χάρις ea virtus est quae alios laetitia afficit (active).

Quae virtus non modo animi est, sed etiam corporis; plerumque ad utrumque pertinet:

Il. 11, 243: ὧς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον,
οἰκτρός, ἀπὸ μνηστῆς ἀλόχου, ἀστοῖσιν ἀρήγων,
κουριδίης, ἧς οὐ τι χάριν ἶδε, πολλὰ δ' ἔδωκεν.

Theogn. 1319: ὦ παῖ, ἐπεὶ τοι δῶκε θεὰ χάριν ἡμερόεσσαν
Κύπρις, σὸν δ' εἶδος πᾶσι νέοισι μέλει,
τῶνδ' ἐπάκουσον ἐπῶν καὶ ἐμὴν χάριν¹⁾ ἔνθεο θυμῷ
γυνὸς ἕρος ὡς χαλεπὸν γίνεται ἀνδρὶ φέρειν.

Eur. Hel. 1420: ΘΕ: μὴ νῦν ἄγαν σὸν δάκρυσιν ἐκλήξης χροά.
ΕΛ: ἦδ' ἡμέρα σοι τὴν ἐμὴν δείξει χάριν.

(„laetificandi facultatem“).

Eur. Hel. 1397, ubi variae Menelai virtutes laetificantes et corporis et animi plurali χάριτες significantur:

δέδοικα γὰρ σε μὴ τις ἐμπεσὼν πόθος
πίσῃ μεθεῖναι σῶμ' ἐς οἶδμα πόντιον
τοῦ πρόσθεν ἀνδρὸς χάρισιν ἐκπεπληγμένην.

1) Sed tertio versu χάρις est factum (vel complura facta) quo poeta puero laetitiam paravit: de hac significatione supra disserui pag. 4 sq.

Corpus imprimis et species his locis respiciuntur:

Od. 8, 19: τῷ δ' ἄρ' Ἀθήνη

θεσπεσίην κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις
καὶ μιν μακρότερον καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι.

Eur. Bacch. 236: λέγουσι δ' ὧς τις εἰσελήλυθε ξένος ...

ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὐδόμοις κομῶν,
οἰνωπός, ὅσοις χάριτας („Reize“) Ἀφροδίτης ἔχων.

Eur. Iph. Taur. 1147: χορούς δ' ἰσταίην, ὅθι καὶ

πάροχος εὐδοκίμων γάμων,
παρὰ πόδ' εἰλίσσουσα φίλας
ματρὸς ἡλίκων θιάσους,
ἔς ἀμίλλας χαρίτων,
χλιδᾶς ἀβροπλούτοιο
εἰς ἔριν ὀρνυμένα ...

Eur. El. 192: καὶ παρ' ἐμοῦ χρῆσαι πολυπήνεα φάρεα δύναι
χρῆσέα τε χάρισι προσθήματ' ἀγλαΐας.

„accipe mutuo a me preciosas vestes induendas aureaque
gratiis tuis additamenta nitoris“.

Eur. Troad. 836: σὺ δὲ (Ganymedes) πρόσωπα νεα-

ρὰ χάρισι („mit deinen Reizen“) παρὰ Διὸς θρόνοις
καλλιγάλανα τρέφεις.

Call. ep. 50:

τὴν Φρυγίην Αἰσχροὴν, ἀγαθὸν γάλα, πᾶσιν ἐν ἑσθλοῖς
Μίκκος καὶ ζωὴν οὖσαν ἐγηρεόκει
καὶ φθιμένην ἀνέθηκεν, ἐπεσσομένοισιν ὀρᾷσθαι,
ἢ γρῆνς μαστῶν ὥς ἀπέχει¹⁾ χάριτας.

Sed pro certo non affirmaverim omnibus his locis istas
χάριτας nihil nisi corporis virtutes laetificantes esse; nam
χάρις cum omnino virtutem laetificantem significet corporis

1) Mulier ipsa a mammis removel speciei et corporis χάριτας; nos
diceremus: αἱ χάριτες absunt a mammis eius. De hac Graecorum cogi-
tandi et dicendi consuetudine optime disseruit Classen „Beobachtungen
über den homerischen Sprachgebrauch“ p. 221 sq. — cf. Plat. Phaed.
p. 118 de morte Socratis: καὶ ὅς τὰ ὄμματα ἔστησεν.

et animi virtutes coniungit. Nos igitur, si hoc vocabulum vertere conamur significationibus venustatis aut amabilitatis, alterutram notionis significare possumus partem.

Speciei et formae χάρις in rebus quoque potest esse, res quoque specie et forma laetitiam efficere possunt:

Od. 18, 298: ἔρματα δ' Εὐρυδάμαντι δῶν θεράποντες ἔνειακ'
 τρίγληνα μορόεντα· χάρις δ' ἀπελάμπετο πολλή.

Eur. Med. 982: πείσει χάρις ἀμβρόσιός τ' αὐγὰ πέπλον
 χρυσότευκτόν τε στέφανον περιθέσθαι.

„venustas“, scil. πέπλον et στεφάνον.

Toti huic vocabuli χάρις usui adiectivum χαρίεις respondet:

Ar. Lysistr. 1226: οὐπω τοιοῦτον ξυμπόσιον ὅπωπ' ἐγά.

ἧ καὶ χαρίεντες („amabiles“) ἦσαν οἱ Λακωνικοί.

ἡμεῖς δ' ἐν οἶνῳ ξυμπόται σοφώτατοι.

Il. 18, 24: ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἐλὼν κόριν αἰθαλόεσσαν
 χεῖρατο καὶ κεφαλῇς, χαρίεν („venustum“) δ' ἥσχυνε
 πρόσωπον.

Solon. 13, 40: ἄλλος δειλὸς ἐὼν ἀγαθὸς δοκεῖ ἔμμεναι ἀνὴρ,
 καὶ καλὸς μορφὴν οὐ χαρίεσσαν ἔχων.

Theocr. 15, 79: τὰ ποικίλα πρᾶτον ἄθροησον,

λεπτὰ καὶ ὡς χαρίεντα· θεῶν περονάματα φασεῖς.

Plat. Phaedr. p. 230 B: ἥ τε αὖ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς
 πλατάνου ῥεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος.

Ubi haec χάρις est speciei et formae χάρις, nos vertere solemus venustatem, Germanice „Anmut“. Qua tamen in re cavendum est; nam nos „Anmut“ appellamus certum pulchritudinis genus (cf. Schilleri commentationem quae inscribitur „Über Anmut und Würde“). At vocabulo χάρις pulchritudinis notionem omnino non subiciendam esse et origo et usus vocabuli ostendit; laetandi vel potius laetificandi notionem ei inesse vidimus. Cui quidem notioni nostrae quoque significationis „Anmut“ propria vis („das Anmutende“) similis est; sed haec propria vis in vocabulo Germanico non

iam sentitur, in Graeco vocabulo *χάρις*, quod factum quoque laetificans vel rem laetificantem significare nunquam desiit, magis servata est.

Pulchritudine oritur laetitia; *χάρις* haec vis laetificatrix est quae saepe inest pulchritudini. Neque tamen omnia quae pulchra sunt hanc *χάριν* habent neque, ut usu illo vocabuli in *χάριν φέρειν*, *χάριν εἶδέναι* totaque illa parte huius opusculi ostenditur, cum pulchritudine quaevis *χάρις* coniuncta est. Quae igitur notiones non ea ratione coniunguntur, ut *χάρις* sit notio quae minus late pateat maiorisque notionis pulchritudinis certum genus, sed ea tantum ratione, ut res pulchra saepe vim quandam habeat laetificantem; tamen non necesse est pulchritudinem hanc vim habere, nam, ut ait Goethe

(Faust II): Die Schöne bleibt sich selber selig,

Die Anmut macht unwiderstehlich.

Goethe igitur h. l. vocabulum „Anmut“ ex huius nationis origine intelligit (= „das Anmutende“) ideoque secernit a pulchritudine. At Schiller in commentatione illa vocabulum „Anmut“ ea vi intelligit qua nunc intelligitur ideoque certum quoddam genus pulchritudinis hac notione significat. Itaque ea quae dicit de differentia quae inter venustatem et pulchritudinem intercedit ad vocabulum Germanicum „Anmut“ quadrant, ad Graecum *χάρις* non item. — De notione Lessingiana „Reiz“ ¹⁾ eadem commemoranda sunt. Lessing cum dicit „Reiz ist Schönheit in Bewegung“ hoc vocabulum ea vi intelligit qua e consuetudine quidem intelligitur (ut Schilleri „Anmut“), principali autem significatione explicari non potest. Itaque ad notionem *χάρις* interpretandam eiusmodi explicationes afferendae non sunt.

Loco tamen Theocriteo (30, 5) prima specie videri potest idem esse *χάρις* atque nostrum „Anmut“, quod pulchritudinem motoriam esse Schiller ostendit:

1) Laokoon XXI.

τετορταῖος ἔχει παιδὸς ἔρως μῆν' αὖ με δεύτερον,
καλῶ μὲν μετρώω, ἀλλ' ὅποσον τῷ ποδὶ περρέχει
τᾶς γὰρ, τοῦτο χάρις, ταῖς δὲ παραύαις γλυκὴν μειδιᾶ.

Sed certa de causa h. l. ita coniunguntur hae notiones neque pro consuetudine ac lege res accipienda est. Dicit enim Theocritus: puer modice pulcher est, sed ei rationi qua ingreditur¹⁾ aliquid inest quod laetitiam efficiat. Certi igitur hominis rationem ingrediendi Theocritus *χάριν* esse dicit, i. e. talem, ut alios homines afficiat laetitia. Quo igitur ex exemplo concludi non potest *χάριν* omnino esse certum pulchritudinis genus, pulchritudinem motoriam.

Jam quae ratio inter *χάριν* et pulchritudinem intercedat comprehendamus: *χάρις* ut est omnino id quod laetitiam affert ita imprimis id est quod in pulchra re homines laetos reddit; non est pulchritudo ipsa sed pulchritudinis vis laetificatrix. Quod autem Graeci rei laetificantis nomen (*χάρις*) singillatim et praecipue cum pulchritudine coniungebant, quanti aestimaverint pulchritudinem ostendit.

Pulchritudo sua propria vi aestimanda est (cf. Goethe „Die Schöne bleibt sich selber selig“); sed ad eam accedere potest *χάρις*, quamquam ea non opus est pulchritudini, ut sit perfecta. *χάρις* hac in re aliquid est quod ad ceteram rei cuiusdam naturam accedens hanc rem laetificantem reddit. Quod non modo in pulchris fit rebus, sed etiam veras vel utiles similesque res *χάρις* quasi comitari potest. Talis *χάριτος* insuper accedentis exemplum sit Plat. de leg. II p. 667 B sqq., ubi Plato quantum hac *χάριτι* metiendae sint scientia et litterae et artes latiore disputatione explicat:

Hoc fere huius loci argumentum est: Alimenta *χάρις* quaedam comitatur, rectam autem rationem et utilitatem non haec delectatio sed salubritas efficit. Eodem modo scientiam

1) ὅποσον τῷ ποδὶ περρέχει (= περιέχει) τᾶς γὰρ, proprie „quantum pede solum complectitur“, i. e. quomodo pede incedens solum attingit.

χάρις quaedam comitatur, rectam autem rationem et utilitatem efficit veritas. Similiter in artibus imitatricibus χάρις quaedam, quae ut comes comitatur artem, nosci potest, rectam autem rationem aequalitas efficit quantitatis et qualitatis. Itaque hae res salubritate, veritate, aequalitate, vel omnino utilitate ponderandae sunt, non voluptate (ἡδονῇ), atque id modo voluptate ponderandum est quod haec delectatio (χάρις) non solum comitatur ut illas res, sed cuius ipse finis haec delectatio est. Vocabulo χάρις, quamquam principio omnis est delectatio, praecipue eam significat Plato delectationem quae ut comes comitatur utilitatem, veritatem aliasque rerum virtutes.

Sed hunc locum Graece afferimus:

ΑΘ: οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τόδε γε ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπαρέπεται τις χάρις, ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον αὐτοῦ τὸ σπουδαιότατον εἶναι ἢ τινα ὀρθότητα ἢ τὸ τρίτον ὠφελίαν; οἶον δὴ λέγω ἐδωδῇ μὲν καὶ πόσει καὶ ξυμπάσῃ τροφῇ παρέπεσθαι μὲν τὴν χάριν, ἣν ἡδονὴν ἂν προσείποιμεν· τὴν δὲ ὀρθότητά τε καὶ ὠφελίαν ὅπερ ὑγιεινὸν τῶν προσφερομένων λέγομεν ἐκάστοτε τοῦτ' αὐτὸ εἶναι ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ ἀποτελοῦν. — ΚΑ: πᾶν μὲν οὖν.

Hunc locum non adeo facilem intellectu et corruptum hoc modo interpretari et emendare conatus sum: „Primum igitur in omnibus iis rebus quas comitatur delectatio quaedam haec ratio intercedere debet, ut aut haec ipsa delectatio (αὐτὸ τοῦτο) in ea re (αὐτοῦ certa res est quae ad ἅπαντα ὅσοις συμπαρέπεται τις χάρις pertinet) gravissimum sit, aut recta ratio, aut tertium utilitas. (In insequenti sententia infinitivos qui apud Platonem verbo λέγω reguntur verbo finito mihi liceat vertere, ut magis perspicua fiat sententia). Velut cibum et potionem omniaque omnino alimenta delectatio quaedam, quam voluptatem nominare possumus, comitatur ut comes, rectam autem rationem (τὴν δὲ ὀρθότητα) et utilitatem (non haec delectatio, sed) id ipsum (τοῦτ' αὐτό) quod semper

harum rerum oblatarum salubre nominamus in iis rebus efficit.“

Hanc huius loci argumentationem esse insequenti sententia simili verborum ordine constructa comprobari mihi videtur; qua ex insequenti sententia coniecturam quoque petivi τὴν pro ἥν Badhamium secutus. Nam si ἥν, quod codices exhibent, rectum esset, relativae huius sententiae verbum esset repetendum προσεέλπομεν ἄν ita, ut iis quae antecedunt verbis τὴν χάριν ἥν ἡδονὴν ἄν προσεέλπομεν opponeretur ἥν δὲ (sc. χάριν) ὁρθότητά τε καὶ ὠφελίαν (intell. προσεέλπομεν ἄν), quod omni sensu caret, nam χάρις vocabulis ὁρθότης et ὠφέλεια, ut ex insequenti sententia apparet, opponitur neque, id quod haec codicum verba significant, χάρις in duas partes dividitur, quarum altera ἡδονή, altera ὁρθότης et ὠφέλεια est. — Accusativi τὴν δὲ ὁρθότητά τε καὶ ὠφελίαν regantur oportet verbo quod idem fere significet quod in insequenti sententia participium ἀποτελοῦσαν. Ut τὸ ὑγιεινόν respondet notioni τὴν ἀλήθειαν alterius sententiae, ita illi εἶναι τὴν ἀποτελοῦσαν respondeat necesse est εἶναι τὸ ἀποτελοῦν vel simile quidquam. Quod codices exhibent ὁρθότατον nullo modo rectum est, cum vocabulum desideretur ex quo accusativi ὁρθότητα et ὠφελίαν pendeant; sed ἀποτελοῦν quod sententiae satisfacit vereor ne vestigiis traditis parum satisfaciatur. Vocabulum quod et sententiae et vestigiis traditis satisfaceret non inveni; Schanz cruce hunc locum notavit.

Plato sic pergit: ΑΘ: καὶ τῇ μαθήσει παρακολουθεῖν μὲν τό γε τῆς χάριτος τὴν ἡδονήν, τὴν δὲ ὁρθότητα καὶ τὴν ὠφελίαν καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τὴν ἀλήθειαν εἶναι τὴν ἀποτελοῦσαν. — ΚΑ: ἔστιν οὕτως. — ΑΘ: τί δαί; τῇ¹⁾ τῶν ὁμοίων ἐργασία ὅσαι τέχναι εἰκαστικαὶ ἄρ' οὐκ, ἄν τοῦτο

1) Ita codices. Quod interpretandum est „quid porro? quot artes eo quod similia effingunt imitatrices sunt“ (sive „inter imitatrices numerandae sunt“). Schanz cum τῇ τῶν ὁμοίων ἐργασία εἰκαστικαὶ tautologiam ineptam existimaret esse coniecit τί δὲ τῆς τῶν ὁμοίων ἐργασίας; ὅσαι . . . Lepida coniectura, sed non necessaria ideoque reicienda.

ἐξεργάζονται, τὸ μὲν ἡδονὴν ἐν αὐτοῖς γίγνεσθαι, παρεπόμενον ἐὰν γίνηται, χάριν αὐτὸ δικαιοτάτον ἂν εἴη προσ-
αγορεύειν; — ΚΑ: ναί. — ΑΘ: τὴν δέ γε ὀρθότητά που
τῶν τοιούτων ἡ ἰσότης ἂν, ὥς ἐπὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἐξεργάζοιτο
τοῦ τοιούτου πρότερον ἀλλ' οὐχ ἡδονή. — ΚΑ: καλῶς. —
ΑΘ: οὐκοῦν ἡδονῇ κρίνεται ἂν μόνον ἐκεῖνο ὀρθῶς, ὃ μήτε
τινὰ ὠφελίαν μήτε ἀλήθειαν μήτε ὁμοιότητα ἀπεργαζόμενον
παρέχεται, μηδ' αὖ γε βλάβην, ἀλλ' αὐτοῦ τούτου μόνον
ἐνεκα γίνονται τοῦ ἔμπαραπομένου τοῖς ἄλλοις, τῆς χάριτος,
ἣν δὴ κάλλιστά τις ὀνομάσαι ἂν ἡδονήν, ὅταν μηδὲν αὐτῇ
τούτων ἐπακολουθῇ.

Hoc loco Plato hanc χάριν insuper accedentem non magni aestimat; quasi ornamentum gratum quidem, non tamen necessarium ei videtur esse; sed certo tantum huius loci consilio hoc efficitur, cum Plato salubritatem, veritatem, artes imitatrices non ex ista χάριτι, sed ex sua ipsarum natura metiendas esse affirmare velit.

Nam haec χάρις, haec vis laetificatrix, quae ad ceteram alicuius rei naturam ut comes accedit ceterum neque Platoni neque omnino Graecis ornamentum tantum supervacaneum est sed res gravissima, qua deficiente perfectae et absolutae res esse non possunt. — De Apelle Plinius narrat, Nat. hist. XXXV, 79: „... quorum (reliquorum pictorum) opera cum admiraretur, omnibus conlaudatis deesse illam suam venerem dicebat, quam Graeci χάριτα vocant; cetera omnia contigisse, sed hac sola sibi neminem parem.“ — Apelli igitur maximi momenti est haec χάρις quam suae arti inesse dicit, ea imprimis opus esse ad artem consummandam iudicat, hac una se reliquos pictores superare gloriatur, etsi opera eorum pulchra quidem vel vera sint (cf. „cetera omnia contigisse“).

Conferenda sunt ea quae Pindarus de Gratiis dicit, O. 14, 5:

σὺν γὰρ ὕμνῳ τὰ τερπνὰ καὶ
τὰ γλυκὲ' ἄνεται πάντα βροτοῖς,
εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνὴρ,

ubi illo *ἀνεται* (perficitur) Gratiae omnium rerum ceteroquin iam bonarum (cf. *εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνὴρ*) consummatrices laudantur. Plura de hoc loco cap. II.

Huc referendus est locus ille Thucydideus quo Periclem has Athenarum laudes celebrantem inducit (II, 41): *ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδεύειν εἶναι καὶ καθ' ἑκάστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἂν εἶδῃ καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστα ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκῆς παρέχεσθαι*. Sententia haec fere est: In urbe nostra unusquisque civis non uni tantum negotio par est, sed idem vir ad plurima negotiorum genera (*ἐπὶ πλείστα εἶδη*) dextre (*εὐτραπέλως*) idoneum se praebebat *μετὰ χαρίτων*, i. e. ita ut placeat, ut animi et morum elegantia alios homines laetitia afficiat (cf. quae ad Ar. Lysistr. 545 adnotavi, p. 19). Inter summas igitur Atheniensium laudes a Pericle commemoratur omnia eos *μετὰ χαρίτων* facere.

Plura afferam exempla eo capite quo de singulis scriptoribus disseram.

Quod Graeci tanti aestimaverunt hanc *χάριν*, quantum laetitiae tribuerint ostendit. Quibus aliqua res quae, etsi ceteroquin sine ullo vitio est, animum hominum laetitia non afficit perfecta atque omnibus numeris absoluta non videtur esse. Est ille mos Graecorum quo omnibus in rebus ex homine modulum capiunt; de hoc more sagacissime egit Ioh. Classen „Beobachtungen über den homerischen Sprachgebrauch“ (sub finem, praecipue p. 196 sqq.), appellat eum „die Lebhaftigkeit der persönlichen (subjectiven) Auffassung“; affert illud Protagorae *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*.

Hanc *χάριν* atque omnino laetitiam non modo a nonnullis poetis et artificibus sed etiam ab universo populo Graeco tanti aestimatam esse et e salutatione *χαῖρε* „laetare“¹⁾ et e magno numero nominum a radice *χαρ* derivatorum

1) E. Curtius „Die Volksgrüsse der Neugriechen“. (Gesamm. Abh. II p. 515): „Schlicht und einfach, sinnig und bedeutungsvoll zu-

apparet. Praecipue Atticorum nominum multitudo notabilis est. Cum exempli causa haec nomina cum nominibus a radicibus *νικ* et *καλ* derivatis, quae praeter cetera inter creberrima numerantur, comparavissem, nomina a radice *χαρ* derivata Athenis ea paene adaequaverunt, in ceteris Graeciae regionibus plerumque non multo plus dimidio eorum effecerunt. Quae cum re conferendae sunt laudes illae Atheniensium quos Thucydides omnia *μετὰ χαρίτων* facere dicit (II, 41).

Itaque laetitiam, quam quanti Graeci aestimavissent his cognovimus observationibus, in philosophia quoque Graecorum magni esse aestimatam mirandum non est. Theodorus, unus e philosophis Cyrenaicis qui nominantur, singulis voluptatibus, quas ceteri Cyrenaici expetendas esse docuerunt, omisiss ipsum laetum animi habitum (*χαράν*) summum vitae humanae finem et consummationem (*τέλος*) esse affirmavit¹⁾ (cf. Gratias omnium rerum consummatrices). Atque is posterioris aetatis philosophus, qui homo vere Atheniensis²⁾ erat neque, ut Stoicorum auctor Zeno, e barbara gente ortus, Epicurus laetitiae tantum tribuit, ut ad *ἡδονήν* (cf. *ἡδεσθαι* „laetari“) omnia referret: cf. Epicuri epist. III, 128 (Usener, Epic. p. 62 sq.): *καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες*. Immo cum virtute negavit vivi posse, nisi cum laetitia (*ἡδέως*) viveretur: cf. Epicuri sentent. 5 (Usener p. 72): *οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ*

gleich, wie alles Hellenische, war der alte Volksgruss, welcher, von allem Zufälligen und Unwesentlichen absehend, das Eine betonte, worauf der Wert des Lebens beruht, die Freude am Dasein, welche wie der Lebensodem durch die griechische Welt geht.“

1) Laert. Diog. II, 8, 98. cf. Zeller „Philosophie der Griechen“ II, 1, pag. 378.

2) Laert. Diog. X, 1, 1. Lucret. VI, 5.

φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως.¹⁾

Sed exempla illius χάριτος insuper accedentis (p. 23) repetamus:

Plat. de re publ. VII p. 528 C: Disciplinae stereometricae plures homines operam dabunt, si res publica huic disciplinae honorem tribuerit, ἐπεὶ καὶ νῦν ὑπὸ μὲν τῶν πολλῶν ἀτιμαζόμενα καὶ κολουόμενα, ὑπὸ δὲ τῶν ζητούντων λόγον οὐκ ἔχόντων καθ' ὅτι χρήσιμα ὅμως πρὸς ἅπαντα ταῦτα βία („trotz dem allem“) ὑπὸ χάριτος ἀνξάνεται καὶ οὐδὲν θανμαστόν αὐτὰ φανήναι. — Καὶ μὲν δὴ, ἔφη, τό γε ἐπίχαρι²⁾ καὶ διαφερόντως ἔχει.

Ar. Vesp. 1278: πρῶτα μὲν ἅπασι φίλον ἄνδρα τε σοφώτατον, τὸν κίθαραιδότατον, ᾧ χάρις ἐφέσπετο.

Saepe, atque praecipue in litteris id quod delectat (ἡ χάρις) in orationis et sermonis elegantia, in lepida forma situm est, ut Platonis Protagoras non austera disputatione sed venusta fabula, quam Graeci appellant μῦθον, quid sentiat explicat: δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, χαριέστερον εἶναι μῦθον ὑμῖν λέγειν (Plut. Prot. p. 320 C).

Vel ipsi argumento aliquid delectationis inest:

Ar. Vesp. 1400: Philocleon fabulam narraturus dicit:

ἄκουσον, ᾧ γύναι· λόγον σοι βούλομαι
λέξαι χαρίεντα.

Hac ratione χάρις apud rhetores certa significatio facta est; eam significat sermonis virtutem qua delectantur homines. Cuius usus exemplum affero aliis omissis Demetrii de elocu-

1) „Sît daz nieman âne fröide touc,
sô wolte ouch ich vil gerne fröide hân . . .“

(Walther von der Vogelweide, pag. 99, 13 Lachmann. cf. quae adnotavit Wilmanns).

2) ἐπίχαρις „cui χάρις adiuncta est“ („an dem χάρις ist“).

tionem libellum.¹⁾ Hic scriptor in perpolitō genere sermonis quod γλαφυρόν λόγον nominat tractando (§ 128—189) de generibus χαρίτων in eo adhibitis loquitur. His verbis illum γλαφυρόν λόγον significat (§ 128): ὁ γλαφυρὸς λόγος χαριεντισμός²⁾ ἐστὶν καὶ λόγος ἱλαρός. Pergit: τῶν δὲ χαρίτων αἱ μὲν εἰσιν μεῖζονες καὶ σεμνότεραι, αἱ τῶν ποιητῶν, αἱ δὲ εὐτελεῖς μᾶλλον καὶ κωμικότεραι, σκώμμασιν ἑοικνῆναι, οἷον αἱ Ἀριστοτέλους χάριτες καὶ Σώφρονος καὶ Ἀνσίον. Exemplis ab eo allatis apparet priores illas χάριτας venustates esse et argumenti et dictionis, alteras esse irrisiones et cavillationes lepidas quibus laetitia efficiatur. Deinde quibus in rebus hae χάριτες appareant dicit: vel in re ipsa vel in elocutione.³⁾ Sequuntur (§ 136) οἱ τόποι ἀφ' ὧν αἱ χάριτες. Quibus ex locis hunc scriptorem vocabulo χάρις omnia ea apparet significare quae in litteris eum qui audit vel legit delectant, sive argumenti venustate sive venusta elocutionis forma sive urbanitate sive lepida cavillatione. Segregat hanc χάριν a ridiculo: (§ 163) διαφέρουσι δὲ τὸ γελοῖον καὶ εὐχάρι πρῶτα μὲν τῇ ὕλῃ — (§ 164) διαφέρουσι δὲ καὶ τῇ λέξει αὐτῇ. τὸ μὲν γὰρ εὐχάρι μετὰ κόσμον⁴⁾ ἐκφέρεται καὶ δι' ὀνομάτων καλῶν, ἃ μάλιστα ποιεῖ τὰς χάριτας . . . τὸ δὲ γελοῖον καὶ ὀνομάτων ἐστὶν εὐτελεῶν καὶ κοινοτέρων. — (§ 168) μάλιστα δὲ διαφέρουσιν καὶ ἐκ προαιρέσεως· οὐ γὰρ ὅμοια προαίρεται ὁ εὐχάριτος καὶ ὁ γελωτοποιῶν, ἀλλ' ὁ μὲν εὐφραίνειν, ὁ δὲ

1) Praeterea cf. quae Radermacher adnotavit pag. 94/95.

2) cf. χαριεντίζεσθαι § 141 „aliquid χαρίεν (i. e. delectationis plenum) reddere“.

3) § 132: εἰσὶν δὲ αἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασι, οἷον νυμφαῖοι κῆποι, ἡμέναιοι, ἔρωτες, ὅλη ἡ Σαπφοῦς ποίησις. τὰ γὰρ τοιαῦτα, κἂν ὑπὸ Ἰσπανίαντος λέγηται, χαρίεντά ἐσσι, καὶ αὐτὸ ἱλαρὸν τὸ πρᾶγμα ἐξ ἑαυτοῦ. et § 133: πολλάνκις δὲ καὶ τὰ μὲν πράγματα ἀπερπῇ ἐσσι φύσει καὶ συνγενά, ὑπὸ δὲ τοῦ λέγοντος γίνονται ἱλαρά.

4) Ordo et concinnitas quae cum χάριτι saepe coniuncta sunt (cf. Plat. Tim. p. 47 C) postea in significatione rhetorica χάρις explicanda magis praevalent; cf. Dionys. Hal. de Lysia iudic. cap. 10 et 11 (vol. I pag. 18/19 ed. Usener-Radermacher).

γελασθῆναι — Hunc scriptorem in vocabulo *χάρις* primariam significationem laetificandi intelligere apparet et illo *εὐφραίνειν* et vocabulis *ἡδονή* et *χάρις* coniunctis (§ 180: *τάχα γὰρ δὴ ἔσται τις ἡδονή καὶ χάρις, εἴαν . . .*, cf. § 181: *ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης ἡδονῆς χάρις*).

Quomodo ista *χάρις* quae ad rem ipsam, ut supra demonstravimus, accedens consummatam, Graecorum quidem iudicio, et perfectam reddit rem inter summas laudes et virtutes numeretur ostendat Plat. de re publ. VI p. 487 A: Sapientiae studiosi, quos Plato rei publicae praeesse vult, cum alias virtutes tum hanc, ut sint *εὐχάριτες*, habere debent: *ἔστιν οὖν ὅπῃ μέμψῃ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα, ὃ μήποτ' ἂν τις οἶός τε γένοιτο ἱκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἴη ἀνήμερον, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὐχαρίς, φίλος τε καὶ συγγενῆς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης;*

Plura exempla quae quanti Plato quoque (neglecto illo iudicio quod supra attulimus, de leg. II p. 667 B) aestimaverit hanc *χάριν* ostendant eo afferam capite quo de singulis scriptoribus disseram.

Interdum *χάρις* invenitur ubi nos graviorem exspectemus significationem; ostendunt tales loci quanti aestimata sit: Aeschylus cum dicere vult eum pium non esse qui neget deos curam habere mortalium a quibus res sacrae conculcentur rem ita enuntiat:

(Agam. 371) *οὐκ ἔφα τις*

θεοὺς βροτῶν ἀξιοῦσθαι μέλειν

ὅσοις ἀθίκτων χάρις

πατοῖθ'· ὃ δ' οὐκ εὐσεβής.

Eur. Med. 439: *βέβακε δ' ὄρκων χάρις, οὐδ' ἔτ' Αἰδὼς*

Ἑλλάδι τᾶ μεγάλα μένει, αἰθερία δ' ἀνέπτα.

Eur. Androm. 491: *ἄθεος ἄνομος ἄχαρίς ὁ φόρος.*

Omnibus exemplis quae hactenus allata sunt vocabulo *χάρις* significationem inesse vidimus rei quae laetitiam efficit. Etymologia quoque laetitiae notio probatur verbo *χαίρειν*. At *χάριν* non esse intransitive laetitiam vel laetum animi habitum sed transitive et active id quod laetitiam parat¹⁾ probatur et exemplis iam allatis et his confirmabitur exemplis:

Pind. P. 1, 33: *νανσιφορήτοις δ' ἀνδράσι πρώτα χάρις
ἐς πλόον ἀρχομένοις πομπαῖον ἐλθεῖν οὔρον.*

Aesch. Ag. 787: *πῶς σε προσείπω; πῶς σε σεβίζω
μήθ' ὑπεράρας μήθ' ὑποκάμψας
καιρὸν χάριτος;*

καιρὸς χάριτος is laudandi et honorandi (cf. *σεβίζω*) modus est, cui *χάρις* inest; qui *καιρός* laudibus immodicis *ὑπεραίρεται*, laudibus iusto parcioribus *ὑποκάμπτεται*.

cf. Eur. Iph. Aul. 978: *πῶς ἄν σ' ἐπαινέσαιμι μὴ λίαν λόγοις,
μηδ' ἐνδεῶς τοῦδ' ἀπολέσαιμι τὴν χάριν;*
(„id quo laetificaris“).

Aesch. Ag. 1304: *ἀλλ' εὐκλεῶς τοι κατθανεῖν χάρις βροτῶ.*

Aesch. Choeph. 517. Inferiae Agamemnoni mortuo missae sunt, ut eum laetitia afficerent, sed

*θανόντι δ' οὐ φρονοῦντι δειλαῖα χάρις
ἐπέμπετο . . .*

Eur. fr. 360: *τὰς χάριτας ὅστις εὐγενῶς χαρίζεται
ἥδιον ἐν βροτοῖσιν.*

Laetitia ipsa (intransitive) vel laetus animi habitus non est *χάρις* sed *χαρά*:

Soph. Ant. 392: *ἀλλ' ἡ γὰρ ἐκτὸς καὶ παρ' ἐλπίδας χαρὰ
ἔοικεν ἄλλῃ μῆκος οὐδὲν ἡδονῇ.*

1) Cavere debemus, ne ea re quod nos vertere possumus „Freude“ in errorem abducamur; nam Germanicum „Freude“ et animi habitum significat et rem hunc animi habitum efficientem, ut in hac sententia „etwas ist jemandes Freude“, ubi „Freude“ pro „das Erfreuende“ dicitur, cuius rei Latina significatio „gratum“ est, non „laetitia“.

Aesch. Ag. 587: ἀνωλόλυξα καὶ πάλαι χαρᾶς ὕπο,
ὅτ' ἦλθ' ὁ πρῶτος νύχιος ἄγγελος πυρός.

Eur. Phoen. 170:

ἦξει (Polynices) δόμους τούσδ', ὥστε σ' ἐμπλήσαι χαρᾶς,
ἐνσπονδος.

Eur. El. 401: νῦν ἣ πάροιθεν μᾶλλον, Ἠλέκτρα, χαρᾶ
θερμαινόμεσθαι καρδίαν.

Etymologia quoque in Cratylo a Platone prolata, quae etsi absurda est tamen quid Plato ipse senserit de huius vocabuli vi aperit, hanc intransitivam vim vocabulo χάρις inesse comprobatur:

Plat. Crat. p. 419 C: χαρὰ δὲ τῇ διαχύσει καὶ εὐπορίᾳ τῆς
δουῆς τῆς ψυχῆς ἔοικε κεκλημένη.

Substantiva a verbis derivata in -α terminata primitus, ut demonstravit Usener¹⁾, nomina agentis personae erant, genus femininum ad nomina actoris in -ος terminata²⁾ pertinens significabant: τροφός „qui nutrit“ — τροφή „quae nutrit“; cf. σκοπός — σκοπή, μολπός — μολπή. Quae tamen formae generis feminini saepe acceperunt vim nominum actionis³⁾: τροφή „nutritio“, σκοπή „spectandi actio“, μολπή „canendi actio“. Similiter explicari potest χαρά (ad verbum χαίρειν „laetari“ pertinens) „quae laetatur“; quae tamen significatio non iam invenitur, sed significat χαρά (cf. τροφή, σκοπή, μολπή) actionem ipsam laetandi, i. e. laetitiam, ut exempla demonstrant.

Quomodo inter se differant χαρά et χάρις breviter ostendit hic locus Plutarchi (Moral. p. 778 C): χαρᾶς γὰρ οὐδὲν οὕτω γόνιμόν ἐστιν ὥς χάρις, ubi χάρις ea gratia (res laetificans)

1) Götternamen, p. 371 sqq.

2) cf. Fraenkel „Griechische Denominativa“, p. 210 adnot. 2.

3) cf. Usener, p. 374: „Es ergibt sich aus diesen Beobachtungen die allgemeine Folgerung, dass die weibliche Form des Adjectivums überhaupt das Vermögen besitzt, die Vorstellung, die durch das Wort erregt wird, abstrakt zu bezeichnen.“

est qua is qui ipse laetitiam (*χαράν*) adipisci vult alium afficit.

Vocabulum *χάρις* significare id quod laetitiam parat supra demonstratum est.] Itaque pluralis *χάριτες*, qui saepius iam in iis quae antecedunt occurrit vel complures significavit res laetificantes, ut loco illo Hippocrateo (p. 3), Iph. Aul. 1222 (p. 4), vel complures rationes laetificandi, ut Iph. Taur. 1147 (p. 20) et locis illis e Demetrio petitis (p. 30).

Accedant haec exempla:

Pind. P. 3, 72: τῷ (sc. Hieroni aegroto) μὲν διδύμας χάριτας
εἰ κατέβαν ὑγίειαν ἄγων χροσέαν κῶμόν τ' ἀέθλων Πν-
θίων ἀγλάν.

Pind. I. 1, 6. Pindarus Ceis carmen pollicitus primum Thebanis carmen facit alterumque carmen Ceis postea se perfecturum esse promittit:

ἀμφοτέρων τοι χαρίτων σὺν θεοῖς ζεύξω τέλος.
χάριτες haec carmina appellantur, quod per ea *χαρίζεται* poeta; cf. schol.: ἀμφοτέρων τῶν χαρίτων τὸ τέλος συζεύξω, καθ' ἣν τε σοὶ χαριστέον ἐστὶ καὶ καθ' ἣν τῇ πατρίδι.

Eur. Troad. 1109: χρύσεια δ' ἔνοπτρα, παρθένων
χάριτας, ἔχουσα τυγχάνει Λιδὸς κόρα (Helena).

„quae puellis laetitiam parant“.

Ar. Eccl. 582:

ἀλλ' οὐ μέλλειν, ἀλλ' ἄπτεσθαι καὶ δὴ χρὴ ταῖς διανοαῖς,
ὥς τὸ ταχύνειν χαρίτων μετέχει πλείστον παρὰ τοῖσι
θεαταῖς.

Ar. Ran. 335: θρασεῖ δ' ἐγκατακρούων

ποδὶ τὰν ἀκόλαστον

φιλοπαίγμονα τιμάν,

χαρίτων πλείστον ἔχουσαν μέρος, ἀγνάν, ὅσοις

μετὰ μύσταισι χορεῖαν.

Illud „φιλοπαίγμονα τιμάν“ per appositionem explicatur vocabulo *χορεῖαν*; haec *χορεία* maximam rerum laetificantium

(gratarum) partem habet (cf. *πλεῖστον μετέχει χαρίτων* Eccl. 582). Schol.: ἀντὶ τοῦ χαρίτων πεπληρωμένην, ὃ ἐστὶ κεχαριτωμένην.

Plat. Conv. p. 197 D. Amor appellatur „τρυνφῆς, ἀβρότης, χλιδῆς, χαρίτων, ἡμέρου, πόθου πατήρ.“ — χάριτες hic non deae intelligendae sunt, sed res gratae, quamquam illud „πατήρ“ cum deabus magis congruere videtur. Sed neque Amorem, cum ipse Agatho puerum Amorem esse paulo ante affirmaverit („ἀλλὰ γημὶ νεώτατον αὐτὸν εἶναι θεῶν καὶ ἀεὶ νέον“), Gratiarum patrem ab eodem Agathone appellari verisimile est neque usquam apud poetas, quod ego quidem sciam, Amor Gratiarum pater invenitur neque cum ceteris vocabulis quae antecedunt *τρυνφή, ἀβρότης, χλιδή*, quae res, non deae sunt, congruunt Gratiae. Sed Amorem rerum laetificantium auctorem esse Agathonis sententia est, quam cum ipse poeta sit poetico sermone exornat atque patrem hic auctorem sive effectorem dicit.

Plat. de leg. VII p. 796 B: ἀλλὰ προστακτέον μαθηταῖς τε ἅμα καὶ τοῖς διδάξουσιν, ὅταν ἐνταῦθ' ὤμεν τῶν νόμων, τοῖς μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα εὐμενῶς δωρεῖσθαι, τοῖς δὲ παραλαμβάνειν ἐν χάρισιν. — παραλαμβάνειν ἐν χάρισιν est „accipere ut rem quae inter res gratas numeranda est“. Similiter

Soph. Ant. 897: ἐλθοῦσα μέντοι κάρτ' ἐν ἐλπίσιν τρέφω
φίλη μὲν ἦξειν πατρί, προσφιλὴς δὲ σοί . . .

„quod caram patri me venturam esse puto id ut rem quae inter res in spem me adducentes numeranda est alo“. Ut haec verba idem valent ac „spem alo sive spero me patri caram venturam esse“, ita locus ille Platonicus significat „accipere ut rem gratam“, i. e. laetis et gratis animis.

Hanc vocabuli *χάρις* significationem principalem rei quae laetitiam efficit respicientes nonnullos interpretemur locos:

Pind. P. 11, 58: . . . γλυκντάτα γενεᾷ

εὐδώνυμον κτεάνων κρατίστην χάριν πορών.

gloria nominatur *εὐώνυμος χάρις* quae omnium rerum quas quis possidet *κρατίστη χάρις* est.

Pind. O. 2, 10:

*αἰὼν δ' ἔφεπε μόρσιμος, πλοῦτόν τε καὶ χάριν ἄγων
γνησίαις ἐπ' ἀρεταῖς.*

Theronis gentem, quae antea multa mala perpressa erat, postea vita fausta a dis fatalibus decreta comitabatur, quae ad proprias et insitas virtutes gentis etiam divitias atque omne genus rerum laetificantium attulit. —

Eur. Hipp. 1408: *ὄλωλα, τέκνον, οὐδὲ μοι χάρις βίου.*

„vita me non afficit laetitia“, i. e. mors mihi grata est.

cf. Eur. Med. 227: *οἴχομαι δὲ καὶ βίου*

χάριν μεθεῖσα κατθανεῖν χορήζω, φίλαι.

et Eur. Iph. Taur. 847, ubi Iphigenia fratre agnito dicit:

χάριν ἔχω ζόας, χάριν ἔχω τροφᾶς,

ὅτι μοι συνομαίμονα

τόνδε δόμοισιν ἐξεθρέψω (patria) φάος.

et Aesch. Ag. 1058: *τὰ μὲν γὰρ ἐστίας μεσομφάλου*

ἐστηκεν ἤδη μῆλα πρὸς σφαγὰς πάρος,

ὥς οὐ ποτ' ἐλπίσασι τήνδ' ἔξειν χάριν.

Ceterum his quos proximos attuli locis *χάριν ἔχειν* non est „gratificationem acceptam tenere“ (sc. memoria), ut pag. 9 invenimus, sed „aliquid quod laetitia afficiat accipere“. —

Theocr. 28, 24 (*Ηλακάτη*):

κῆνο γὰρ τις ἐρεῖ τῷ³πος ἰδὼν σ'· ἧ μεγάλα χάρις

δώρω σὺν ὀλίγῳ· πάντα δὲ τιματὰ τὰ παρ φίλων.

„magna vis laetificatrix comitatur parvum donum“.

Eur. Hipp. 95: *III*: ... *τίς δ' οὐ σεμνὸς ἀχθεινὸς βροτῶν;*

ΘΕ: *ἐν δ' εὐπροσηγόροισιν ἔστι τις χάρις;*

III: *πλείστη γε, καὶ κέρδος γε σὺν μόχθῳ βραχεῖ.*

„aliquid quod hominibus laetitiam parat“, „quod placet“.

cf. Od. 15, 320: *Ἑρμείῳ ἐκῆτι διακτόρον, ὅς δ' αὖτε πάντων*

ἀνθρώπων ἔργοισι χάριν καὶ κῆδος ὀπάζει.¹⁾

„id quo laetitiam parant“, „quo placent“. —

1) cf. *Ἑρμῆς χαριδότης*, et Gratiae cum Mercurio coniunctae.

Theocr. 22, 168: ὕσκον τοιάδε πολλά, τὰ δ' εἰς ὕγρον ὥχετο κῦμα
πνοιὴ ἔχουσ' ἀνέμοιο, χάρις δ' οὐχ ἔσπετο μύθοις.

„verba non ea erant quae laetitiam effecerint“, i. e. verba non placuerunt, non comprobata sunt.

cf. Plat. Conv. p. 183 B: τῷ δ' ἐρῶντι πάντα ταῦτα ποιοῦντι
χάρις ἔπεται. „amator si haec omnia facit probatur homi-
nibus“. Opponitur illud „χάρις ἔπεται“ verbis ὀνειδίζειν,
νουθετεῖν quae antecedunt. —

Soph. El. 356. Electra: λυπῶ δὲ τούτους, ὥστε τῷ τεθνηκότι
τιμὰς προσάπτειν, εἴ τις ἔστ' ἐκεῖ χάρις.

„siquidem aliquid est quod ibi (apud mortuos) laetitiam
paret“.

Plat. de leg. VII p. 796 C: ἡ δὲ αὖ που παρ' ἡμῖν κόρη καὶ
δέσποινα (Minerva) εὐφρανθεῖσα τῇ τῆς χορείας παιδιᾷ κεναῖς
χερσὶν οὐκ ᾤήθη δεῖν ἀθύρειν, πανοπλίᾳ δὲ παντελεῖ κοσμη-
θεῖσα οὕτω τὴν ὄρχησιν διαπεραίνειν· ἃ δὲ πάντως μιμεῖ-
σθαι πρέπον ἂν εἴη κόρονος τε ἅμα καὶ κόρας τὴν τῆς θεοῦ
χάριν τιμῶντας. „id quod deam laetitia afficit (cf. εὐφραν-
θεῖσα) in honore habentes“.

Rhes. 163: οὐκ οὖν πονεῖν μὲν χρή, πονοῦντα δ' ἄξιον
μισθὸν φέρεσθαι; παντὶ γὰρ προκείμενον
κέρδος πρὸς ἔργῳ τὴν χάριν τίττει διπλῆν.

Sententia est: factum ipsum iam aliquid quod laetificet (χάριν)
habet (ut gloriam etc.), sin autem accedit κέρδος, duplex fit
haec χάρις. —

Eur. Suppl. 79 chorus vel χάριν γόων dicere potest,
quandoquidem lamentando dolorem quasi effundit, laetitiamque
sibi comparat¹⁾:

ἄπληστος ἄδε μ' ἐξάγει χάρις γόων
πολύπονος . . .

1) cf. Lessing, Laokoon XXV: „Die Seele hat die Freiheit, sich
bald bei dem vergnüglichen, bald bei dem widrigen Teile einer Leiden-
schaft zu verweilen und sich eine Vermischung von Lust und Unlust
selbst zu schaffen, die reizender ist als das lauterste Vergnügen.“

Eur. Iph. Aul. 565: τό τε γὰρ αἰδεῖσθαι σοφία,
 τάν τ' ἐξαλλάσσουσαν ἔχει
 χάριν, ὑπὸ γνώμας ἐσορᾶν
 τὸ δέον, ἔνθα δόξα φέρει
 κλέος ἀγῆρατον βιοτᾶ.

Subiectum est „τὸ αἰδεῖσθαι“ (pudor et pia verecundia); de hoc αἰδεῖσθαι duas res dicit poeta: est sapientia (σοφία, sc. ἐστίν) et habet τὴν ἐξαλλάσσουσαν χάριν „secum fert id quod remunerationis loco (ἐξαλλάσσουσαν) laetitiam parat“, i. e. „habet aliquid praemii laetificantis“; quae sit haec ἐξαλλάσσουσα χάρις per appositionem significatur infinitivo ὑπὸ γνώμας ἐσορᾶν τὸ δέον „ut consilio et intelligentia videat aliquis quid facere debeat (officium suum), ubi (quo in officio exsequendo) fama gloriam non senescentem vitae affert“.

Insequenti loco vocabulum χάρις cum vocabulo ἡδονή coniunctum est; ἡδονή voluptas est, χάρις vim significat laetificantem quam in homines habet voluptas:

Plat. Gorg. p. 462 C. Socrates artem oratoriam non τέχνην sed ἐμπειρίαν esse dixit; tum Polus: τίνος ἐμπειρία; — ΣΩ: χάριτός τινος καὶ ἡδονῆς ἀπεργασίας. — ΠΩ: οὐκοῦν καλὸν σοι δοκεῖ ἡ ῥητορικὴ εἶναι, χαρίζεσθαι οἷόν τε εἶναι ἀνθρώποις; — Deinde artem coquinariam eiusdem rei (χάριτός τινος καὶ ἡδονῆς ἀπεργασίας) experientiam esse dicit.

Significationi illi primariae vocabuli χάρις adiectivum respondet χαρίεις „cui χάρις inest“, i. e. „qui laetitiam parat“:

Od. 3, 58: αὐτὰρ ἔπειτ' ἄλλοισι δίδου χαρίεσσαν ἀμοιβὴν
 σύμπασιν Πυλίοισιν ἀγακλειτῆς ἐκατόμβης.

et verbum χαρίζεσθαι „laetitiam parare“ „laetificare“:

Od. 8, 538: Δημόδοκος δ' ἤδη σχεθέτω φόρμιγγα λγείαν·
 οὐ γὰρ πῶς πάντεσσι χαρίζόμενος τάδ' ἀείδει.

Interdum χαρίζεσθαι et χάρις per vituperationem dicuntur, si quis malae rei quasi laetitiam parat atque indulgens grati-

ficatur vel si id tantum spectat, ut homini cuidam gratificetur, etsi aequum et iustum non est:

Soph. El. 331: *κοῦδ' ἐν χρόνῳ μακρῷ διδασχθῆναι θέλεις*

θυμῷ ματαίῳ μὴ χαρίζεσθαι κενά;

Plat. Apol. p. 35 C: *οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθεται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα· καὶ ὁμῶμοκεν οὐ χαριεῖσθαι οἷς ἂν δοκῇ αὐτῷ, ἀλλὰ δικάσειν κατὰ τοὺς νόμους.* — *καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια* est „alteri laetitiam parando ius negligere“.

Plat. Gorg. p. 551 A: *ἐπὶ ποτέρῳ οὖν με παρακαλεῖς τὴν θεραπεῖαν τῆς πόλεως, διόρισόν μοι· τὴν τοῦ διαμάχεσθαι Ἀθηναίοις, ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται, ὡς ἱατρὸν, ἢ ὡς διακονήσοντα καὶ πρὸς χάριν ὁμιλήσοντα;*

Theocr. 5, 69: *τὸ δ' ὦγαθὲ μήτ' ἐμέ, Μόρσων,*

ἐν χάριτι κρίνης, μήτ' ὦν τύγα τοῦτον δνάσης.

cf. v. 71. —

Saepe *χαρίζεσθαι* et *χάρις* in re amatoria usurpantur; gratificandi varias rationes quibus alter alterum amore secum coniunctum laetitia afficit significant. Notissima sunt huius usus exempla quae inveniuntur in Platonis Phaedro et Convivio. Etsi nonnunquam haec *χάρις* prope accedit ad notionem voluptatis amatoriae, tamen hoc vocabulo non tam ipsa significatur voluptas quam laetitia qua alter alterum hac quoque in re afficit:

Plat. Phaedr. p. 254 A: *ὁ δὲ (sc. κακὸς ἵππος) οὔτε κέντρων ἡνιοχικῶν οὔτε μάστιγος ἔτι ἐντρέπεται, σκιρτῶν δὲ βίᾳ φέρεται, καὶ πάντα πράγματα παρέχων τῷ σύνυγι τε καὶ ἡνιόχῳ ἀναγκάζει ἰέναι τε πρὸς τὰ παιδικὰ καὶ μνεῖαν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ἀφροδισίων χάριτος.*

Plato hoc loco non dicit *ἀφροδισίων ἡδονῆς*, ut multis aliis locis; nam hic non id agitur, ut amato voluptas veneria quanta sit proponatur, sed ut amatus admoneatur quantam laetitiam et gratiam hac re amatori paraturus sit.

Hi quoque loci huc referendi sunt:

Eur. Ion. 1104. Chorus Xuthum vituperat, quod e Creusa quidem liberos non procreaverit,

πρὸς δ' Ἀφροδίταν
ἄλλαν θέμενος χάριν
νόθου παιδὸς ἔκυσεν.

Aesch. Ag. 1206. Cassandra de Apolline loquitur, qui eam amaverat:

ἀλλ' ἦν παλαιστῆς κάρτ' ἐμοὶ πνέων χάριν.

Eur. Iph. Aul. 549: . . . ὅθι δὴ

δίδυμ' Ἔρως ὁ χρυσοκόμας
τόξ' ἐντείνεται χαρίτων,
τὸ μὲν ἐπ' εὐαίωνι πότμῳ,
τὸ δ' ἐπὶ συγχύσει βιοτᾶς. . .
εἴη δέ μοι μετρία μὲν
χάρις, πόθοι δ' ὅσιοι,
καὶ μετέχοιμι τᾶς Ἀφροδί-
τας, πολλὰν δ' ἀποθείμαν.

τόξα χαρίτων non sunt arcus Gratiarum (Χαρίτων), nam Gratiae arcus non tractant; sed pluralis ea de causa positus est, quod Amoris duo arcus (δίδυμα τόξα) non idem genus χάριτος habent sed duo χαρίτων genera; alter arcus qui habet modicam χάριν (cf. v. 554 μετρία χάρις) est ἐπ' εὐαίωνι πότμῳ (v. 550), alter qui χάριν habet immodicam atque impotentem ἐπὶ συγχύσει βιοτᾶς (v. 551). Hanc χάριν Helena, cuius brevi ante mentio erat facta, habuerat, nimium ἐχαρίσατο Paridi; chorus sibi exoptat μετρίαν χάριν et πόθους ὁσίους (v. 554),

Haec χάρις quae in re amatoria est a scriptoribus posterioribus nimium coartatur et pro veneria coniunctione intelligitur:

Plutarch. Moral. p. 751 D (Amat. cap. 5): χάρις γὰρ οὖν, ὃ Πρωτόγενες, ἡ τοῦ Θήλεος ὑπειξίς τῷ ἄρρενι κέκληται πρὸς τῶν παλαιῶν· ὡς καὶ Πίνδαρος ἔφη τὸν Ἑφαιστον „ἄνευ

Χαρίτων“ ἐκ τῆς Ἥρας γενέσθαι· καὶ τὴν οὐπὼ γάμων ἔχουσαν ὥραν ἢ Σαπφῶ προσαγορεύουσά φησιν, ὅτι

σμίκρα μοι πάϊς ἔμμεν ἐφαίνεο κἄχαρις·

ὁ δ' Ἡρακλῆς ὑπὸ τινος ἐρωτᾶται·

βία δ' ἐπραξας χάριτας ἢ πείσας κόρη;

Locus Pindaricus qui citatus videtur esse est P. 2, 42¹⁾:

ἄνευ οἱ (Ixioni) Χαρίτων τέκεν (Iunonis imago)

γόνον ὑπερφύαλον

μόνα καὶ μόνον οὐτ' ἐν ἀνδράσι γερασφόρον οὐτ'

ἐν θεῶν νόμοις.

cf. falsam scholiastae explicationem (schol. 75²⁾): τὸ δὲ ἄνευ Χαρίτων ἀντὶ τοῦ ἔξω συνουσίας. χαρίζεσθαι γὰρ κυρίως τὸ συνουσιάζειν λέγεται.

Re vera χάρις et χαρίζεσθαι in re amatoria vim adeo coartatam non habebant.

Saepe accusativus vocabuli χάρις appositionis loco ad alium accusativum accedit:

Aesch. Choeph. 180: ἔπεμψε χαίτην κορυμνὴν χάριν πατρός.

Pind. O. 7, 5: φιάλαν ὥς . . . τίς . . . δωρήσεται

νεανία γαμβροῦ προπίνων οἴκοθεν οἴκαδε, πάγχρονσον,
κορυφὰν κτεάνων

συμποσίῳ τε χάριν.

pateram donat quae convivio χάρις est, i. e. res qua convivae laetantur.

Anacr. fr. 103 accusativi χάριν et κόσμον coniuncti appositionis loco usurpantur:

1) Quamquam h. l. non Vulcanus sed Centaurus ἄνευ Χαρίτων procreatus esse narratur, tamen verisimile non est Pindarum similem rem eisdem fere verbis alio quoque in carmine nobis non servato de Vulcano narravisse; sed erravisse videtur Plutarchus, quia de Vulcano quoque similia commemorabantur ab aliis; cf. Hes. Theog. 927; Apollod. I, 3, 5.

2) In scholiis Pindaricis citandis cum scholiorum editoribus antiquum numerum versuum sequor.

σάν τε χάριν, Λιόννσε, καὶ ἀγλαὸν ἄστεϊ κόσμον
Θεσσαλίας μ' ἀνέθηκ' ἀρχὸς Ἐχεκρατίδας.

Saepius ad totam sententiam apponitur (cf. Latinum „gratia“):

Eur. Iph. Aul. 84: καὶ μὲ στρατηγεῖν δῆτα Μενέλεω χάριν
εἶλοντο, σύγγονόν γε.

Eur. Iph. Taur. 1444: ἥδη Ποσειδῶν χάριν ἐμὴν ἀκύμονα
πόντον τίθῃσι νῶτα.

Plat. Hipp. mai. p. 291 B: ἐμὲ οὖν προδίδασκε καὶ ἐμὴν χάριν
ἀποκρίνου.

Hic accusativus cum crebro ita usurparetur inflexa atque, ut ita dicam, rigida forma factus est; cf. πρόφασιν, τρόπον.

Eur. Suppl. 125: σύμβουλον οὖν μ' ἐπῆλθες; ἢ τίνος χάριν;

Ar. Ach. 1232: ΑἰΚ: ἔπεσθ' ἐνν ἄδοντες ὥ τήνελλα καλλίνικος.

ΧΟ: ἀλλ' ἐψόμεσθα σὴν χάριν

τήνελλα καλλνικὸν ἄδοντες.

Tamen laetificandi notio plena vi sentitur ab iis quidem quos hoc opusculo respicio scriptoribus, etsi omnibus locis (ut in locutionibus τοῦτον χάριν, ὧν χάριν) id demonstrari non potest.

Rarius haec appositio invenitur apud poetas vetustiores:

Apud Homerum uno loco:

Il. 15, 744: ὅς τις δὲ Τρώων κοίλῃς ἐπὶ νηυσὶ φέροιτο
σὺν πρὸς κηλείῳ, χάριν Ἑκτορος ὀτρύναντος,
τὸν δ' Αἴας οὔτασκε,

ubi eodem sensu apponitur atque in locutione χάριν φέρειν, ut

Il. 5, 211: ὅτε Ἴλιον εἰς ἑρατεινὴν
ἡγεόμην Τρώεσσι, φέρων χάριν Ἑκτορι δίῳ.

Apud Pindarum quinque locis χάριν absolute apponitur. Quantum absit, ut haec forma iam apud eum rigida, ut ita dicam, facta sit et cum certo coniungatur casu, ex ea re cognoscitur, quod P. 11, 12 et O. 7, 5 ille accusativus non cum genetivo, ut postea (nisi pronomen adicitur vel adiectivum), sed cum dativo coniungitur:

P. 11, 12: ὄφρα Θέμιν ἱερὰν Πυθῶνά τε καὶ ὀρθοδίκαν
Γᾶς ὀμφαλὸν κελαδήσεται ἄκρα σὺν ἐσπέρᾳ
ἐπταπύλοισι Θήβαις
χάριν ἀγῶνι τε Κίρρας.

O. 7, 5 cf. pag. 41.

Cum genetivo coniungitur:

N. 1, 6: σέθεν ἄδυεπῆς
ὕμνος ὀρμαῖται θέμεν
αἶνον ἀελλοπόδων μέγαν ἵππων, Ζηνὸς Αἰτναίου χάριν.

Neque genetivo neque dativo appposito absolute dicitur:

O. 10, 78: ἀρχαῖς δὲ προτέραις ἐπόμενοι καὶ νῦν ἐπωνυμίαν
νίκας ἀγερώχον κελαδησόμεθα βροντᾶν
καὶ πυρπάλαιμον βέλος
ὀρσικτύπου Αἰός.
χάριν

χάριν ἐπωνυμίαν non pendet a verbo κελαδησόμεθα, quod accusativos βροντᾶν et βέλος sibi adiungit, sed est appositio, — non tamen apposita ad βροντᾶν et βέλος sed ad totam sententiam κελαδησόμεθα. — χάριν explicandum est ὥστε εἶναι χάριν (victori scilicet; non dicitur). χάρις haec est victoriae laetificans celebratio quae carmine fit; quae celebratio ἐπωνυμία νίκης ἀγερώχον nominatur, quod ab ea quae celebratur victoria nomen Olympicae victorialis celebrationis et carminis accepit. — Laetificandi notio plena vi sentitur.

Pronomen apponitur

paean. 9, 37¹⁾: ἐκράνθην . . . ἀγανὸν καλάμῳ συνάγειν θρόον
μήδεσι τε φρενὸς ὑμετέραν χάριν.

„ad artis summam perfectionem redactus sum (ἐκράνθην simili constructione atque ἔφην), ut nobilem cantum componerem (συνάγειν infinitivus) cum tibia et cum mentis cogitationibus (i. e. carminibus, cf. schol. τοῖς ποιήμασι), id quod vobis sit res laetificatrix“. χάριν ad totam sententiam συνάγειν appositum est; laetificandi notio plena vi sentitur.

1) Oxyr. pap. V. pag. 75.

Usitatissima est haec appositio *χάριν* apud poetas tragicos, Aristophanem, Platonem. Tamen ne apud eos quidem principalis vis vocabuli evanuit, ut exempla in antecedentibus paginis allata ostenderunt:

Accedit quod apud hos scriptores illud *χάριν* cum vocabulis nonnunquam eiusdem radicis coniungitur:

Eur. Iph. Taur. 566: *κακῆς γυναικὸς χάριν ἄχαριν ἀπώλετο*. Plat. de leg. IX p. 853 D. Plato de iis loquitur delictis quae neminem nisi pervicacissimum hominem, quem ea de causa ut hominem aegrotum (cf. p. 853 D: *νοσῆσαι ποτε ἂν ταύτην τὴν νόσον*) curari vult, commissurum esse putat. Itaque talis homo severa lege coercendus est, quae quamquam ei non est grata (i. e. laetitiam non parat) tamen re vera eius gratia constituta est: *ὦν δὲ χάριν οὐκ ἐπίχαριν λέγοιμ' ἂν πρῶτον νόμον ἱερῶν περὶ συλήσεως, ἂν τις τοῦτο δοῶν τολμᾷ*.

cf. de re publ. III p. 394 A (*κεχαρισμένον — χάριν*), pag. 15.

Praeterea accedit quod inveniuntur loci, imprimis apud Platonem, ubi illud *χάριν* opponitur vocabulo *ἐνεκα*. *ἐνεκα* vel *ἐνεκεν* ex *ἐν-φεκεν* ortum est; voluntatis notio ei inest, nam illud *φεκεν* eiusdem radicis est atque vocabula *ἐκητι* et *ἐκῶν*. — *ἐνεκα* igitur voluntatem respicit („um willen“), *χάριν* sensum („zur Freude“). Etsi haec in usu saepe non multo differunt, praesertim iis locis ubi cum pronominebus neutrius generis parum definitis, ut *ὅ*, *ταῦτα* etc., coniunguntur, tamen inveniuntur loci quibus esse aliquam differentiam ex horum vocabulorum origine deductam apparet:

Plat. Gorg. p. 505 C. Callicles Socrati dicit: *οὐδέ γέ μοι μέλει οὐδὲν ὦν σὺ λέγεις καὶ ταῦτά σοι Γοργίου χάριν ἀπεκρινάμην*, Gorgias ipse paulo ante (p. 497 B) Callicli dixerat: *ἀποκρίνου καὶ ἡμῶν ἐνεκα, ἵνα περανθῶσιν οἱ λόγοι*, quae verba hoc loco respicit Callicles. — Quae sit differentia apertum est: Gorgias, cuius interest hanc disputationem ad finem perducere, haec fere Callicli, qui sibi tamquam discipulus sit, imperat: „responde Socrati, nam ego quoque huius disputationis finem fieri cupio atque volo“, Callicles autem

Socratem despiciens haec dicit: „mea quidem hoc nihil interest, sed tibi respondi, quod Gorgiae laetitiam parare (cf. χαρίζεσθαι) cupio.“

Plat. Tim. p. 23 D: φθόνος οὐδείς, ὧ³ Σόλων, ἀλλὰ σοῦ τε ἔνεκα ἔρῳ καὶ τῆς πόλεως ὑμῶν, μάλιστα δὲ τῆς θεοῦ χάριν, ἣ τήν τε ὑμετέραν καὶ τήνδε ἔλαχεν καὶ ἔθρεψεν καὶ ἐπαίδευσεν. — Sacerdos Aegyptius Soloni dicit: „Hanc rem tibi narrabo, quod tu (et per te urbs tua) id vis atque cupis, praecipue autem quod dea nostra et vestra Neith sive Minerva hac re laetificatur.“

Apud Callimachum semel invenitur appositio χάριν:

h. V, 120. Minerva de Tiresia oculis privato cum matre eius loquitur:

ὦ ἑτάρα, τῷ μὴ τι μινύρεο· τῷδε γὰρ ἄλλα
τεῦ χάριν ἔξ ἐμέθεν πολλὰ μενεῦντι γέρα.

Plena significationis vis sentitur.

Apud Theocritum illud χάριν appositionis loco usurpatum non invenitur.

II.

Etsi in universum in vocabulo χάρις usurpando scriptores non multum inter se differunt¹⁾, tamen apud alium alius huius vocabuli usus praevallet neque natura dearum quae Χάριτες appellantur apud omnes eadem est. Qua de causa haec numina priore parte non respexi; ceterum deae Χάριτες et substantivum χάρις non discernenda sunt, nam quae res

1) Exempli causa eam vocabuli χάρις significationem ex qua in priore capite orsus sum, factum laetificans et remunerationem laetificantem, apud omnes scriptores inveniri commemoro; talia igitur in hac parte non repetam.

homini Graeco χάρις, i. e. res laetificatrix, erat, ei divinam vim, cuius effectrices deas accepit Χάριτας, inesse intellexit; nonnullis locis dubitari potest, utrum certa quaedam dearum imago fingatur. Itaque Gratiarum¹⁾ apud singulos poetas naturam eandem fere esse quam vocabuli χάρις apud eosdem vim exspectandum est, nisi quod huius substantivi notio tam certa ac circumscripta quam Gratiarum notio esse non debet, quae, cum certa imago certaue morum natura cum personis coniungatur, apud eundem poetam nimis varia esse non potest. Neque eam apud alium poetam aliam esse mirum est, siquidem quid nomen dearum significet consideramus. Homines cum deas Χάριτας, deas laetificatrices, colerent earum rerum quae ipsos laetitia afficiebant effectrices eas esse existimabant; variae autem res homines laetos reddere possunt.

Orchomeni, in regione fertilissima cuius incolae in agricultura versabantur, Χάριτες ea colebantur numina quae praecipue fruges donando agricolas laetos reddiderunt; fertilitatis igitur ibi deae sunt, quam ob rem saepe spicas in manibus ferentes pinguntur. De hac earum natura optime disseruit Jahn in opusculo quod inscribitur „Die Entführung der Europa auf antiken Kunstwerken“ (Denkschr. d. Wien. Akad., tom. XIX. pag. 32 sqq.).

Frugum quas largiuntur (χαρίζονται) pars iis ab agricolis sacrificatur: schol. B ad II. 9, 381: πολὺ δὲ τοῦτοφ (sc. Ὁρχομενῶ) παράκειται πεδῖον, εἰ πιστός ἐστιν Ἐφορος, πλῆρες πολλῶν ἀγαθῶν, ὧν ταῖς ἐκείσε τιμωμέναις Χάρισι πέμπουσιν οἱ περλοῖκοι.

Haec earum natura Orchomeni genuina videtur fuisse, sed num posteris temporibus eadem manserit nescimus; in Pindari certe O. 14 natura earum adeo coartata non est

1) Liceat mihi hoc nomine Latino uti, etsi Χαρίτων Graecarum natura latius patet quam Gratiarum Romanarum.

atque singulis eas nominibus appellat Pindarus, id quod Orchomeni factum non esse Pausanias IX, 35, 1 testatur: καὶ ὅτι μὲν τρεῖς εἶναι Χάριτας κατεστήσατο (sc. Ἑτεοκλῆς) ἴσασιν, ὀνόματα δὲ οἷα ἔθετο αὐταῖς οὐ μνημονεύουσιν. Nomina iis attribuit Pindarus ea quae in Hesiodi Theogonia¹⁾ iis imposita erant (v. 907):

τρεῖς δὲ οἱ Εὐφροσύνη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους . . .
Ἀγλαΐην τε καὶ Εὐφροσύνην Θαλίην τ' ἑρατεινήν.

In Elide similem atque Orchomeni naturam videntur habuisse. Nam Plutarchus „Aetiis Graecis“ mulieres Eleas Bacchum hoc carmine invocavisse narrat (cap. 36):

ἔλθειν, ἦρω Διόνυσε,
Ἀλείων ἐς ναὸν
ἀγνὸν σὺν Χαρίτεσσιν,
ἐς ναὸν
τῷ βοέῳ ποδὶ θύων.

ἄξιε ταῦρε, ἄξιε ταῦρε. (Bergk P. I. G., carm. pop. 6).

Bacchum autem hoc loco deum fertilitatis esse verisimillimum est, atque ab ipso Plutarcho ad verba βοέῳ ποδί explananda inter alias explicationes haec affertur: ὅτι καὶ ἀρότου καὶ σπόρου πολλοὶ τὸν θεὸν ἀρχηγὸν γεγονέναι νομίζουσιν. Hunc deum Χάριτες comitantur, i. e. fertilitas quae per Bacchum efficitur hominum laetitiam secum fert.²⁾

In Pind. fr. 95 Πάν deus Ματρὸς Μεγάλας ὀπαδε, σεμνᾶν Χαρίτων μέλημα τεργόν appellatur. Itaque hoc quoque loco Gratiae cum numinibus quae naturam curant coniunguntur.

Similem naturam antiquis temporibus Athenis videntur habuisse, ubi in sacramento adulescentium stipendia factorum Ἀνξώ et Ἥγεμόνη, quas esse Gratias Atticas Pausanias tradit³⁾, invocantur, ut Pollux VIII, 106 testatur:

1) cf. Usener, Götternamen p. 133.

2) cf. II, 14, 325: ἡ δὲ Διώνυσον Σεμέλη τέκε, χάσμα βροτοῖσιν.

3) IX, 35, 2: τιμῶσι γὰρ ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἀθηναῖοι Χάριτας Ἀνξὼ καὶ Ἥγεμόνην.

ἱστορες θεοί· Ἄγλαυρος¹⁾, Ἐννάλιος, Ἄρης, Ζεύς, Θαλλώ, Ἀνξώ, Ἥγεμόνη. — Cum fertilitatis terrestres numina sint, ab iis qui terram patriae defensuri sunt eas iuramenti testes invocari facile est intellectu; cf. Eur. Heraclid. v. 779 sqq., ubi Γῆ Μήτηρ invocatur ad terram suam defendendam.

Huc referenda videtur esse precatio sollemnis qua Athenis Thesmophoriorum die festo praeco inter alia numina Gratias invocabat; tradita est ab Aristophane (Thesm. 300):
Εὐφημία 'στω, εὐφημία 'στω. εὐχέσθε ταῖν Θεσμοφόροι, τῇ Ἀήμητρει καὶ τῇ Κόρῃ, καὶ τῷ Πλούτῳ, καὶ τῇ Καλλιγενεῖα, καὶ τῇ Κουροτρόφῳ, τῇ Γῇ, καὶ τῷ Ἑρμῇ²⁾, καὶ Χάρισιν, ἐκκλησίαν τήνδε καὶ σύνοδον τὴν νῦν κάλλιστα καὶ ἄριστα ποιῆσαι . . . — Apparet invocari numina quae ut urbs omnibus copiis floreat curant; Gratiae quod praecipue fruges donando cives laetos reddunt invocatae videntur esse.

In hanc earum naturam nomen quoque Ἀνξώ quadrat, quod alteri Gratiarum Atticarum fuisse Pausanias refert³⁾, atque si Robertum sequimur qui in opusculo quod inscripsit „De Gratiis Atticis“ Commentationibus Mommsenianis inserto tres esse Gratias Atticas Θαλλώ, Καρπώ, Ἀνξώ ostendere conatus est⁴⁾, haec nomina ad deas quae fructibus praesunt optime quadrarent.

1) Ἄγλαυρος inscriptiones, Ἄγραυλος Pollux.

2) cf. pag. 36 adn.

3) cf. pag. 47 adn. 3.

4) Ad ea quae Usener (Götternamen p. 131 adn. 24) certis argumentis non allatis generaliter opposuerat Robert in progr. Winckelm. Hall. XXI (p. 22) respondit. Etsi nihil est cur duas aliquando Gratias Athenis cultas esse negare cogamur, tamen ea quae Robert attulit aliquid probabilitatis habent. Ad rem plane diiudicandam neque Pausaniae auctoritas neque Roberti argumentationes sufficere mihi videntur, quamquam ad Pausaniae in hac re auctoritatem attenuandam quae allata sunt mihi quidem verisimillima sunt. Sed tam certa, ut aliis quoque locis Gratias e Roberti nominibus Gratiarum Atticarum interpreter, argumenta eius mihi non videntur esse, praesertim cum saepissime diiudicari non possit, utrum de Gratiis Atticis an Hesiodaeis agatur.

Sed haec singularum Gratiarum nomina posteris, ut apud Horas quoque et alias deas factum est, temporibus orta sunt, cum antiquissimis temporibus non essent *Ἀΰξω* et *Ἥγεμόνη* vel, ut Robert vult, *Θαλλώ*, *Καρπώ*, *Ἀΰξω* neque alia nomina, ut Spartae *Κλήτα* et *Φαέννα*, sed *Χάριτες* certo numero certisque singulis nominibus carentes. Deae laetificantes erant; hoc nomen etiam ibi servabant ubi principalis haec natura earum non iam aperta erat, cum unius praecipue rei laetificantis, fertilitatis, deae colerentur.

Apud Homerum quoque Gratiae certo numero certisque singulis nominibus carent. Sed alia est natura earum. Cum hactenus praecipue munera Gratiarum quibus homines laetos reddunt respecta esse invenerimus, apud Homerum earum ipsarum personae magis respiciuntur. Deas quae laetitia deos et homines afficiunt pulchra et venusta praeditas esse forma consentaneum est. Accedit quod vocabula *χάρις* et *χαρίεις* apud Homerum longe plurimis locis virtutes hominum laetificantes, sive animi sive corporis, amabilitatem scilicet et venustatem¹⁾, significant, non singula hominum facta. Itaque Homerum plura de ipsarum Gratiarum venustate loqui quam de factis earum mirum non est. Ii homines inter quos Homeri carmina orta sunt non necessitate coacti in victu quaerendo toto versabantur animo, numina Homeri nobilium hominum numina sunt. Gratiae apud eum deae sunt quae et sua venustate atque amabilitate laetificant et hominibus quoque venustatem praestant:

Od. 6, 18: . . . *κούρη*

κοιμᾶν' ἄθανάτησι φνὴν καὶ εἶδος ὁμοίη,

Ναυσικάα . . .

παρ δὲ δύ' ἀμφίπολοι, Χαρίτων ἄπο κάλλος ἔχουσαι,

1) cf. pag. 19—21 et exempla HomERICA ibi allata.

Pulchri crines cum Gratiarum crinibus comparantur:

Π. 17, 51: αἵματι οἱ δέοντο κόμαι Χαρίτεσσιν ὁμοῖαι.

Itaque Gratiae cum Venere imprimis coniunguntur; nam Venus quoque venustate potentiam illam apud homines adipiscitur.

Od. 8, 364 eam exornant:

ἥ δ' ἄρα Κύπρον ἵκανε φιλομειδῆς Ἀφροδίτη,
ἐς Πάφον· ἔνθα δέ οἱ τέμενος βωμός τε θυνῆεις.
ἔνθα δέ μιν Χάριτες λοῦσαν καὶ χοῖσαν ἐλαίῳ
ἀμβρότι, οἷα θεοὺς ἐπήνοθεν αἰὲν ἔοντας,
ἀμφὶ δὲ εἵματα ἔσαν ἐπήρατα, θαῦμα ἰδέσθαι.

Od. 18, 194 cum ea saltantes inducuntur:

κάλλει μὲν οἱ (sc. Penelopae) πρῶτα προσώπατα καλὰ
κάθηρεν

ἀμβροσίῳ, οἷῳ περ ἐυστέφανος Κνθέρεια
χοῖσται, εὖτ' ἂν ἦ Χαρίτων χορὸν ἱμερόεντα.

Nam cum saltatione optime aperiretur venustas, artifices plerumque saltantes finxerunt Gratias; accedit quod saltatione laetitia significatur¹⁾.

Unam e Gratiis iunioribus Iuno Somno coniugem se daturam esse pollicetur:

Π. 14, 267: ἀλλ' ἴθι, ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὀπλοτεράων
δώσω ὀπνιέμεναι καὶ σὴν κεκληῆσθαι ἄκοιτιν.

Quae Gratia Somno donatur, ut omnibus iis rebus quibus ille laetatur laetitiam ei paret (cf. χαρίζεσθαι), i. e. sua imprimis ipsius venusta forma²⁾.

1) cf. Pind. O. 14, 12: Ἀγλαΐα φιλησίμολπε, Θαλία ἐρασίμολπε. Eur. Phoen. 788 Χάριτες χοροποιοί.

2) cf. Wilamowitz „Hephaistos“ (Nachr. d. Ges. d. Wiss. zu Göttingen. 1895) pag. 217: . . . es sind (sc. diese Chariten) nur himmlische Trägerinnen der weiblichen „Reize“. — Aliter hunc locum intellexit Porphyrius „Quaestionibus Homericis“ pag. 195 (ed. Schrader); cur hae Gratiae ὀπλότεραι nominentur haec dicit explicaturus: Χάριν δὲ αἰτεῖται οὐ προκαταρκτικὴν ἀλλ' ἀμειπτικὴν· ἀνθ' ὧν γὰρ εὖ ποιεῖ ἀξιοῖ λαβεῖν τὴν ἀμοιβήν, οὐκ ἐξ ὧν αὐτὸς προκατήρχθη. αἱ μὲν οὖν προ-

Non solum corporis humani sed etiam rerum, imprimis artificiorum, venustas *χάρις* est, id quod multa ostendunt exempla HomERICA, e quibus unum pag. 21 attuli; accedat hoc:

Od. 6, 234: ὥς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνήρ
 ἰδρὺς, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
 τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελεῖει,
 ὥς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.¹⁾
 ἔξετ' ἔπειτ' ἀπάνευθε κίων ἐπὶ θῖνα θαλάσσης
 κάλλει καὶ χάρισι στήλβων,

ubi videmus hanc rerum et corporis venustatem artissime inter se cohaerere.

Itaque praeter Vulcanum et Minervam Gratiae quoque talia perficiunt opera:

Il. 5, 338: εἰθαρ δὲ δόρῳ χρὸς ἀντετόρησεν
 ἄμβροστόν διὰ πέπλον, ὃν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί.

Vulcano, artificioso deo, Homerus in Iliade coniugem dedit *Χάριν*:

Il. 18, 382: τὴν δ' ἴδε προμολοῦσα Χάρις λιπαροκρήδεμνος
 καλή, τὴν ὦπνιε περικλυτὸς ἀμφιγυήεις.

Wilamowitz hanc quoque *Χάριν* eodem modo intellexit atque illam *Χάριν* Somno donatam; tamen aliqua inter hos locos intercedit differentia: haec *Χάρις* Vulcano non donatur, ut illa Somno, oblectamenti loco, sed eius uxor est, cum bonus artifex non sine venustate sit; cf. Apellis iudicium, pag. 26.

In omnibus his exemplis Gratiae deae laetitiae pulchritudine effectae, i. e. venustatis, sunt ipsaeque venustae esse finguntur.

κατάρχουσαι Χάριτες εἶεν ἂν πρεσβύτεραι, αἱ δὲ ἀμειψικαὶ ἔτι νεώτεραι· μεταγενέστερον γάρ, καὶ διὰ τοῦτο νεώτερον, τὸ δεύτερον τοῦ προτέρου. διόπερ τῶν ὁλοτέρων φησὶν αἰτεῖσθαι μίαν Χαρίτων. — Sed tam ineptam rei et personae confusionem et allegoricam interpretationem in Homerum nulla cogente causa inferre equidem non ausus sim.

1) cf. *ἐπίχαρις* (pag. 29 adnot 2.).

Cum apud Gratias Homericas haec pars notionis χάρις praevaleat atque id magis narretur quales hae deae ipsae sint quam quid curent rerum humanarum, apud alias Graecorum gentes magis pertinent ad vitam humanam. Neque tamen omnibus temporibus omnibusque locis cum terra tantum frugibusque apud has gentes coniunctae sunt; nam ubi primas illas res ad vitam degendam maxime necessarias curaverunt homines ad vitam exornandam se vertunt aliaeque res laetitia eos afficiunt: Gratiae vitae humanae ornatrices fiunt. Huius naturae testes nomina quoque Gratiarum sunt Hesioidea a Pindaro (O. 14) recepta: Ἀγλαΐα, Εὐφροσύνη, Θαλία. Recte haec nomina C. O. Müller interpretatus est in libro qui inscribitur „Orchomenos und die Minyer“ (p. 179): „Sie bezeichnen . . . den festlichen Glanz, die feierliche Freude und die blühende Lust des Mahls“, nisi quod Thaliam in universum significare dixerim „die blühende Lust“. Usener (Götternamen p. 134/135) nomina Ἀγλαΐας et Θαλίας e natura illa pristina dearum fertilitatis inventa esse dicit, cum Θαλία sit dea frugum enascentium, Ἀγλαΐα „clara“ vel „lucida“, ex qua agricolae serenum olim caelum et solem petiverint. Pindarus certe haec nomina non ita sed Mülleri ratione intellexit. Nam apud Pindarum, qui, cum reliqui poetae lyrici singula Gratiarum nomina non adhibeant, summus nobis testis est huius Gratiarum naturae, illorum vocabulorum exempla et explicationes hae inveniuntur:

P. 1, 2: τᾶς (sc. λύρας) ἀκούει μὲν βάσις ἀγλαΐας ἀρχά, cum schol. (4): ἦτοι ἀγλαΐαν τὴν κατὰ τὰς πανηγύρεις, καὶ ἦν πάντες γανύμενοι τερπόμεθα, ἢ τὴν διάχρυσιν καὶ εὐφροσύνην.

P. 1, 38: καὶ σὺν εὐφώνοις θαλίσαις ὀνομαστάν (sc. Ἀΐταν), cum schol. (69): καὶ σὺν θαλίσαις καὶ κόμοις ἡδέσιν ὀνομαστήν.

Itaque non e prisca quadam notione quae radicibus vocabulorum inest horum nominum significationes interpretandae sunt, sed quae notiones apud eos homines ipsos

quibus hanc naturam dearum vitam exornantium Gratiae habebant cum his coniungebantur vocabulis respiciendae sunt. Accedit quod Gratiis illis fertilitatis deabus haec nomina imposita esse non comperimus, quamquam Pausanias harum Gratiarum complura nomina, quae in aliis regionibus aliae erant, servavit. Praeterea Aglaia et Thalia si cum fertilitate coniunguntur ab Euphrosyne, cui haec notio non inest, secernuntur. Itaque haec nomina Gratiis attributa sunt ab iis apud quos deae naturam vitam exornantium acceperunt.

Primo eam consideremus Gratiarum naturam quae apud Pindarum propter ipsam naturam carminum atque eorum hominum quibus haec carmina facta sunt praevallet. Nobiles illos plerumque Doricensis regioque non raro genere ortos certamina iuvabant et victoriarum his certaminibus partarum gloria et celebratio. Eodem nomine *Χαρίτων* tales viri deas laetitiae effectrices appellabant, sed cum laetitia ipsa alia esset, numinum quoque natura alia facta est. Sed — ne falso haec intelligantur — non diversae deae sunt, sed alia quaedam pars notionis superat nomine earum comprehensae. Nam aliae quoque notiones cum Gratiis Pindaricis coniunguntur, ut supra (p. 47) frg. 95 commemoravi; et poeta cum a Gratiis Orchomeni cultis carmen (O. 14) inciperet, naturam earum mutare non potuit sed, ut ita dicam, dilatavit, et inseruit quae a genuina Gratiarum Orchomeniarum natura primitus aliena erant, nominaque iis attribuit Hesiodea. In hoc Pindari carmine ¹⁾ Gratiae celebrantur duas ob causas: victoris patria, Orchomenus, Gratiarum urbs est, et Gratiae apud Pindarum saepe victoriarum laetificantium deae sunt ²⁾;

1) Incipit: *Καρισίων ὑδάτων λαχοῖσαι ταί τε ναίετε καλλίπωλον ἔδραν*
ὃ λιπαρᾶς ἀοίδιμοι βασίλειαι

Χάριτες Ἐρχομενοῦ, παλαιγόνων Μινυᾶν ἐπίσκοποι,
κλῦτ', ἐπεὶ εὐχομαι.

2) qua de re infra.

quam rem iam scholiasta bene observavit: ἐπειδὴ χαριέντως (i. e. ita ut laetitiam paret, quae laetitia Gratiarum opus est) ἀπέβη τοῦ ἀγῶνος τὸ ἐπιχείρημα, προσφωνεῖ ταῖς Χάρισι τιμωμέναις κατὰ τὸν Βοιωτικὸν Ὅρχομενόν.

Quae autem Pindaro earum natura sit insequentibus versibus poeta dicit:

σὺν γὰρ ὕμνῳ τὰ τετυπνὰ καὶ
τὰ γλυκὲ' ἄνεται πάντα βροτοῖς,
εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνὴρ.

Omnia quae hominibus dulcia sunt Gratiarum opera conficiuntur et consummantur; cf. ea quae de χάριτος aestimatione dixi pag. 26 sqq. Pulchritudinis auctores Gratiae non sunt, sed cum hominibus vel rebus iam antea pulchris addunt vim laetificantem laetificantes deae pulchritudinem eorum perfectam reddunt. Neque sapientiae neque victoriarum gloriae¹⁾ auctores sunt, sed sapientia et victoriarum gloria nisi homines laetitia afficiunt consummatae Pindaro non videntur esse. Eadem ratione omnibus in rebus quae eos quibuscum Pindarus consentit homines laetitia afficiunt Gratiae celebrantur, non quo omnium harum rerum effectrices sint, sed quia summam his rebus dignitatem attribuunt hac ipsa re quod iis vim addunt laetificantem.

Cum ea Pindari carmina quae nobis servata sunt ad victorias pertineant certaminum celebrandas, mirandum non est, quod praecipue in his rebus versantur Gratiae Pindaricae. Neque tamen victoriae deae sunt — nam victoriae dea Νίκη est —, sed laetificantem vim victoriarum curant, sine qua victoriae perfectae non esse existimantur.

1) ἀγλαός, quod vocabulum cum substantivo αἴγλη cohaeret, „qui nitet“, praecipue qui victoriarum gloria nitet atque clarus est. Scholiasta interpretatur ἀγλαός· ἀνδρεῖος νῦν, quae explicatio vocabuli originem parum respicit.

Gratiae coronam victori afferunt:

O. 2, 50: Ὀλυμπία μὲν γὰρ αὐτὸς (Thero)
γέρας ἔδεκτο, Πυθῶνι δ' ὁμόκλαρον ἐς ἀδελφεὸν
Ἰσθμοῖ τε κοινὰι Χάριτες ἄνθρα τεθρίππων δυνωκαι-
δεκαδρόμων
ἄγαγον,

ubi schol. (89c) non satis accurate: αἱ Χάριτες τῆς νίκης
τῆς ἐν τῷ τεθρίππῳ. — Aliis quoque locis scholia Pindarica
speciem tantum respiciunt et Χάριτας τῆς νίκης vel μουσικὰς
Χάριτας sibi fingunt.

Imprimis carmina curant quae in honorem victoris can-
tata laetificant victorem:

O. 7, 11: ἄλλοτε δ' ἄλλον ἐποπτεύει Χάρις ζωθάλμιος ἀδυμελεῖ
θαυὰ μὲν φόρμιγγι παμφώνοισι τ' ἐν ἔντεσιν αὐλῶν,
ubi antea dixerat se ἀθλοφόροις ἀνδράσιν Οὐλύμπια Πυθοῖ
τε νικῶντεσσιν carmen mittere.

P. 5, 45: Ἀλεξιβιάδα, σὲ δ' ἡϋκόμοι φλέγοντι Χάριτες,
μακάριοις, ὃς ἔχεις
καὶ πεδὰ μέγαν κάματον
λόγων φερτάτων μνημεῖα.

I. 8, 16: χορὴ δ' ἐν ἐπταπύλοισι Θήβαις τραφέντα
Αἰγίνα Χαρίτων ἄωτον προνέμειν.

N. 9, 54: Ζεῦ πάτερ
εὖχομαι ταύταν ἀρετὰν κελαδῆσαι σὺν Χαρίτεσσιν, ὑπὲρ
πολλῶν τε τιμαλφεῖν λόγοις
νίκαν, ἀκοντίζων σκοποῦ' ἄγχιστα Μοισᾶν.

Carminum deae Musae sunt, non Gratiae; sed hoc loco ubi
id agit Pindarus, ut victorem carmine laetificet, orat, ut
cum Gratiis canat.

Neque modo victores carminibus quibus celebrantur, sed
omnino homines delectantur carminibus; itaque carmina qua-
tenus laetos in conviviis et festis diebus convivas reddunt
Gratiarum munera sunt:

P. 4, 89: Χαρίτων κελαδενᾶν
μή με λίποι καθαρόν φέγγος.

N. 4, 7: *ῥῆμα δ' ἐργμάτων χρονιώτερον βιοτεύει,
ὅ τι κε σὺν Χαρίτων τύχῃ
γλῶσσα φρενὸς ἐξέλοι βαθείας.*

cf. schol. (10): *ἐάν γε χωρὶς Χαρίτων γράφηται ὁ λόγος,
ἀπόλωλε (ex antecedente sententia intell. τὰ λεγόμενα) καὶ
ἔσβησαι, ἐάν δὲ μετὰ Χαρίτων, μένει πρὸς αἰῶνα εὐδία.¹⁾*

I. 5, 21: *τὸ δ' ἐμὸν
οὐκ ἄτερ Αἰακιδᾶν κέαρ ὕμνων γέυεται·
σὺν Χάρισιν δ' ἔμολον Λάμπωνος υἱοῖς
τάνδ' ἐς εὐνομον πόλιν.*

cf. paean. 6, 3²⁾: *πρὸς Ὀλυμπίου Διὸς σε, χρυσέα
κλυτόμαντι Πυθοῖ,
λίσσομαι Χαρίτεσ-
σιν τε καὶ σὺν Ἀφροδίτῃ,
ἐν ζαθέῳ με δεῖξαι χρόνῳ
αἰοδιμον Πιερίδων προφάταν.*

Ad poetae preces Gratiae et Venus precibus se applicant (cf. illud σὺν „in Begleitung“); quae igitur deae comites sunt poetae. Ἀφροδίτῃ una cum Gratiis commemoratur, cum carmen et poetam ἐπαφρόδιτον reddat.³⁾

Poesis ipsa Χαρίτων κᾶπος pulcherrime nominatur:

O. 9, 27: *... εἰ σὺν τινι μοιριδίῳ παλάμῃ
ἐξαίρετον Χαρίτων νέμομαι κᾶπον·
κεῖναι γὰρ ὥπασαν τὰ τερπν(ά) ...*

1) Pergit scholiasta similem allaturus locum: καὶ Καλλίμαχος·
ἔλλατε νῦν, ἐλέγοισι δ' ἐνιψήσασθε λιπώσας
χεῖρας ἐμοῖς, ἵνα μοι πονὸν μενοῦσιν ἔτος.

cf. quae adnotavit Schneider Call. II p. 387. — Gratias invocari e schol. Pind. apparet. Ex Aetiorum prologo fragmentum esse ostendit Schneider (p. 116). Poeta in prologo Gratias invocat, ut propitiae sint (ἔλλατε) et elegis suis manus splendidas abstergeant (qua re carmina quasi imbuunt vi laetificante, cuius deae sunt). Nam Gratiarum opera et auxilio per multa tempora durabunt carmina quippe laetificante vi imbuta.

2) Oxyr. pap. V pag. 41.

3) Wilamowitz, Sitzungsber. d. Berliner Ak. 1901, p. 1287.

ubi schol. (39 a): *Χαρίτων καῖπον· τὴν ποιητικὴν λέγει, δι' ἧς ἔστι χαρίζεσθαι (= laetitiam efficere).*

Hymni *Χαρίτων καλλίστη* δρόσος nominantur:

I. 6, 63: ἀνὰ δ' ἄγαγον (sc. victoris propinqui) ἐς γάος
οὔαν μοῖραν ὕμνων

τὰν Ψαλνχιαδᾶν δὲ πάτρην *Χαρίτων*

ἄρδοντι καλλίστα δρόσῳ.

Huc referendum est

O. 13, 19: καὶ Διονύσου πόθεν ἐξέφανε

σὺν βοηλάτῃ Χάριτες διθυράμβῳ;

Gratiae αἰοίδιμοι βασίλειαι appellantur O. 14, 2.

Pulchritudo quoque laetos reddit homines; quam vim eius laetificantem Gratiae curant eaque vi ipsam pulchritudinem consummatam reddunt (cf. O. 14); auctores autem pulchritudinis non sunt. — Sed hac in re Gratiae apud Pindarum rarius conspiciuntur propter ipsam fortasse carminum naturam, cum rarius loquatur poeta de pulchritudine corporis. Tamen corporis formam curant:

O. 6, 76: μῶμος ἐξ ἄλλων κρέματα φθονεόντων

τοῖς, οἷς ποτε πρώτοις περὶ δωδέκατον δρόμον

ἐλαννόντεσσιν αἰδοῖα ποτιστάξῃ Χάρις εὐκλέα μορφάν.

cf. schol. (126 b): εὐκλέα μορφάν δὲ εἶπε διὰ τὸ περιβλέπτους εἶναι τοὺς νικῶντας καὶ ἐπιχάριτας καὶ λαμπρούς. Hoc quoque loco Gratiam non ut deam venustatis commemorari apparet sed ut deam laetitiae victoria effectae, quae speciem victoris victoria sua laetantis insigniorem reddit.

Sed Pindaro quoque, ut reliquis poetis lyricis, Gratiae omnium earum corporis et animi virtutum deae fuisse videntur quae hominem venustum et amabilem reddunt; cf. hanc vocabuli χάρις significationem pag. 19 sqq. Quae earum natura in epiniciis quidem non invenitur, sed fragmentum exstat carminis in Theoxeni Tenedii pueri a poeta amati laudem facti fr. 123: . . . εὐτ' ἂν ἴδω

παιδὸς νεόγνιον ἐς ἧβαν· ἐν δ' ἄρα καὶ Τενέδῳ

Πειθῷ τ' ἔναιεν καὶ Χάρις υἱὸν — Ἀγησίλα.

Praeter has singulas res, quas Gratiae non efficiunt sed laetificantes consummant¹⁾, omnium laetitiarum copia Gratiarum apud Pindarum munus et opus est, ut ipse dicit:

O. 1,30: *Χάρις δ', ἅπερ ἅπαντα τεύχει τὰ μέλιχα θνατοῖς.*
In universum igitur vitae ornatrices sunt. — Pergit poeta:

*ἐπιφέρουσα τιμὰν²⁾ καὶ ἄπιστον ἐμήσατο πιστὸν
ἔμμεναι τὸ πολλάκις.*

Quod fit, si quis rem ita enarrat, ut laetitia afficiat eum qui audit. *χάρις* rem incredibilem et debilem causam confirmat. Quam ob rem Hermesianax poeta deam *Πειθώ* esse unam e Gratiis dixit (Pausan. IX, 35, 5). —

fr. 75: *ἴδεν' ἐν χορὸν, Ὀλύμπιοι,*

ἐπὶ τε κλυτὰν πέμπετε Χάριν, θεοί.

Di invocantur, ut ad ver rediens laete celebrandum Gratiam ipsam, laetitiae deam, mittant. Vere homines laetantur; pulcherrime igitur Gratiae cum vere coniunguntur. cf. Pervig. Ven. 50: „Praeses ipsa (Dione veris et amoris dea) iura dicet, adsidebunt Gratiae“. cf. Ar. phr. „*Χαρίτων ἕα*“ (p. 62). Stesich. fr. 37 (p. 62). Ar. Pac. 797 (p. 69). Ar. Av. 1100 (p. 69).

Ne deos quidem sine Gratiis — nam laetitia et dis opus est — choros et convivia agere Pindarus dicit:

O. 14, 4: *οὐδὲ γὰρ θεοὶ σεμνῶν Χαρίτων ἄτερ*

*κοιρανέοντι χοροῦς οὔτε δαίτας· ἀλλὰ πάντων ταμίαι
ἔργων ἐν οὐρανῷ.*

Gratiarum Pindaricarum natura demonstrata iam videamus, quomodo vocabulo *χάρις* utatur hic poeta. Atque primum id observatione dignum est, quod neque substantivum *χάρις* neque adiectivum *χαρίεις* hominum apud eum venustatem et amabilitatem significant; vidimus Gratiis quoque harum virtutum deas uno tantum loco, qui tamen in epiniciis non exstat (fr. 123), inveniri.

1) Excepto fr. 123; nam venustatem atque amabilitatem laetificantes hominum virtutes Gratiae laetificantes deae ipsae efficiunt.

2) „auctoritatem afferens“, rebus scilicet narratis.

Apud Pindarum substantivum *χάρις* primo in universum omnino id quod laetitia afficit significat, ut P. 11, 58¹⁾, qui usus etymologia quoque principalis ac primarius est. Adiectivum quoque *χαρίεις*, quod duobus tantum locis invenitur, utroque loco in universum significat „id quod *χάριν* secum fert“, i. e. quod laetificat:

P. 5, 107: . . . ἔχοντα Πυθωνόθεν
τὸ καλλίνικον λυτήριον δαπανᾶν
μέλος χαρίεν.

N. 3, 12: χαρίεντα δ' ἔξει πόνον
χώρας ἄγαλμα, Μυρμιδόνες ἵνα πρότεροι
ῥῆξαν.

ἔξει ad chorum referendum est, qui dum hoc carmen canit Aeginae ornamentum est; laborem laetificantem habebit canendo hoc carmen.

Praeter hanc universalem significationem singulas quoque et certas res laetificantes *χάρις* apud Pindarum significat, imprimis victoriam, quatenus laetitiam parat, et victoriae laetificantem vim et splendorem; cf. similem Gratiarum Pindaricarum naturam.

O. 1, 18: ἀλλὰ Λωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου
λάβαν', εἴ τί τοι Πίσας τε καὶ Φερενίκου χάρις
νόον ὑπὸ γλυκυνιάταις ἔθηκε φροντίσιν.

cf. schol. (29 c): *χάρις* δὲ ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἡδονή.

O. 8, 57: καὶ Νεμέα γὰρ ὁμῶς
ἔρξω τάντα χάριν,
τὰν δ' ἔπειτ' ἀνδρῶν μάχας
ἐκ παγκρατίου,

ubi scholia vel *χάριν νίκης* vel simpliciter *νίκην*, quod non accurate dictum est, interpretantur.

O. 10, 94: τὴν δ' ἀδυεπὴς τε λύρα
γλυκὺς τ' ἀνθλὸς ἀναπάσσει χάριν·
τρὲς φοντι δ' εὐρὺ κλέος
κόραι Πιερίδες Αἰός.

1) Hunc locum pag. 35 interpretatus sum.

cf. schol. (115b): *τρέφουσι καὶ αὖξουσιν τήνδε τὴν χάριν τοῦ νικῶντος αἱ Μοῦσαι.*

O. 8, 80: *κατακρύπτει δ' οὐ κόνις
συγγόνων κεδνὰν χάριν.*

„*victoriae gloriam laetificantem*“.

Ut Gratiae apud Pindarum cum carminibus coniunguntur ita carmina ipsa, quatenus laetitiam parant, *χάριτες* appellantur: I. 3, 5: *εὐκλέων δ' ἔργων ἄποινα χορὴ μὲν ὑμνῆσαι τὸν ἐσλόν, χορὴ δὲ κωμάζοντ' ἀγαναῖς χαρίτεσσιν βασιτάσαι.*

Apud ceteros poetas lyricos Gratiarum natura similis est atque apud Pindarum: in universum vitae humanae ornatrices sunt, cum secum ferunt laetitiam qua deficiente vita perfecta et consummata (cf. *ἄνεται*) esse non potest; praeterea, cum haec vitae ornatio in singulas res dividatur, singulas quoque curant res laetificantes. Sed cum horum poetarum carmina, quae quidem ad nos pervenerunt, pleraque non propter victorias certaminibus partas facta sint, necessario Gratiae deae laetitiae victoriis effectae rarius inveniuntur, ut

Simonid. epigr. 148: *τῶν ἐχορήγησεν κύκλον μελίγηρυν Ἰππόνικος,
Στρούθωνος νύξ, ἄρμασιν ἐν Χαρίτων φορηθεῖς,
αἱ οἱ ἐπ' ἀνθρώπους ὄνομα κλυτὸν ἀγλαὰν τε νίκαν
θῆκαν, ἵσπερ ἀνών θεῶν ἕκατι Μοισᾶν,*

ubi tamen, cum de victoria musica agatur, dubium mihi videtur esse, utrum laetitiae victoria an poesi effectae deae intelligendae sint; utrumque videtur intelligendum.

Nam saepe inveniuntur Gratiae canentes et poesis artem laetificantem donantes:

Bacchyl. 5, 5: *ἧ σὺν Χαρίτεσσι βαθυζώνοις ὑφάνας ὕμνον
ἀπὸ ζαθέας
νάσου ξένος ὑμετέραν πέμπει κλεοννὰν ἐς πόλιν.*

Quam ob rem apud hos poetas saepe cum Musis coniunguntur:

Sapph. fr. 60: *δεῦτέ νυν ἄβραι Χάριτες καλλίκομοι τε Μοῦσαι.*

Sapph. fr. 147 (ex Himerii or. XIII, 7): . . . Μουσηγέτη
εἰκάζεσθαι οἶον αὐτὸν καὶ Σαπφῶ καὶ Πίνδαρος . . . κύκνοις
ἔποχον εἰς Ἑλικῶνα πέμπουσιν Μούσαις Χάρισι τε ὁμοῦ συγχο-
ρεύσαντα.

Bacchyl. 19, 3: πάρεστι μνηρία κέλευθος ἀμβροσίων μελέων,
ὅς ἂν παρὰ Πιερίδων λάχῃσι δῶρα Μουσᾶν,
ιοβλέφαροί τε καὶ φερεστέφανοι Χάριτες βάλωσιν ἄμφι
ῥυμοῖσιν. τιμάν

Musae artem poesis donant sive efficiunt, Gratiae carminibus
τιμὴν ἀμφιβάλλουσιν, i. e. efficiunt, ut carmina ab hominibus
magni aestimentur (cf. τιμάν), cum ea laetificantia reddentes
quasi consummant. cf. Pind. O. 1, 30 (ἐπιφέρουσα τιμάν, p. 58)
et exemplum insequens:

Bacchyl. 9, 1: δόξαν, ᾧ χρυσαλάκατοι 1) Χάριτες, πεισίμβροτον
δοίητ', ἐπεὶ

Μουσᾶν γε ἰοβλεφάρων θεῖος προφάτας
εὐτυχος . . . ῥυμνεῖν.

Theogn. 15: Μοῦσαι καὶ Χάριτες, κοῦραι Διός, αἳ ποτε Κάδμῳ
ἐξ γάμον ἐλθοῦσαι καλὸν αἰεῖσαι' ἔπος·
ὅττι καλόν, φίλον ἐστὶ· τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστίν.
τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

Gratiae una cum Musis canentes inducuntur: carminis vim
laetificantem praestant. Canunt in nuptiis: laetitiae deae in
nuptiis celebrandis locum habent. Carmen ipsum sententia
usum universali ad coniugum laudem videtur spectare.

In universum quoque vitae humanae ornatrices sunt:
laetitiae ad vitam ornandam imprimis opus est. Theognis
quod dicere vult omnes res laetificantes ab hominibus deces-
sisse solamque remansisse Spem id ea exprimit ratione, ut
Gratias ipsas terram deseruisse dicat (v. 1138):

Ἑλπίς ἐν ἀνθρώποις μούνη θεὸς ἐσθλὴ ἔνεστιν,
ἄλλοι δ' Οὐλύμπόνδ' ἐκπρολιπόντες ἔβαν·

1) Pulcherrima imago Gratiarum aureo fuso stamina ducentium.

ᾤχετο μὲν Πίστις, μεγάλη Θεός, ᾤχετο δ' ἀνδρῶν
Σωφροσύνη· Χάριτες τ', ὧ φίλε, γῆν ἔλιπον.

Similique ratione Ariphro Sicyonius¹⁾ in paeane, qui Hygieae factus in lapide gravibus cum mendis inscriptus est (C. I. A. III 171²⁾), sine valetudine laetitiam esse non posse his dicit verbis:

... μετὰ σεῖο, μάκαιρα Ὑγίεια³⁾, τέθαλε καὶ λάμπει
Χαρίτων ἕαρ·⁴⁾

σέθεν δὲ χωρὶς οὔτις εὐδαίμων ἔφν.

Stesich. fr. 37: τοιάδε χρὴ Χαρίτων δαμώματα καλλικόμων
ὑμνεῖν Φοῦργιον μέλος ἐξευρόντας ἄβρωῳ ἤρως⁵⁾ ἐπερχο-
μένον.

Laeta sunt carmina popularia, quae vere redeunte canuntur; itaque Χαρίτων δαμώματα nominantur.

Apud Pindarum in carmine illo in Theoxeni laudem facto (p. 57) Gratiam venustatis et amabilitatis deam invenimus. Quae Gratiarum natura apud reliquos poetas lyricos creber- rima est. Puellae vel pueri venusta forma et amabili animo praediti iisque virtutibus alios homines laetificantes a Gratiis nutriti dicuntur:

Alc. fr. 62: κόλπω σ' ἐδέξαντ' ἄγναι Χάριτες, Κρίνοι.

Ibyc. fr. 5: Εὐρύαλε, γλανκῶν Χαρίτων θάλος

* * * * (desunt quaedam)

καλλικόμων μελέδημα, σὲ μὲν Κύπρις

ἂ τ' ἀγανοβλέφαρος Πειθὼ ῥοδέουσιν ἐν ἄνθεσι θρέψαν.

1) Ariphronem huius hymni auctorem esse praeter lapidem Athenaeus aliiue testantur, Sextus Empiricus nonnullos versus qui eadem fere habent verba Licymnio tribuit; de necessitudine quae inter haec carmina intercedit Bergk (III, p. 596) disseruit.

2) Praeterea ab Athenaeo XV p. 702 A non plane iisdem verbis citatur.

3) Ὑγίεια Ariphro scripsit, cf. Meisterhans p. 43 et 39 (§ 27); lapis (saec. p. Chr. n. III) Ὑγεία.

4) cf. pag. 58.

5) cf. pag. 58.

Carm. pop. 44:

ὦ παῖδες, ὅσοι Χαρίτων τε καὶ πατέρων λάχετ' ἐσθλῶν,
μὴ φονεῖθ' ὥρας ἀγαθοῖσιν ὁμιλίαν.

„pueri, qui Gratiarum opera venusti amabilesque estis atque e nobilibus orti estis patribus, nolite recusare, quominus boni (i. e. nobiles) cum inventute vestra consuetudine coniuncti sint.“

Lycophronidis fr. 2: . . . ἐπεὶ μοι νόος ἄλλα κέχνται
ἐπὶ τὰν Χάρισιν φίλαν πάϊδα καὶ καλάν.

Quibus ex locis, ut servatum non esset fragmentum illud Pindaricum (fr. 123), tamen verisimillimum fieret Pindarum quoque ut ceteros poetas lyricos praeter Gratias illas quas in epiniciis invenimus etiam venustatis deas et amabilitatis quibus homo hominem laetitia afficit intellexisse et coluisse.

Vocabulum *χάρις* apud hos poetas similiter usurpatur atque apud Pindarum: vel in universum id quod laetitiam parat significat vel singulare quoddam rerum laetificantium genus, imprimis factum laetificans sive gratum (cf. prioris capitis initium).

Significationis universalis exempla sunt:

Theogn. 604: ἀρχὴ ἐπὶ ψεύδους μικρὴ χάρις· ἐς δὲ τελευτὴν
αἰσχρὸν δὲ κέρδος καὶ κακόν, ἀμφοτέρων
γίνεται.

Simonid. fr. 70: οὐδὲ καλᾶς σοφίας ἐστὶν χάρις,
εἰ μὴ τις ἔχει σεμνὸν ὕψιστον.

cf. Aripbronis hymnum, p. 62.

In singulis autem rerum laetificantium generibus vocabulo *χάρις* significatis hoc mirum est, quod, quamquam Gratiae, si apud poetas lyricos singulas res curant neque omnino laetitiae deae sunt, praecipue venustatis, ut supra ostendi, et amabilitatis humanae sunt numina, vocabulum *χάρις* apud eosdem poetas ad formae venustatem et animi amabilitatem significandam rarissime usurpatur, uno scilicet loco, ubi repetitionis fortasse causa cum alia huius vocabuli significatione coniungitur:

Theogn. 1319¹⁾: ὦ παῖ, ἐπεὶ τοι δῶκε θεὰ χάριν ἡμερόεσσαν
 Κύπρις, σὸν δ' εἶδος πᾶσι νέοισι μέλει,
 τῶνδ' ἐπάκουσον ἐπῶν καὶ ἐμὴν χάριν ἔνθεο θυμῷ,
 γνούς ἔρος ὡς χαλεπὸν γίνεται ἀνδρὶ φέρειν.

Sed casu hoc effectum videtur esse; nam in adiectivo
 χαρίεις vocabulum χάρις apud hos quoque poetas saepissime
 venustatis notionem habet, ut

Tyrt. 12, 5: οὐδ' εἰ Τιθωνοῖο φυχὴν χαριέστερος εἴη . . .
 cf. Solon. 13, 40 (p. 21).

Cum Pind. I. 3, 5 (p. 60), ubi carmina ipsa, quandoquidem
 laetitiam parant, χάριτες appellantur, conferendum est
 Ionis epigr. 8:

χαῖρε μελαμπετάλοις, Εὐριπίδῃ, ἐν γυάλοισιν
 Πιερίας τὸν ἀεὶ Νυκτὸς ἔχων θάλαμον·
 ἴσθι δ' ὑπὸ χθονὸς ὦν, ὅτι σοὶ κλέος ἄφθιτον ἔσται
 ἴσον Ὀμηρεαῖς ἀνείοις χάρισιν.

Adiciendum est vocabulum χαρά neque apud Homerum
 neque apud lyricos inveniri poetas.

Apud poetas tragicos in fabulis nobis servatis adiectivum
 χαρίεις non invenitur, quod tamen casui tribuendum videtur,
 nam invenitur in fragm. Eurip. 453.

Apud Aeschylum longe plurimis locis vocabulum χάρις
 factum significat quo alter alteri laetitiam vel parat vel
 remunerat²⁾; uno loco est forma laetificans, venustas:

Ag. 417: εὐμόρφων δὲ κολοσσῶν

ἔχθεται χάρις ἀνδρὶ (Menelao scil. deserto ab Helena).

Gratiae deae apud Aeschylum non inveniuntur.

1) cf. pag. 19.

2) Accedunt loci ubi singulare quidem non sit factum sed condicio
 qua quis per singula facta laetitiam parat; cf. p. 18 sq.

Neque apud Sophoclem Gratiae in fabulis nobis servatis inveniuntur, sed ab Hesychio haec e Sisyphe fabula citantur verba:

Χαρίτων τριζύγων (fr. 502).

Cum nihil nisi haec verba citentur, de natura harum Gratiarum nihil concludi potest. Nam ut Robert tres esse Gratias Atticas recte ostenderit, hoc loco utrum Gratiae Hesiodae an Roberti Gratiae Atticae sint diiudicari non potest.

Ceterum simili ratione atque apud Aeschylum longe plurimis locis *χάρις* factum laetificans vel remuneratum factum laetificans significat, non venustatem.

Apud Euripidem omnes fere inveniuntur vocabuli significationes de quibus priore capite egimus.

Gratiae quoque deae saepius inveniuntur. Quarum principalem naturam Euripides plena vi intellexisse videtur: non singularis atque certae rei laetificantis deae ei sunt, ut Homero et, saepe quidem, Pindaro ceterisque poetis lyricis, sed omnino deae laetitiae, deae in universum laetificatrices: Hel. 1341. Chorus de Magnae Matris luctu locutus erat, quae Proserpina filia rapta fruges ceterasque res non iam largita est hominibus:

*ἔπει δ' ἔπανσ' εἰλαπίνας
θεοῖς βροτείῳ τε γένει,
Ζεὺς μειλίσσων στυγλοῦς
Ματρὸς ὀργὰς ἐνέπει·
βᾶτε, σεμναὶ Χάριτες,
ἔτε, τᾷ περὶ παρθένῳ
Διοῖ θυμωσαμένα
λύπαν ἐξαλλάξαι' ἄλᾳν,
Μοῦσαι θ' ὕμνοισι χορῶν.*

Pulcherrime ipsas Gratias, laetitiae deas, praeter cetera numina — nam aliae deae postea nominantur — a Iove poeta narrat missas esse, ut laetitia afficerent lugentem deam.

Musae una cum iis mittuntur: carminibus laetam redditam esse Magnam Matrem paulo post narratur.

Bacch. 414. Chorus Baccharum ut in alias veniat regiones (nominat complures) cupit:

ἐκεῖ Χάριτες, ἐκεῖ δὲ Πόθος·

ἐκεῖ δὲ Βάκχαις θέμις δογιάζειν.

„ibi ipsae deae laetitiae sunt“, omne igitur laetitiarum genus ibi invenitur.

Phoen. 788: ὦ πολύμοχθος Ἄρης, τί ποθ' αἵματι

καὶ θανάτῳ κατέχῃ, Βρομίον παράμουνσος ἑορταῖς;

οὐκ ἐπὶ καλλιχόροις στεγάνοισι νεανίδος ὥρης

βόστρυχον ἀμπετάσας, λωτοῦ κατὰ πνεύματα μέλπη

μοῦσαν, ἐν ᾗ Χάριτες χοροποιοί¹⁾,

ἀλλὰ . . . κῶμον ἀναυλότατον προχορεύεις.

Gratiae, laetitiae deae, effectrices sunt saltationis (*χοροποιοί*) qua laetitia aperitur. — *χαροποιοί*, quod exstat in codicibus deterioribus, Gratiarum nomen iam perspicuum iterum explicat, quod ineptum est atque partem imaginis his versibus descriptae omittit.

Hipp. 1147. Chorus Hippolyto in exilium misso Gratias invocat:

ὦ ὦ σὺ γίγαι Χάριτες

τί τὸν τάλαν' ἐκ πατρίας γᾶς

τὸν οὐδὲν ἄτας αἴτιον

πέμπετε τῶνδ' ἀπ' οἴκων;

Wilamowitz hoc loco Gratias illas quas Robert Atticas esse vult *Θαλλώ, Αὔξω, Καρπώ* intelligit et ex his nominibus deas interpretatur. Sed ut Roberti contra Pausaniam argumentatio recta sit, tamen nulla re apparet, cur illas Gratias hoc loco intelligi necesse sit, non Hesiodeas vel omnino Gratias certis nominibus carentes. Itaque e nominibus dubiis ultro insertis locus explicandus non est, sed e Gratiarum nomine a poeta nominato. Gratiae invocari mihi videntur,

1) cf. pag. 50 adn. 1.

quod deae sunt omnium earum virtutum et corporis et animi quibus homo placeat; Hippolytus iuvenis erat quo omnes laetarentur (cf. Germanicum „ein Mensch, an dem man seine Freude haben kann“).

Herc. 673: οὐ πάύσομαι τὰς Χάριτας

Μούσαις συγκαταμειγνύς,

ἀδίστατον συνζυγίαν.

μη ζώην μετ' ἁμουσίας,

αἰεὶ δ' ἐν στεφάνοισιν εἶην.

Gratias miscere inter Musas est: Musarum opera talia canere carmina quibus vis quaedam insit laetificatrix. Wilamowitz animi grati notionem per Gratias significari ratus partem tantum naturae earum interpretari mihi videtur; nam cum chorus tum ipse poeta, qui hoc loco per chorum suam aperit sententiam, affirmare vult se, quamquam ad senectutem sibi invisam et laetitia carentem (cf. λυγρόν v. 649 totamque stropham priorem) pervenerit, tamen in carminibus suis hanc animi tristitiam aperturum non esse, sed, ut antea (cf. οὐ πάύσομαι), laeta cantaturum neque desperationi cessurum. Quae carmina ea quoque re quod gratae beneficiorum remunerationes sunt laetitiam efficere possunt iis qui beneficia illa fecerunt.

Cycl. 581. Cyclops ebrius loquitur.

ὁ δ' οὐρανός μοι συμμεμειγμένος δοκεῖ

τῇ γῇ γέρεσθαι, τοῦ Λιός τε τὸν Θρόνον

λεύσσω τὸ πᾶν τε δαιμόνων ἄγνόν σεβας.

οὐκ ἂν φιλήσαιμ' αἱ Χάριτες πειρώσῃ με.

ἄλλης Γανυμήδην τόνδ' ἔχων ἀναπαύσομαι

κάλλιστα, νῆ τὰς Χάριτας. ἦδομαι δὲ πως

τοῖς παιδιχοῖσι μᾶλλον ἢ τοῖς θεήλεσιν.

Gratiae quippe quae laetitiae deae sint venusta forma praeditae sunt (cf. Gratias Homericas, p. 49 sqq.), praesertim cum in hominibus quoque amabilitatem animi et venustatem corporis curent. Qua de causa Cyclopi ebrio imprimis idoneae videntur esse quae morigerae sibi ultro se offerant meretricum

more (cf. nomen *Χάριτες* cum vocabulo nostro „Freudenmädchen“). Inculto atque barbaro et Cyclopi et ebrio haec Gratiarum interpretatio, quae voluptatem tantum corporis respiciat, condonanda.

Apud Aristophanem quoque omnes fere vocabuli *χάρις* usurpantur significationes, similiter atque apud Euripidem. Adiectivo *χαρίεις*, quod apud poetas tragicos rarissimum est ¹⁾, Aristophanes saepe utitur.

Saepissime apud eum inveniuntur Gratiae. Plurimis locis ea numina sunt quae vitam humanam exornant laetitiam afferentes. Atque apud eum poetam qui tot locis pacem desideret et ex pace omnia bona et laeta adepturos esse cives suos speret laetitiae deas saepius cum pacis numinibus coniungi consentaneum est:

Ach. 989: ὦ Κύπριδι τῇ καλῇ καὶ Χάρισι ταῖς φίλαις ξύν-
τροφε Διαλλαγή,

ὧς καλὸν ἔχουσα τὸ πρόσωπον ἄρ' ἐλάνθανες.

Pac. 456. Trygaeus pro Pace liberanda et ad homines reducenda his numinibus vota fieri iubet:

Ἑρμῇ ²⁾, Χάρισιν, Ὀραιοῖν, Ἀφροδίτῃ, Πόθῳ.

cf. schol.: δικαίως προέταξε τὸν Ἑρμῆν ὡς αἴτιον τῆς ἀναγωγῆς τῆς Εἰρήνης. καὶ τῶν ἑξῆς δὲ εἰκότως ἐμνήσθη ὡς ἀρμοδίων αὐτῇ· ἐν γὰρ τῇ εἰρήνῃ τούτων ἀπολαύουσι πάντες.

Av. 1320. Chorus urbem avium modo conditam laudat:

τί γὰρ οὐκ ἐν ταύτῃ

καλὸν ἀνδρὶ μετοικεῖν;

Σοφία, Πόθος, ἀμβρόσιαι Χάριτες

τό τε τῆς ἀγανόφρονος Ἑσυχίας

εὐάμερον πρόσωπον.

Gratiae una cum Quietate aliisque deabus nominantur quae in quietis tantum rebus versantur.

1) cf. pag. 64.

2) cf. pag. 36 adn.

Lysistr. 1279. Chorus Atheniensium carmen quo pacem mulierum opera confectam celebrat his incipit verbis:

πρόσαγε χορόν, ἔπαγε Χάριτας ¹⁾,
ἐπὶ δὲ κάλεσον . . . (sequuntur complura numina)
. . . εἴτα δὲ δαίμονας, οἷς ἐπιμάρτυσι
χρησόμεθ' οὐκ ἐπιλήσμοσιν,
ἡσυχίας πέρι τῆς μεγαλόφρονος,
ἣν ἐποίησε θεὰ Κύπρις.

Gratiae primo loco nominantur: laetitias reducunt in civitatem.

Ρac. 797: τοιάδε χορὴ Χαρίτων δαμώματα καλλικόμων
τὸν σοφὸν ποιητὴν
ὑμνεῖν, ὅταν ἡρινα ²⁾ μὲν φωνῇ χελιδὼν
ἐξομένη κελαδῆ, χορὸν δὲ μὴ 'χῆ Μόρσιμος
μηδὲ Μελάνθιος.

Hoc loco Aristophanes carmen Stesichori imitatur; cf. quae pag. 62 ad Stesich. fr. 37 adnotavi.

Av. 1100. Loquitur poeta de vita avium:

χειμάζω δ' ἐν κοίλοις ἄντροις
Νύμφαις οὐρεῖαις ξυμπαίζων·
ἡρινα ²⁾ τε βοσκόμεθα παρθένια
λευκότροφα μύρτα Χαρίτων τε κηπεύματα.

κηπεύματα Χαρίτων fructus sunt qui tantopere avibus placent et tam grati sunt, ut in horto ipsarum dearum laetitiae provenisse videantur. Antiquae fortasse illius naturae dearum quae naturam curantes laetitia afficiunt homines hoc loco memoria remansit.

Praeter hanc naturam universalem singularis quaedam rerum laetificantium pars iis obtingit apud Aristophanem: sunt deae venustatis et amabilitatis. cf. Homerum et poetas lyricos. Ut apud Homerum hac in re cum Venere coniunguntur:

1) cf. Pind. fr. 75, p. 58.

2) cf. pag 58.

Eccles. 974. Adulescens puellam amatam nominat
 ὃ χρυσοδαίδαλον ἐμὸν μέλημα, Κύπριδος ἔρνος,
 μέλιτα Μούσης, Χαρίτων θρέμμα, Τρυφῆς πρόσωπον.

cf. Alcaei fr. 62, p. 62.

Pac. 41. Servus de scarabaeo loquitur:

χῶτον ποτ' ἐστὶ δαιμόνων ἢ προσβολή
 οὐκ οἶδ'. Ἀγροδίτης μὲν γὰρ οὗ μοι φαίνεται,
 οὐ μὲν Χαρίτων γε.

Ut apud alios poetas Gratias et Musas coniunctas invenimus, ita apud Aristophanem:

Av. 781. Loquitur poeta de cynorum volantium agmine:

πᾶς δ' ἐπεκτύπησ' Ὀλυμπος·
 εἶλε δὲ θάμβος ἄνακτας· Ὀλυμπιάδες δὲ μέλος Χάριτες Μοῦ-
 σαί τ' ἐπωλόλυξαν.

fragm. 314 (Dind.): μήτε Μούσας ἀνακαλεῖν ἐλικοβοστρύχους
 μήτε Χάριτας βοᾶν εἰς χορὸν Ὀλυμπίας·
 ἐνθάδε γάρ εἰσιν, ὧς φησιν ὁ διδάσκαλος.

Cum poesi, cuius vim hominibus gratam significant, Thesm. 122 coniunguntur, ubi Agathonis chorus canit:

(sc. αἰείσατε . . .) Λατὼ τε, κρούματά τ' Ἀσιάδος
 ποδὶ παράρυνθ' εὐρυθυμα Φρυγίων
 δινεύματα Χαρίτων.

Φρύγλαι Χάριτες Gratiae sunt quae Phrygum musicam et saltationes curant.

De Thesm. 300, ubi non Aristophanis sed veteris precatio-
 nis verba afferuntur, pag. 48 egi. — De Nub. 773, ubi
 Socrates iurat „σοφῶς γε, νῆ τὰς Χάριτας“, una cum simili
 quodam loco Platonico disseram.

Apud Platonem quoque vocabuli χάρις usus idem fere
 est atque apud Euripidem (p. 65) et Aristophanem (p. 68). —
 Magis quam apud ceteros scriptores apud eum in aperto
 est χάρις illa ad aliquid insuper accedens, de qua pag. 23
 sqq. disserui; exempla sint de leg. II. p. 667 B (hunc locum
 interpretatus sum pag. 23—26) et de re publ. VII p. 528 C

(pag. 29). Quanti a Graecis aestimata esset *χάρις*, quomodo nisi ea accedente rem perfectam fieri non posse iudicavissent, pag. 26 sqq. demonstravi. Quod Graecorum iudicium apud Platonem praecipue in adiectivi *χαρίεις* usu apparet:

Artifices, oratores, philosophi quod sint *χαριέντες* laudantur vel tum cum nos laudem sapientiae eorum vel expertae artis exspectamus:

Lach. p. 180 D: διδάσκαλον μουσικῆς, Ἀγαθοκλέους μαθητὴν Ἀάμωνα, ἀνδρῶν χαριέστατον οὐ μόνον τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὰλλα ὅπόσον βούλῃ ἄξιον συνδιατρέβειν τηλικούτοις νεανίσκοις.

Polit. p. 300 B: παρὰ γὰρ οἶμαι τοὺς νόμους τοὺς ἐκ πείρας πολλῆς κειμένους καὶ τινων συμβούλων ἕκαστα χαριέντως συμβουλευσάντων καὶ πεισάντων θέσθαι τὸ πλῆθος . . .

epist. XIII p. 360 C: Ἐλίκων . . . μαθητῆς δὲ Εὐδόξου καὶ περὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πάννυ χαριέντως ἔχων.

Ea virtus est quae virum liberali educatione usum decet, i. e. urbanitas atque politior humanitas. οἱ χαριέστεροι ἄνθρωποι sunt homines eruditi („die Gebildeten“), qui vulgo opponuntur: Hipparch. p. 229 B: λέγεται δὲ ὑπὸ τῶν χαριεστέρων ἀνθρώπων καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ γενέσθαι οὐ δι' αὐτοῦ οἱ πολλοὶ ᾗθησαν, διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς ἀτιμίαν τῆς κακηγορίας, ἐπεὶ τοῦτό γε εὔηθες, ἀλλὰ . . . — De Hipparchi nece loquitur Socrates; vulgi de huius necis causa sententiam ut stultam impugnat hominumque eruditorum (τῶν χαριεστέρων ἀνθρώπων) sententiam laudat.¹⁾

1) Huc referendae videntur esse illae *χαριέστεραι* vel *χαριέσταται* ἐκδόσεις, quae in scholiis Homericis saepius occurrunt: cf. Wolf, Proleg. p. 179 et adnot. 43. — Schol. A ad II. 2, 52 lectio harum editionum laudatur, quod sit „ἀστειοτέρα“ quam lectio earum quae appellantur *κοιναί*; aliis quoque locis opponuntur editionibus *κοιναῖς*. cf. οἱ πολλοί, quorum sententia loco illo Hipparchi ut stulta vituperatur. — Ut illae *κοιναί* ita editiones *δημιώδεις* saepius melioribus editionibus, velut Aristarcheis, opponuntur. Itaque *χαριέστεραι* ἐκδόσεις videntur fuisse editiones elegantiores

Deinde *χαρίεντες* ii quoque sunt qui non una in re separatim elaboraverunt, sed omnibus artibus ingenuo homine dignis perpoliti sunt¹⁾:

Amator. p. 135 D: ὡς εἰκὸς ἄνδρα ἐλεύθερόν τε καὶ πεπαιδευμένον ἐπακολουθῆσαί τε τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ οἶόν τε εἶναι διαφερόντως τῶν παρόντων καὶ αὐτὸν συμβάλλεσθαι γνώμην, ὥστε δοκεῖν χαριέστατον εἶναι καὶ σοφώτατον τῶν αἰὲ παρόντων.

Cum illa *χάρις* non nisi recta efficiatur educatione quae et corpus et animum respicit, ex ea quae corpus tantum viresque curat educatione *ἀχαριστία* oritur, quam inter alias res vituperandas enumerat Plato

de re publ. III p. 411 D: μισόλογος δὴ, οἶμαι, ὁ τοιοῦτος (qui corpus tantum curat) γίγνεται καὶ ἄμουσος, καὶ πειθοῖ μὲν διὰ λόγων οὐδὲν ἔτι χρῆται, βία δὲ καὶ ἀγριότητι ὥσπερ θηρίον πρὸς πάντα διαπράττεται καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ σκαιότητι μετὰ ἀρρεθμίας τε καὶ ἀχαριστίας ζῇ.

Ista *χάρις*, quae notio est in adiectivo *χαρίεις*, quanti a Platone aestimata sit, de re publ. X p. 605 B ostendit, ubi ea poesi quae tantum imitatoria sit Socrates insipientem dicit humani animi partem non sine magno sapientis partis damno confirmari et augeri; „aeque ac fit in civitate (ὥσπερ ἐν πόλει), ὅταν τις μοχθηροὺς ἐγκρατεῖς ποιῶν παραδιδῷ τὴν πόλιν, τοὺς δὲ χαριεστέρους φθείρῃ.“ — οἱ μοχθηροί proprie ii sunt qui onere (μόχθος) premuntur, infimae plebis homines; saepe autem, ut hoc loco, μοχθηρός „pravus“ est, similiter ac πονηρός, quod adiectivum a „πόνος“ ortum eandem accepit notionem. His opponuntur οἱ χαρίεντες „homines politiore humanitate imbuti“, qui iidem sunt boni et probi cives. In iis qui curis opprimuntur *χάρις* esse non potest; οἱ μοχθηροί Platoni iidem sunt atque οἱ ἀχαρίτες.

maiore cura ab hominibus eruditis (i. e. hac in re: „a grammaticis“) expolitae. cf. Ludwich, Aristarchs homer. Textkritik (praecipue p. 13 et 46).

1) cf. Thucyd. II, 41 (p. 27).

Huc referendus est locus epist. VII (p. 335 B), ubi una cum aliis corporis voluptatibus amatoriam vituperat voluptatem ἀνδραποδώδη καὶ ἀχάριστον, ἀφροδίσιον λεγομένην οὐκ ὀρθῶς, ἡδονήν. — ἀχάριστον coniunctum cum „ἀνδραποδώδη“ („servilis“) contrarium est illi χαρίεις quod dicitur de ingenuis hominibus.

χαρίεις igitur Platoni magis est quam „venustus“ vel „amabilis“; est aliquid quod ad hominem perficiendum maxime necessarium est.

Similiter Gratiae quoque graviora ei sunt numina: ubi absunt, animus inconcinnus est atque perturbatus neque ad vitam recte degendam idoneus:

Tim. p. 47 C. Haec fere sententia est: Multa a dis accepimus dona quibus divinum naturae ordinem contemplantes et intelligentes nostra quoque vita imitemur; quae inter dona ad eandem rem (ἐπὶ ταῦτά) a Musis nobis datus est numeri sensus (ῥυθμός), quo animi nostri habitus, cum absente illo inconcinnus sit Gratiarumque expers, ordinaretur et iustis modis temperaretur: καὶ ῥυθμός αὖ διὰ τὴν ἄμετρον ἐν ἡμῖν καὶ Χαρίτων ἐπιδεᾶ γιγνομένην ἐν τοῖς πλείστοις ἔξιν ἐπίκουρος ἐπὶ ταῦτά ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐδόθη. — cf. adiectiva ἔμμετρος et εὐχαρις simili ratione coniuncta in virtutibus philosophi ad civitatem administrandam idonei enumerandis:

de re publ. VI p. 486 D: ἔμμετρον ἄρα καὶ εὐχαριν ζητῶμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις διάνοιαν φύσει, ἣν ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος ἰδέαν ἐκάστου τὸ αὐτοφνὲς εὐάγωγον παρέξει. — De isto εὐχαρις cf. de re publ. VI p. 487 A (pag. 31).

Inter eas hominum virtutes quae laetitiam parant sagax quoque lepor qui delectat numeratur; cf. Demetrium, p. 30 sq. Cuius usus exempla imprimis apud Platonem inveniuntur:

de re publ. V p. 452 B: οὐκοῦν, ἣν δ' ἐγώ, ἐπελπερ ὥρμήσαμεν λέγειν, οὐ φοβητέον τὰ τῶν χαριέντων σκόμματα, ubi infra (p. 452 D) similiter dicitur: ἔξῃν τοῖς τότε ἀστείοις πάντα ταῦτα κωμωδεῖν.

Theaet. p. 174 A: ὥσπερ καὶ Θαλῆν ἀστρονομοῦντα . . . καὶ ἄνω βλέποντα πεσόντα εἰς γρέαθ' Ὁρᾶντι τὰς ἐμμελῆς καὶ χαρίεσσα θεραπαινὶς ἀποσκόψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνουσι αὐτόν.

cf. Eurip. fragm. 492: ἀνδρῶν δὲ πολλοὶ τοῦ γέλωτος εἵνεκα ἀσκοῦσι χάριτας κερτόμους . . .

et Epicharmi fr. 35, 3 (Kaibel):

τηνὲ δὲ χαρίεις τ' εἰμὶ καὶ ποιέω πολλὴν
γέλωτα.

Huic notioni respondent Gratiae:

Theaet. p. 152 C: ἄρ' οὖν, πρὸς Χαρίτων, πάσσοφός τις ἦν ὁ Πρωταγόρας καὶ τοῦτο ἡμῖν μὲν ἠνέξατο τῷ πολλῷ συρφετῷ, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐν ἀπορρήτῳ τὴν ἀλήθειαν ἔλεγεν; — Gratias testatur, quod lepide et sagaciter (χαριέντως) fecerit Protagoras, cum, ut Socrates dicit, placita sua discipulis communicavisset arcana, profano autem vulgo aenigmatibus occultavisset; quod cum irrisione quadam dicitur.

Eisdem deas simili in re idem Socrates obtestatur Aristophanis Nub. v. 773. Strepsiades quod ne in ius vocaretur excogitavit Socrati narrat; tum Socrates: σοφῶς γε, νῆ τὰς Χάριτας. — Socrates hoc Strepsiadis cogitatum satis in-scitum et stolidum ut sapienter inventum laudat et per Gratias, lepidae sagacitatis deas, hanc laudem confirmat; risum igitur movet his verbis. — Verisimile est Socratem re vera hac exclamatione (νῆ τὰς Χάριτας) saepius usum esse notumque id fuisse Atheniensibus. Neque obliviscendum est Socratem Gratiarum imagines sculpsisse dici (Pausan. IX 35, 7).

Verbum χαριεντίζεσθαι et nomen χαριεντισμός apud Platonem singulari quodam usu de iocando dicuntur, seriis rebus opponuntur:

de re publ. IV p. 436 D: οὐκοῦν καὶ εἰ ἔτι μᾶλλον χαριεντιζοῖτο ὁ ταῦτα λέγων, κομψεύμενος ὡς οἱ γε στρόβιλοι ὅλοι ἐστᾶσι τε ἅμα καὶ κινουῦνται . . .

Apol. p. 24 C: ἐγὼ δὲ γε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπονδῇ χαριεντίζεται.

cf. Apol. p. 27 A et 27 D.

Theaet. p. 168 D: ἐπενόησάς πον λέγοντος ἄρτι τοῦ Πρωταγόρου καὶ ὀνειδίζοντος ἡμῖν, ὅτι πρὸς παῖδιν τοὺς λόγους ποιούμενοι τῷ τοῦ παιδὸς φόβῳ ἀγωνιζοίμεθα εἰς τὰ ἑαυτοῦ καὶ χαριεντισμὸν τινα ἀποκαλῶν, ἀποσεμνύνων δὲ τὸ πάντων μέτρον, σπονδάσαι ἡμᾶς διεκελεύσατο περὶ τὸν αὐτοῦ λόγον; de re publ. VIII p. 563 A: οἱ δὲ γέροντες συγκαθιέντες τοῖς νέοις εὐτραπελίας τε καὶ χαριεντισμοῦ ἐμπίμπλονται, μιμούμενοι τοὺς νέους, ἵνα δὴ μὴ δοκῶσιν ἀγδεῖς εἶναι μηδὲ δεσποτικοί.

Apud Demetrium iisdem vocabulis haec iocandi notio non subicitur; significant apud eum „aliquid χαρίεν reddere“, i. e. efficere ut aliquid delectet. —

Gratiae una cum Musis commemorantur de leg. III p. 682 A. Totius huius loci argumentum est: Homerus ea quae de oppido Dardania in montibus condito narrat, etsi quare in montibus conditum sit (ob magnae scilicet eluvionis ad id tempus recentem memoriam) nescit, tamen divino auxilio adiutus vera dixit atque ita ut facta sunt; nam poetarum divinum genus ea quae re vera evenerunt narrat Gratiis et Musis insuper accedentibus: λέγει γάρ δὴ ταῦτα τὰ ἔπη καὶ ἐκεῖνα, ἃ περὶ τῶν Κυκλώπων εἴρηκεν, κατὰ θεὸν πως εἴρημένα καὶ κατὰ φύσιν· θεῖον γάρ οὖν, δὴ καὶ τὸ ποιητικὸν [ἐνθεαστικὸν ¹⁾] ὃν γένος ὕμνωδοῦν πολλῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν

1) ἐνθεαστικόν, quod codices exhibent, delendum esse censeo auctore Boeckhio. Qui in libro qui inscribitur „In Platonis Minoem eiusdemque libros priores de legibus“ de hoc loco disseruit. Nam ἐνθεαστικόν post ποιητικόν nullo modo in constructionem verborum inseri potest, sin autem transponitur ante τὸ ποιητικόν, inepta evenit tautologia θεῖον καὶ ἐνθεαστικόν. Accedit quod apud ipsum Platonem nusquam reperitur hoc vocabulum, recentioribus autem Platoniceis usitatissimum est. Verisimile igitur est vocabulum ἐνθεαστικόν ad θεῖον interpretationis causa glossematis loco ascriptum in textum invasisse.

γιννομένων ξύν τισιν Χάρισιν καὶ Μούσαις ἐγράφεται ἐκάστοτε. — Praepositione σύν („in Begleitung“) manifestum fit Gratias et Musas h. l. non illud esse numen cuius auxilio poetarum narratio vera efficitur — nam haec sententia praepositionem μετὰ („vermittels“, „mit Hilfe“) postulat — sed eas deas quae rem ceterum divino quodam auxilio (κατὰ θεόν πως) ex vero narratam insuper exornant formae elegantia (qua elegantia Gratiae rem reddunt laetificantem gratamque hominibus) atque omnino carmine (carminum deae Musae sunt). Nam si ipsae Gratiae et Musae divinum illud numen essent cuius ope adiutus poeta vera narrat et propter quod θεῖον nominatur poetarum genus, notio illa divinitatis poetarum bis in hac sententia significata esset vocabulis θεῖον, quod locutioni proximae sententiae κατὰ θεόν respondet, et ξύν τισιν Χάρισιν καὶ Μούσαις. — Sententia igitur est: Cum divinum illud auxilium et divinitas illa poetarum narrationem effecisset veram proptereaue observatione dignam — id enim hoc loco agitur —, ad hanc veram quidem sed incomptam narrationem accedunt Gratiae et Musae, quae eam gratam reddunt et carmine exornant.

Quartus locus ubi Gratiae apud Platonem commemorantur epigramma illud est in Aristophanem factum (epigr. 29):

αἱ Χάριτες τέμενός τι λαβεῖν ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται
ζητοῦσαι ψυχὴν εὖρον Ἀριστοφάνους.

Quomodo Aristophanis fabulae afficiant animos hominum ea significat Plato ratione, ut ipsas dicat laetitiae deas, quae homines delectant venusta forma, amabili animo, lepida sagacitate omnibusque omnino rebus, animum eius elegisse, sibi ut esset templum aeternum.

Apud Callimachum nullam, quod ad usum vocabuli χάρις attinet, inveni proprietatem.

Gratiae commemorantur:

epigr. 51: τέσσαρες αἱ Χάριτες, ποτὶ γὰρ μία ταῖς τρισὶ τήναις
ἄρτι ποτεπλάσθη κῆτι μύροισι νοτεῖ.

εὐαίων ἐν πᾶσιν ἀρίσταλος Βερενίκα,
ᾧς ἄτερ οὐτ' αὐταὶ ταὶ Χάριτες Χάριτες.

Berenicen quartam Gratiam nominat; qua re eam quoque laetitiae effatricem esse dicit simulque venustam, ut Gratiae deae venustatis ipsae venustae sunt.

epigr. 32¹⁾: οἷδ' ὅτι μοι πλούτου κενεαὶ χέρες, ἀλλά, Μένιππε,
μὴ λέγε, πρὸς Χαρίτων, τοῦμόν ὕναιρον ἐμοί.
ἀλγέω τὴν διὰ παντός²⁾ ἔπος τόδε πικρὸν ἀκούων.
ναί, φίλε, τῶν παρὰ σοῦ τοῦτ' ἀνεραστότατον.

Quae interpretor Vahleni et Reiskii interpretationes secutus: „Scio manus meas vacuas esse divitiis, at, Menippe, noli mihi, per Gratias te oro, narrare somnium meum (h. e. „noli mihi narrare quod nemo me melius novit atque ego semper cogito et curo); illo meo sempiterno dolore pungor, cum audio amaram hanc et acerbam mihi orationem; sane, amice, eorum quae abs te veniunt hoc est iniucundissimum et ab amore longissime remotum.“ — Poeta amatum per Gratias obtestatur; nam Gratiae amabilitatem consuetudinis curant, imprimis eius consuetudinis quae est inter amatum et amatorem; amatus autem si cum poeta de paupertate eius loquitur inamabilissimum se praebet.

Apud Theocritum adiectivum *χαρίεις* usitatissimum est in puella amata appellanda.

In carmine quod inscribitur *Ἠλακότη* (carm. 28) poeta Niciam amicum suum appellat: *Χαρίτων ἡμεροφώνων ἱερὸν φυτόν*. — Gratiae Niciam procreaverunt, i. e. omnes ei eas dederunt virtutes quibus Theocrito placet laetitiamque parat (*χαρίζεται*).

1) Lectionem recepi traditam auctore Vahleno, qui de hoc carmine optime disseruit Ind. lect. Berol. 1889/90.

2) *τὴν διὰ παντός*, sc. *ἄλγισιν* (Vahlen: „illo meo sempiterno dolore pungor“).

Theocriti carmen 16 inscribitur *Χάριτες ἡ Ίέρων*. De huius carminis argumento et sententia optime egit Vahlen¹⁾. Qua de causa me ea tantum quae ad ipsam Gratiarum in hoc carmine naturam pertinent adicere opus est. — Post exordium pergit poeta:

(v. 6.) *τις γὰρ τῶν ὁπόσοι γλαυκὰν ραίουσιν ὑπ' ἧῶ
ἡμετέρας Χάριτας πετάσας ὑποδέξεται οἶκῳ
ἀσπασίως, οὐδ' αὖθις ἀδωρήτους ἀποπέμψει;*

Poeta mortales (*ἀγαθῶν κλέα ἀνδρῶν*) carminibus celebraturus statim interrogat, cui volenti id facturus sit, cui talibus carminibus laetitiam sit paraturus. Nam Gratiae sunt deae earum rerum quibus alter alterum laetitia afficit; hoc igitur loco carmina quibus poeta gratificatur curant, quin ipsam horum carminum vim laetificantem dearum imagine expressam significant. — Has Gratias suas semper imperfecta re redisse, cum nemo eas reciperet, tristesque domi consedissee, versibus 8—12 narrat. cf. Vahlenum: „In seine Grazien hinein legt der Dichter die Stimmung, die ihn selbst erfüllt nach erlittener Abweisung, aber so, dass zugleich die konkrete Vorstellung der Gedichte hineinspielt, deren volumina in ihren scriniis lagern, wenn niemand sie begehrt.“ Sententia igitur est carmina poetae, quibus gratificari volebat, nemini grata fuisse neque poetam ob hominum eius aetatis avaritiam pro hac gratificatione gratiam accepisse. Ipsorum tamen carminum deae non Gratiae sunt sed Musae — quae ipsae quoque in carmine commemorantur —; *Χάριτας* talia carmina poeta ea tantum de causa appellat, quod ad id ipsum facta sunt, ut eos quibus sunt facta laetitia afficerent; cf. v. 69:

*δίζημαι δ', ὅτινι θνατῶν κεχαρισμένος ἔνθῳ
σὺν Μοῖσαις.*

Ipsum hoc carmen ad Hieronem missum eiusmodi est; qua de causa *Χάριτες* inscribitur. Hieroni se *κεχαρισμένον* ven-

1) Sitzungsber. d. Berliner Ak. 1884, p. 823 sqq.

turum esse σὺν Μοῖσαις poeta sperat. In extremo carmine redit ad Gratias:

(v. 104) ὦ Ἑτεοκλείοι¹⁾ Χάριτες θεαί, ὦ Μινύειον
 Ὀρχομενὸν φιλοῖσαι ἀπεχθόμενόν ποτε Θήβαις,
 ἄκλητος μὲν ἔγωγε μένοιμι κεν, ἐς δὲ καλεόντων
 θαρσύνσας Μοῖσαισι σὺν ἀμετέραισιν ἴοιμ' ἄν.
 καλλείψω δ' οὐδ' ὕμνε· τί γὰρ Χαρίτων ἀγαπατὸν
 ἀνθράποις ἀπάνευθεν²⁾; ἀεὶ Χαρίτεσσιν ἔμ' εἴην.

Ad Hieronem venturus est cum Musis, i. e. veniet et carmina faciet. Neque Gratias relinquet, i. e. talia faciet carmina quibus ei cui facta sunt *χαριεῖται*. Nam nisi Gratiae adsunt, nihil — neque igitur Musarum opera — hominibus gratum et iucundum est. Musae igitur et Gratiae, quas multis locis coniunctas invenimus, hoc loco ita distribuuntur, ut Gratiae, quarum munera hoc carmine imprimis respiciuntur, ad finem totius ponantur carminis. Praeterea poeta per has Gratias eleganter Hieronem admonet, ut si has poetae *Χάριτας* recipiat ultro *χάριτας* referat poetae.

Hoc altero opusculi capite haec apparent: Gratiae eae deae sunt quae, ut nomen quoque earum docet, hominibus omnia ea largiuntur quibus laetificantur. Sed cum haec natura dearum in univ-
 versum laetificantium nimium generalis parumque definita esset et varia rerum laetificantium essent genera, factum est, ut aliis temporibus et apud alios poetas aliae, ut ita dicam, partes naturae earum praevalerent praeter hanc universalem naturam ipsam, quae semper servata est.

1) schol.: Ἑτεοκλέους θυγατρὸς ἔφη τὰς Χάριτας, διὰ τὸ Ἑτεοκλέα τὸν Κηφισοῦ πρῶτον ἀποθῆσαι Χάρισιν ἐν Ὀρχομενῷ τῷ Μινυεῖω. cf. Pausan IX, 35, 1.

2) cf. Gratias consummatrices, p. 26.

Posteris autem temporibus varietas illa naturae earum paulatim coartatur; praevalent Gratiae venustatis et amabilitatis deae, quales apud Homerum inveniuntur. Maxima illa auctoritate qua Homerus apud Graecos fruebatur effectum videtur esse, ut e numinibus quae omnia grata hominibus largirentur numina fierent quae praecipue unum gratum, venustatem sive corporis sive animi, largiantur et quae hanc venustatem non tam efficiant inter homines quam sua ipsarum natura (similiter atque apud Homerum) proponant. Tales eas Romani receperunt, tales usque ad nostra tempora in carminibus et imaginibus finguntur. In arte quoque haec earum natura posteris temporibus praevalerebat. Cum usque ad tertium a. Chr. n. saeculum Gratiae longis vestimentis vestitae fingerentur (cf. Socratis Gratias), hac aetate Gratiae nuda inventae sunt; venustatis quae corpore et motu apparet notio arte exprimitur. Quae nuda Gratiae Romana aetate Gratias vestitas omnino summovent¹⁾. Similiter in poesi virgines venustae, amabiles hilariterque ridentes et saltantes sunt, quae artissime coniunguntur cum Venere et cum Amoribus²⁾. Exemplum, quorum in recentioribus Anthologiae Palatinae partibus magnus numerus invenitur, nonnulla e carminibus falso Anacreonti tributis sumpsit:

15, 28. Loquitur poeta de puellae amatae imagine:

*τρυφεροῦ δ' ἔσω γενείου
περὶ λυγδίνῳ τραχήλῳ -
Χάριτες πέτοιοντο πᾶσαι*³⁾.

4, 15: *χάρασσι* (in poculo scil.) *Ἐρωτας ἀνόπλους
καὶ Χάριτας γελώσας.*

1) Pausan. IX, 35, 7.

2) cf. Plin. Nat. hist. XXXV, 141: „Nearchus Venerem inter Gratias et Cupidines“ (sc. pinxit).

3) cf. quae de his versibus dixit Lessing, Laokoon XXI.

42, 11: ῥόδον, ᾧ παῖς ὁ Κνθήρης

στέφεται καλὸν δὲ λούλους

Χαρίτεσσι συγχορεύων.

Huc referenda est inscriptio Prienensis primi a. Chr. n. saeculi (No. 287):

Ἥγησά φθιμένην περ — — — ης ῥοδόπηχης

Ἡὼς μαξαμένη — — — σατο,

καὶ Χάρις ἔστιλβεν περὶ χεῖλα· χρύσεα δ' Αἰὼν

ἄνθηα βαιοχρόνον — — — ἀντὶ βίου.

Ad haec verba Wilamowitz adnotat: „Das junge Mädchen hat im Tode noch die Röte der frischen Wangen und den Liebreiz des Mundes bewahrt, und die Gesellschaft, in der sie lebte, hat ihr einen goldenen Kranz aufgesetzt“.

Vetus autem illa natura Gratiarum fertilitatis dearum, etsi usque ad ea tempora servata non videtur esse integra, tamen vestigia reliquit¹). In artificiis Gratiae saepe flores vel fruges in manibus ferunt, qua de re O. Jahn in opusculo illo quod pag. 46 citavi egit. Sed apud poetas horum temporum haec earum natura non apparet. Itaque mihi quidem verisimile videtur esse has res e vetere consuetudine Gratiis tributas esse ab artificibus neque fertilitatis signa intellectas esse ab hominibus eius aetatis, sed venustarum puellarum ornamenta, ut Venus quoque flores nonnunquam vel mala vel columbam in manibus gestans fingitur; cf. puellae imaginem Theocr. 10, 34. Origo tamen huius consuetudinis, qua Gratiis pictis flores vel fruges attribuuntur, antiqua illa natura earum videtur esse.

Cum diutius iam occupatus essem in hoc opusculo, Maassius, quanta omnino erat benignitate, J. G. Herderi mihi indicavit commentationem quae inscribitur „Das Fest der Grazien“ (tom. 18 operum eius, ed. Suphan., pag. 464 sqq.). Qua in commentatione Herder quomodo homines quidam

1) Fortasse huc referendus est Aristoph. Av. 1100 (p. 69).

diem festum egissent in honorem Gratiarum, quas effectrices esse intelligerent consuetudinis humanae gratificationibus grataque remuneratione servatae et auctae, postquam narravit, adnotationis loco de *Χάρτι* Graeca loquitur. Ingenio naturali et sensu quodam optimo, quem diligentissimis litterarum Graecarum, imprimis Pindari, studiis comparatam esse tota hac commentatione apparet, multa recte cognovit vel, ut ita dicam, divinavit, quae hoc opusculo testimoniis confirmantur. Gratias non solum venustatis fuisse deas, sed multo latius naturam earum patuisse, deas in universum laetitiae effectrices eas fuisse recte monuit. Neque tamen ad singulas res accessit et in Gratiarum natura interpretanda priore illa narratione, qua de Gratiis mores hominum curantibus loquitur (quas appellat „die sittlichen Grazien“), nimium commovetur, ut hanc earum naturam genuinam et principalem esse existimet¹⁾ eamque omnibus locis immiscere conetur notionem. Itaque Gratiae venustatis deae, quae gratificationes gratamque remunerationem non curant, quasi depravatae ei videntur atque otiosa ornamenta. Sin autem vocabuli *χάρτις* significationem principalem exemplorumque copiam consideramus, inter res laetificantes non minus numeranda est venustas quam gravi-ores illae notiones quas Gratiis suis inesse voluit Herderus.

1) Senecae locum e Chrysippo Stoico desumptum quem Herder tangit (de benef. I, 3, 4) in hoc opusculum non recepi, quod simile quidquam iis quae respexi temporibus non invenitur. Praeterea totus locus nimia subtilitate, qua non modo Gratiarum habitus sed etiam vestimenta e gratificationibus et beneficiis explicantur, allegoria Stoica potius videtur esse quam testimonium naturae earum qualis a Graecis intelligebatur. Tamen posterioribus illis temporibus Gratiarum natura e gratificationis et beneficiorum notionibus non raro explicata videtur esse; quod philosophorum factum esse auctoritate verisimile est. Exemplum sunt praeter locum illum Senecae: Porphyr. Quaest. Hom. p. 195 (locum exscripsi pag. 50 adn. 2). Aristot. Eth. Nicom. E 8 p. 1133. Diodor. V, 73. Plut. Mor. p. 778 C D. Fulgent. Myth. II, 1 (p. 40 ed. Helm).

Appendix.

De lucendi notione quae radici $\chi\alpha\rho$ inesse dicitur.

Usener in libro qui inscribitur „Götternamen“ (p. 131) $\chi\alpha\rho\iota\tau\omega\nu$ nomen e vocabulo Sanscritico „hari“ (i. e. „flavus“) interpretatus Gratias lucis caelestis deas quae fruges colunt atque alunt fuisse dicit. Hanc explicationem primus attulerat Maximilianus Müller, qui Solis equas, quas Indi „haritas“ („flavas“) appellabant, Gratiarum Graecarum originem esse affirmaverat. Cui adversati sunt Sonne¹⁾ et Curtius²⁾ duo afferentes argumenta: neque ullam inter Gratias Graecas et Solis equas Indicas similitudinem esse, neque Gratias ($\chi\acute{\alpha}\rho\iota\tau\alpha\varsigma$) secernendas esse a substantivo $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\varsigma$ ceterisque eiusdem radicis vocabulis ($\chi\alpha\rho\acute{\alpha}$, $\chi\alpha\iota\rho\epsilon\iota\nu$, $\chi\alpha\rho\acute{\iota}\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$, $\chi\alpha\rho\acute{\iota}\tau\epsilon\iota\varsigma$), quae ex Solis equis explicari non possent. Itaque non id agitur, ut Gratiae Graecae ex animalibus quibusdam de Indorum mythologia petitis, quorum nomen idem, natura plane diversa est, explicentur, sed quae significatio primaria radici $\chi\alpha\rho$ (Sanscr. „har“) subiecta sit anquirendum est.

Cuius autem radicis de significatione primaria viri doctissimi non consentiunt: Curtius notionem desiderandi (Sanscr. „haryāmi“) ei inesse affirmat, Bopp alique notionem horrendi (Sanscr. „harsh“), quod voluptate et laetitia capilli horreant vel erecti stent, omnium horum vocabulorum originem esse putant, Sonne fervendi atque lucendi notionem ita ut horrendi significatio ex ea derivanda sit primariam dicit esse Curtii explicatione improbata. Sonnum secutus est Fulda, qui in libro qui inscribitur „Untersuchungen über die Sprache der

1) Kuhns Zeitschrift 10 p. 96 sqq.

2) Grundzüge der griech. Etymologie⁵ p. 121.

homerischen Gedichte¹⁾ vocabula θυμός et φρόνην apud Homerum saepissime ad verbum χαίρειν apposita e primaria huius verbi significatione explicat, quam lucendi notionem esse sumit cum Sonnio; vocabula apposita necessaria fuisse, priusquam verbum χαίρειν primitus rem sensibus percipiendam significans in animi condicionem translatum laetandi accepisset notionem (χαῖρε δὲ θυμῷ „er glänzte im Herzen“). Talis translatio, qua corporis vultu ac specie significatur animi affectio, insolita quidem non esset²⁾; tamen pro certo accipienda non videtur esse, cum Sonne neque Curtii sententiam certis confutaverit argumentis et lucendi notionem in radice „har“ Sanscritica inesse ex aliis tantum vocabulis („haras“ = fervor, ira. „hari“ = flavus) concluderit³⁾. Quae autem vocabula Sanscritica cum Graecis vocabulis χαίρειν χάρις cohaerere alii viri docti omnino negant⁴⁾. Immo vero Curtii sententia a Sonnio improbata, non confutata, nunc denuo probatur novisque confirmatur argumentis e ceteris linguis Indogermanicis petitis⁵⁾: Graeca radix χαρ cum vocabulo Sanscritico „haryāmi“ („desidero“ „amo“), Umbro - Osco „heriest“ („volet“) „heris“ („vis“), Theodisco „gêron“ (cf. „gern haben“ „seine Freude haben an etwas“) coniungitur.

1) I. „Der pleonastische Gebrauch von θυμός, φρόνην und ähnlichen Wörtern“ p. 21 sq. et 194 sqq.

2) cf. verba χυδαίνειν et γηθεῖν e lucendi in laetandi significationem translata (Fulda p. 150); cf. „heiter“.

3) De hac re me docuit vir doctissimus ac linguae Sanscriticae peritissimus Geldner, professor Marpurgensis, cui hoc quoque loco gratias ago maximas.

4) cf. Hirt, Bezenb. Beitr. 24 p. 243.

5) Hatzidakis, Streith. Idg. Forschungen 11 p. 316.

Fröhde, Bezenb. Beitr. 5 p. 285.

Hirt, „ „ 24 p. 245.

Hoffmann, „ „ 26 p. 141.

Reichelt, „ „ 26 p. 270.

Prusik, Kuhns Zeitschr. 35 p. 598.

Ehrlich, „ „ 38 p. 92.

Walde, Lat. etymol. Wörterbuch p. 289 s. v. „horior“.

Omnibus autem his vocabulis notionem inesse non modo desiderandi, sed etiam laetandi, i. e. eius affectionis notionem qua animus ut aliquid desideret commoveatur: quae laetitia nos afficiant, quae grata nobis sint, ea nos desiderare¹⁾.

Hac in quaestione, quae in ceteris linguis Indogermanicis magis quam in lingua Graeca versetur, cum nihil pro certo affirmare possem, varias virorum doctorum sententias rettuli; in vocabulo *χάρις* explicando Gratiarumque natura interpretanda has res satis incertas omisi, Graeca respicere satis habui. Nam ut vocabulis *χαίρειν*, *χαρά*, *χάρις*, *χαρίζεσθαι*, *χαρίεις* radix insit quaecum notio primaria coniuncta erat lucendi, tamen apud Graecos res sensibus percipienda in animi conditionem translata laetandi notionem accepit; ex hac notione *Χάριτες* Graecae interpretandae sunt. Apud Indos haec translatio facta non est, sed e notione lucendi (si recta sit Sonnii sententia) adiectivo „hari“ color flavus significatus est atque „haritas“ appellatae sunt Solis equae lucentes. In Gratiis igitur Graecorum explicandis non „haritas“ Indorum nobis respiciendae sunt, sed ea quae Graeci de Gratiis suis existimabant et Graeci vocabuli *χάρις* significatio.

Ceterum quod ad linguam Graecam attinet, et Sonnii et eorum qui post Sonnum hanc quaestionem tractaverunt sententia recta esse potest. Si recentiores sequimur, qui notionem laetandi iam in radice Indogermanica insitam esse omnes fere uno ore consenserunt, his vocabulis ea qua apud Graecos usurpantur significatio impertitur. Sin autem cum Sonnio lucendi notionem primariam esse putamus, apud Graecos translatio statuenda est. Notio lucendi non aliena est a laetandi notione: animi laetitia lucente corporis, imprimis oculorum, specie significatur (cf. Fulda); accedit quod multi inveniuntur loci ubi *χάρις* per imaginem ut res quae lucet intelligitur:

1) Vocabulum eiusdem radice Litavicum „gerėjūs“ (cf. *χαίρω*) eadem ratione atque Graecum *χαίρω* laetandi significationem servavisse ostendit Reichelt l. l.

Il. 14, 183: ἐν δ' ἄρα ἔρματα ἦκεν (Iuno) ἐντρήτοισι λοβοῖσιν
τρίγληνα μορόεντα· χάρις δ' ἀπελάμπετο πολλή.

cf. Od. 18, 298: ἔρματα δ' Εὐρυδάμαντι δῶν θεράποντες ἔνεικαν
τρίγληνα etc. . . . (pag. 21).

fragm. lyr. adesp. 139: Τύχα, . . . ἅ τε χάρις

λάμπει περὶ σὰν πτέρυγα χρυσεάν.

inscr. Prien. 287: καὶ Χάρις ἔστι λβεν περὶ χεῖλεα (pag. 81).

Ibyc. fr. 5: Εὐρύαλε, γλαυκῶν¹⁾ Χαρίτων θάλος (pag. 62).

Eur. Med. 982: πείσει χάρις ἀμβρόσιός τ' αὐτὰ πέπλον
χρυσότευκτόν τε στέφανον περιθέσθαι (pag. 21).

Eur. El. 192: . . . χρύσεά τε χάρισι προσθήματ' ἀγλαΐας (p. 20).

„aureaque gratiis tuis additamenta nitoris“, i. e. aurea ornamenta quae addantur ad nitorem gratiarum tuarum.

Quibus exemplis non probatur vocabulo χάρις lucendi inesse notionem vel Gratiarum deas lucem ferentes esse, sed ostendere conabar, quam arte inter se coniungerentur laetitiae et lucis notiones.

In adiectivo χαροπός explicando si Sonnum sequimur, radicis χαρ primariam notionem lucendi servatam esse integram statuendum est: χαροπός „cuius oculi lucent“. Sed ne hoc quidem vocabulum recentiorum sententiae obstat, siquidem laetitiam non modo tranquillam intelligimus laetitiam („fröhliche Stimmung“), sed etiam laetam alacritatem („freudiger Mut“²⁾): χαροπός „cuius oculi laetam alacritatem aperiunt“ lucida scilicet specie.

1) Gratiarum ipsarum originem cum numinibus quae lucem curant coniunxit Antimachus; cf. Pausan. IX, 35, 5: Ἀντίμαχος δὲ οὔτε ἄριθμόν Χαρίτων οὔτε ὀνόματα εἰπὼν Αἰγλης εἶναι θυγατέρας καὶ Ἥλιον φησὶν αὐτάς. — Usener nomen unius e Gratiis Hesiodicis Ἀγλαΐαν huc pertinere monet (Götternamen, p. 135). Quemadmodum meo iudicio arcessendum esset hoc nomen ad naturam Gratiarum explicandam p. 52 ostendi.

2) cf. equum proelii cupidum descripturus quomodo Lutherus verterit Iob. 39, 21: „es ist freudig mit Kraft.“

Index locorum.

	pag.		pag.
Aeschyli Agam.	182		1279
	354		69
	371	Nub.	773
	417	Pac.	41
	581		456
	587		797
	787	Ran.	335
	1058	Thesm.	122
	1206		300
	1304		1231
Choeph.	180	Vesp.	1278
	517		1400
Eum.	939	fragm.	314 (Dind.)
Prom.	985	Aristot. Eth. Nic. E 8 p. 1133	82 adn.
Alcaei fr.	62	Bacchylid.	5,5
Anacr. fr.	103		9,1
	104		19,3
	110	Callim. epigr.	5
Anacreonteor.	4,15		32
	15,28		50
	42,11		51
Archil. fr.	63	hymn. I	37
Ariphron. hymn. in Hygieam	62	V	120
Aristoph. Ach.	989	Aet. fr.	121
	1051		56 adn. 1
	1232	Carm. pop.	6
Av.	781		44
	855		63
	1100	Demetr. de elocut. § 128 sqq.	29—31
	1320	Diodor. V	73
Eccl.	582		82 adn.
	974	Dionys. Hal. de Lys. iudic.	
	1045		10 et 11 30 adn. 4.
	1048	Epicharmi fr.	35,3 (Kaibel)
Lysistr.	545	Epicuri epist. III	128
	1226		sentent. 5
		Eurip. Alcest.	660
			Androm. 491
		Bacch.	236
			414

		pag.			pag.
Cycl.	581	67	Suppl.	79	37
El.	192	20. 86		125	42
	401	33		374	13
Hecub.	276	5	Troad.	836	20
Hel.	1234	6		1109	34
	1341	65	fragm.	360	32
	1397	19		453	64
	1420	19		492	74
	1449	17		608	7
Heraclid.	334	13		736	7
	379	8	Fragm. lyr. adesp.	139	86
	438	13	Fulgent. Myth. II	1	82 adn.
	548	8	Hesiodi Theog.	907	47
Hercul.	134	7	Himerii or. XIII	7	
	226	15	(= Sapph. fr. 147)		61
	321	4	Hippocratis περί αἰέων etc. c. 22		3
	327	4	Homeri Il.	2,52 schol. A	71 adn.
	673	67		5,211	42
	1336	6		5,338	51
Hippol.	95	36		9,316	10
	1147	66		9,381 schol. B	46
	1408	36		11,243	19
Ion.	646	3		14,183	86
	914	4		14,267	50
	1104	40		14,325	47 adn. 2
Iph. Aul.	84	42		15,744	42
	549	40		17,51	50
	565	38		17,147	10
	978	32		18,24	21
	1222	4		18,382	51
Iph. Taur.	566	44		23,647	9
	847	36	Od.	3,58	38
	1147	20		4,695	10
	1444	42		5,307	4
Med.	227	36		6,18	49
	439	31		6,234	51
	982	21. 86		8,19	20
Orest.	244	5		8,364	50
	453	5		8,538	38
Phoen.	170	33		15,320	36
	788	66		18,194	50

		pag.
18,298	21.	86
22,319		10
Ibyc. fr. 5	62.	86
Inscr. Prien. 287	81.	86
Ion. epigr. 8		64
Laert. Diog. II, 8,98	28 adn.	1
Lycophronidis fr. 2		63
Menandri <i>Ἐπιτομή</i> 325		12
<i>Σαμία</i> 269		9
fr. 595 Kock		8
Pausan. IX 35,1	47. 79 adn.	1
IX 35,2	47 adn. 3.	48
IX 35,5	58. 86 adn.	
IX 35,7	74. 80 adn.	1
Pervig. Ven. 50		58
Pindari Isthm. 1,6		34
3,5		60
5,21		56
6,63		57
7,14		11
8,16		55
Nem. 1,6		43
3,12		59
4,7		56
9,54		55
Olymp. 1,18		59
1,30		58
2,10		36
2,50		55
6,76		57
7,5		41
7,11		55
8,57		59
8,80		60
9,27		56
10,78		43
10,94		59
13,19		57
14,—		53
14,2		57
14,4		58

		pag.
14,5		26
14,12	50 adn.	1
Pyth. 1,2		52
1,33		32
1,38		52
2,42		41
3,72		34
3,95		18
4,89		55
5,45		55
5,107		59
11,12		43
11,58		35
fragm. 75		58
95		47
123		57
paeon. 6,3		56
9,37		43
Platonis Amator.	p. 135 D	72
Apol.	p. 24 C	75
	p. 27 A	75
	p. 27 D	75
	p. 35 C	39
Conviv.	p. 183 B	37
	p. 197 D	35
Cratyl.	p. 391 B	5
	p. 419 C	33
epigr.	29	76
epist. VII	p. 335 B	73
XIII	p. 360 C	71
Euthyphr.	p. 14 B	17
	p. 15 A	17
Gorg.	p. 462 C	38
	p. 497 B	44
	p. 505 C	44
	p. 551 A	39
Hipparch.	p. 229 B	71
Hipp. mai.	p. 291 B	42
Lach.	p. 180 D	71
de leg. II	p. 667 B	23-26
III	p. 682 A	75

		pag.			pag.
VII	p. 796 B	35	Sapph. fr.	60	60
VII	p. 796 C	37	fr.	147	61
IX	p. 853 D	44	Senecae de benef. I	3, 4	82 adn.
IX	p. 877 A	13	Simonid. fr.	70	63
XI	p. 931 A	14	epigr.	148	60
Phaedon.	p. 115 B	18 adn.	Solon. fr.	13,40	21
Phaedr.	p. 230 B	21	Sophocl. Aiacc.	93	15
	p. 231 B	12		522	6
	p. 233 D	9		808	18
	p. 233 E	7		1267	12
	p. 254 A	39	Antig.	331	5
Phileb.	p. 33 B	16 adn.		392	32
Polit.	p. 300 B	71	El.	331	39
Protag.	p. 320 C	29		356	37
de republ. III	p. 394 A	15. 44	Oed. Col.	1147	6
	III p. 411 D	72		1483	13
	IV p. 436 D	74		1489	11
	V p. 452 B	73	Philoct.	557	12
	V p. 452 D	73	Trachin.	618	8
	VI p. 486 D	73	fragm.	502	65
	VI p. 487 A	31. 73		834	7
	VII p. 528 C	29	Stesich. fr.	37	62
VIII	p. 563 A	75	Theocr.	5,37	14
X	p. 605 B	72		5,69	39
Soph.	p. 217 C	4		15,79	21
Theaet.	p. 152 C	74		16,—	78
	p. 168 D	75		22,168	37
	p. 174 A	74		28,7	77
Tim.	p. 20 B	7		28,24	36
	p. 23 D	45		30,5	22
	p. 47 C	73	epigr.	20	12
Plin. Nat. hist.	XXXV 79	26	Theogn.	15	61
	XXXV 141	80 adn. 2		105	10
Plut. Moral. p.	299 B	47		604	63
	p. 751 D	40		956	11
	p. 778 C	33		1096	14
	p. 778 CD	82 adn.		1138	61
Polluc. VIII	106	47		1264	10
Porphyr. Quaest. Hom.	p. 195			1319	19. 64
	50 adn. 2.	82 adn.	Thucyd. II	41	27
[Eurip.] Rhes.	163	37	Tyrt. fr.	12,5	64

Vita.

Otto Loew Borussus natus sum Cambergae, in oppido Nassoviae, a. d. V. Non. Iul. anni MDCCCLXXXV patre Adolpho, matre Sophia e gente Schüssler. Fidei addictus sum evangelicae.

Litterarum elementis instructus postquam per quattuor annos patrii oppidi scholae „Höhere Knabenschule“ quae vocatur discipulus fui, ab anno prioris saeculi IC gymnasium frequentavi Dillenburgense, quod tunc a Christiano Langsdorf regebatur. Vere anni h. s. IV. maturitatis adeptus testimonium ut studiis me dederem philologis atque historicis aliam matrem adii Tubingensem, cuius per sex menses civis fui. Universitatum Marpurgensis per bis senos menses (inde ab autumnio anni MCMIV usque ad insequentis anni autumnium), Berolinensis per sex menses (annorum MCMV-VI) postquam fui civis, vere anni h. s. VI. Marpurgum reversus per hos continuos annos studiis operam navavi. Examen rigorosum superavi a. d. VI. Kal. Iun. Usque ad diem promotionis Marpurgi versatus sum.

Docuerunt me viri doctissimi Tubingenses: v. Below, Bohnenberger, Busch, Jacob, v. Lange, v. Schwabe, Spitta, Triepel; Berolinenses: Baginsky, Breysig, Dessau, Diels, Fritsch, Helm, Kekule v. Stradonitz, R. Lehmann, Lenz, Ed. Meyer, Vahlen, v. Wilamowitz-Moellendorff, Winnefeld; Marpurgenses: André, Birt, Bock, Cohen, Glagau, Kalbfleisch, Klebs, Maass, Menzer, Mirbt, Natorp, Niese, v. d. Ropp, Sieveking, Stengel, v. Sybel, Thiele, Thumb, Varrentrapp. Proseminario philologo ut per bis senos menses interesssem, concesserunt Kalbfleisch, Maass, Thiele; ut seminarii philologi per bis senos menses sodalis essem ordinarius, humanitate effectum est Birtii, Kalbfleischii, Maassii directorum. Exercitationibus benigne me admiserunt historicis per bis senos menses Klebs et v. d. Ropp, per senos menses Glagau, Jacob, Niese, philosophis per bis senos menses Natorp, palaeographicis per sex menses Stengel.

Quibus viris omnibus gratias ago maximas, praeter ceteros autem Maassio, qui ad hanc materiam tractandam me invitaverit atque insigni humanitate semper et consilio et opera me adiuerit.

CALIFORNIA
AT CLAREMONT
SCHOOL OF THEOLOGY
THEOLOGICAL LIBRARY

A 1101

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

PA Loew, Otto, 1885-
430 Xapis. Marpurgi Cattorum, I.A. Koch, 1908.
C4 90p. 23cm.

L6

Diss. inaug. - Marburg.
Title romanized: Charis.

1. Charis (The word) I. Title.

CCSC/mmb

A1101

